

İSTANBUL ŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ŞEHİR ÇALIŞMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

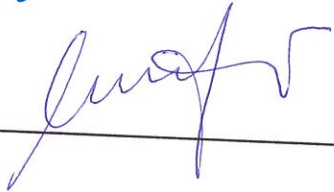

**SURİYELİ MÜLTECİLERİN KARAR-ALMALARINDAKİ RİSK
TUTUMLARI VE BU SÜREÇTE ETKİLİ OLAN AKRABALIK AĞLARI**

NİHAN YAPAR

TEMMUZ 2019

Bu tez tarafımızca okunmuş olup kapsam ve nitelik açısından, Şehir Çalışmaları alanında Yüksek Lisans Derecesini alabilmek için yeterli olduğuna karar verilmiştir.

Tez Jürisi Üyeleri:

	KANAATI	İMZA
Doç. Dr. Alim Arlı (Tez Danışmanı)	<u>Kabul</u>	
Doç. Dr. Eda Yücesoy	<u>KABUL</u>	
Dr. Öğr. Üyesi Ayşen Üstübcü	<u>KABUL</u>	

Bu tezin İstanbul Şehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından konulan tüm standartlara uygun şekilde yazıldığı teyit edilmiştir.

Tarih
16.07.2019

Mühür/İmza

AKADEMİK DÜRÜSTLÜK BEYANI

Bu çalışmada yer alan tüm bilgilerin akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak toplanıp sunulduğunu, söz konusu kurallar ve ilkelerin zorunlu kıldığı çerçevede, çalışmada özgün olmayan tüm bilgi ve belgelere, alıntılama standartlarına uygun olarak referans verilmiş olduğunu beyan ederim.

Adı Soyadı: *Nihan Yapar*

İmza: *Nihan Yapar*

ÖZ

SURİYELİ MÜLTECİLERİN KARAR-ALMALARINDAKİ RİSK TUTUMLARI VE
AKRABALIK AĞLARI

Yapar, Nihan

Şehir Çalışmaları Yüksek Lisans Programı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Alim Arlı

Haziran 2019, 145 sayfa

Bu tez araştırması temel olarak Suriyeli mültecilerin karar-almalarındaki risk tutumlarını ve bu süreçte etkili olan akrabalık ağlarını keşfetmeyi amaçlar. Karar-alma rutinleri iç savaş gibi katastrofik süreçlerde çöküşler yaşar ve bireylerin düşünme pratiklerinden yardım alamadıkları bu süreçlerde hayati seçimler yapmaları gerekir. Göç karar-alma süreçlerinde değerlendirilen her seçim yüksek belirsizlik içerir ve bu belirsizlikler seçimlerin risk faktörleri üzerinden değerlendirilmesine neden olur. Bu çalışma, bu süreçte kararların nasıl alındığını keşfetmek için derinlemesine analiz yöntemleri ile Suriyeli bir akraba grubunu odak alarak göç kararlarında çeşitli durumlara karşı aldıkları tutumları risk faktörleri üzerinden açıklar. Bu çalışma aynı zamanda mülteci yolculuklarının eşsizliğini göz ardı etmez ve yapılan seçimlerin ve oluşan zincir göçün kök nedenlerine odaklanarak nitel araştırma yöntemlerini analizinin merkezine alır. Fakat tutumların ölçülmesi durumların bireyler tarafından algılanış biçimlerinin anlaşılması için önem taşımaktadır, bu nedenle katılımcılara aynı zamanda anket uygulanmıştır. Böylece bu çalışma, mülteci yolculuklarındaki mikro faktörleri araştırırken mülteci hareketlerinin makro sonuçlarını kabul ederek alanda yapılan çalışmalar arasında bir köprü görevi görmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mülteci yolculukları, karar-alma, akrabalık ağları, risk tutumları

ABSTRACT

RISK ATTITUDES OF SYRIAN REFUGEEES' DECISION-MAKING AND THE KINSHIP NETWORKS

Yapar, Nihan

MA in Urban Studies

Thesis Advisor: Assoc. Prof. Alim Arlı

June 2019, 145 Pages

This master thesis aims to explore the risk attitudes of refugees in decision-making, as well as the kinship networks that get involved in this process. Decision-making routines collapse in catastrophic processes such as civil war, and individuals need to make vital choices in these periods where they cannot get help from their thinking practices. Each selection that is evaluated in migration decisions has high uncertainty, and these uncertainties cause the selection to be evaluated based on risk factors. This study focuses on a group of Syrian refugees related by kinship, using in-depth analysis methods to explore how decisions are taken in this process and explains their attitudes towards various situations in migration decisions through risk factors. This study also acknowledges the uniqueness of every refugee journey, and therefore focuses on the root causes of the choices made and places qualitative research methods at the center of its analysis. However, the measurement of attitudes is important for understanding the way individuals perceive situations, so the participants were also surveyed. To this end, this study aims to serve as a bridge by acknowledging refugee movements macro outcomes while exploring micro-factor in refugee journeys.

Keywords: Refugee journeys, decision-making, kinship networks, risk attitudes

TEŞEKKÜR

Öncelikle yaşadıkları yoğun ve özel tecrübeleri benimle paylaşarak araştırmama katkı sağlayan değerli Suriyeli katılımcılarıma sonsuz teşekkür ederim. Bununla beraber, Suriyeli ailelerle tanışma serüvenimizde hep yanımda olan ekip arkadaşlarıma ve kuruculuğunu birlikte üstlendiğimiz Hiraeth Derneği üyesi arkadaşlarıma minnettarlığımı belirtmek isterim. Araştırma sahamda çevirmenliğimi üstlenen değerli arkadaşım Amrou Haj İbrahim'e beni yalnız bırakmadığı ve sabırla çalışmama destek sağladığı için ayrıca teşekkür ederim.

Bu çalışmanın gerçekleşmesinde değerli bilgilerini benimle paylaşan, kendisine ne zaman danışsam beni geri çevirmeyerek tüm samimiyetiyle bana destek olan ve üniversite yıllarım boyunca bana kattığı her bilgi için minnet duyduğum değerli hocam Doç. Dr. Alim Arlı'ya teşekkürü bir borç bilirim. Yine çalışmamda kaynak ve yöntem açısından bana vakit ayırıp destek olan hocam Doç. Dr. Zübeyir Nişancı'ya teşekkürlerimi sunarım. Jüri üyelerimden biri olan ve üniversite yıllarım boyunca olduğu gibi tez sürecimde de desteğini ve değerli önerilerini esirgemeyen Doç. Dr. Eda Yücesoy'a çok teşekkür ederim.

Ayrıca tez dönemimde beni misafir eden ve samimi yaklaşımlarıyla çalışmalarına ilgi gösterip görüşleriyle beni bu alanda çalışmaya motive eden MiReKoç ailesine, özellikle Birce Altıok'a ve tez jürim olarak da değerli geri dönüşleriyle tezimi geliştirmeme katkı sağlayan Dr. Ayşen Üstübcü'ye çok teşekkür ederim.

Araştırma sürecimde bana destek olan arkadaşlarıma ve gerek akademik gerek manevi desteği ile her zaman yanımda olan Şeyma Topçu'ya özellikle teşekkür etmek istiyorum. Ve son olarak benim geçmiş ve gelecek tüm başarılarımın mimarları olan, desteklerini her daim hissettiğim ve ne yaparsam yapayım bana güvenen sevgili aileme hep yanımda oldukları için teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

Öz	iv
Abstract.....	v
Teşekkür	vi
İçindekiler.....	vii
Tablolar Listesi	ix
Şekiller ve Görseller Listesi	x
BÖLÜMLER	
1. Giriş	1
1.1 Araştırma Sorusu.....	1
1.2 Motivasyon	4
1.3 Araştırma Süreci ve Yöntem	5
1.3.1 Veri Toplama ve Etik Kaygılar	5
1.3.2 Veri Analizi ve Yazma Süreci.....	8
1.3.3 Kısıtlamalar	9
1.4 Literatür ve Teorik Çerçeve	10
1.4.1 Göç ve Mültecilik	10
1.4.2 Mülteci Yolculukları	15
1.4.3 Karar-Alma.....	22
1.4.4 Tutumlar ve Risk	30
1.4.5 Akrabalık Ağları.....	39
2. Mülteci Yolculukları.....	47
2.1 Arka Plan: Suriye Krizi.....	47
2.2 Mülteci Yolculukları.....	50
2.2.1 Ayrılış Bölgesindeki Tehlike Süreci.....	51
2.2.2 Göç İçin Karar-Alma	54
2.2.3 Sınır Yolculuk	55
2.2.4 Varış Noktasına Geçiş.....	60
3. Karar-Alma	65
3.1 Karar-Alıcılar Kimler?.....	68
3.2 Karar Aşamaları.....	70
3.2.1 Ayrılışa Karar Verme	70

3.2.2 Zamanlama	74
3.2.3 Kaçış Rotası.....	81
3.2.4 Varış Noktası Seçimi.....	86
4. Risk Tutumları.....	94
4.1 Güvenlik.....	97
4.2 İş Durumları	102
4.3 Belirsizlikler.....	107
4.4 Sınıra Giden Yolculuk.....	109
4.5 Varış Ülkesinin Devlet ve Toplumuna Dair Düşünceler.....	112
4.6 Kültürel Tutum ve Değerler	115
4.7 Fiziksel Yaşam Koşulları	116
4.8 Kilit/Aracı Ağlara Olan Güven	121
4.9 Geri Dönüşe Dair Görüşler.....	123
5. Sonuç.....	126
Kaynakça.....	135
Ekler.....	142
A. Araştırma Etik Kurul Belgesi	142
B. İl Göç İdaresi İzin Belgesi	143
C. Katılımlara Uygulanan Anket Örneği	144

TABLolar LİSTESİ

Tablo 2.1. Katılımcıların Demografik Bilgileri ve Aile Ağları.....	56
Tablo 2.2 Birleşimler ve Katılımcıları.....	57
Tablo 3.1 Karar-Alma Süreçleri ve Bu Süreçleri Etkileyen Faktörler.....	67
Tablo 4.1 Çalışan Karar-alıcıların Suriye'deki ve Türkiye'deki İş Alanları.....	104

ŞEKİLLER VE GÖRSELLER LİSTESİ

Şekil 2.1. Katılımcıların Akrabalık İlişkileri.....	52
Şekil 2.2 Şeyh Said'den Kilis Otogarına Giden Rota.....	55
Şekil 2.3 Birleşimlerin Zaman Çizelgesi.....	61
Şekil 2.4 Şeyh Said Bölgesinden Eyüp'ün Mahallesine Oluşturulan Rota	63
Şekil 3.1 Birleşimlerin Yerinden Edilme ve Varış Noktasına Geliş Tarihleri.....	75
Şekil 3.2 Ayrılış Kararında Etkili Olan Son Etken.....	76
Şekil 3.3 Göç Etme Kararı İle Göçün Gerçekleşmesi Arasında Geçen Zaman.....	79
Şekil 3.4 Varış Bölgesi Seçiminde İtici ve Çekici Etkenler.....	92
Şekil 4.1 Ayrılış Bölgesindeki Güvenlik Riskleri.....	97
Şekil 4.2 Karar-Alıcıların Varış Bölgesindeki İş Durumuna Dair Sahip Oldukları Bilgiler.....	106
Şekil 4.3 Karar-alıcıların Sığınmacı Olarak Elde Edilebilecek Haklara Dair Düşünceleri.....	113
Şekil 4.4 Varış Bölgesindeki Fiziki Yaşam Koşullarına Dair Bilgi.....	117
Şekil 4.5 Hasne ve Nasuh'un Fiziksel Yaşam Koşullarına Dair Belirttikleri Anket Cevapları.....	118
Şekil 4.6 Karar-alıcıların Varış Noktasındaki Barınma ve Beslenme Durumlarına İlişkin Düşünceleri.....	120
Şekil 4.7 Kilit/Aracı Ağlara Duyulan Güven.....	122
Şekil 4.8 Karar-alıcıların Geri Dönüşlerine Dair Öngörülleri (%).....	124

BÖLÜM 1

GİRİŞ

1.1 Araştırma Sorusu

Gönüllü ya da zorunlu olarak bir yerden bir yere yapılan kitlesel ya da bireysel hareket göç olarak adlandırılır. Modern ulus-devlet anlayışıyla devlet bütünlüğünün ırk veya millete yüklenmiş olması göç olarak tanımladığımız bu geçişleri başka boyutlara taşıyarak göçmen hareketliliğine farklı anlamlar yüklemiştir. İnsanoğlunun belki de en temel davranışları arasında olan bu hareketlilik, ulus-devlet anlayışının getirdiği fiziki ve beşeri kısıtlamalara rağmen sürekli olarak yeryüzünde var olmaktadır. Her bir ulus-devletin yurttaşlık çerçevesinde farklı içeriklerle oluşturduğu normlar ve değerler sonucunda her göçmen grup bulunduğu ülkede farklı tepkimeler ve etkileşim alanları oluşturur. Bu nedenle göçmen grupların farklı disiplinlerin araştırma alanına dönüşmesi kaçınılmaz olmuştur. Ulus-devletlerin temelini oluşturan ırk kelimesi ise, biyolojik anlamından çok 'toplum tarafından kurulmuş bir kategori' olarak göçmen gruplara karşı oluşturulan tutumda ve ötekileştirme sürecinde başrolü oynar.¹ Nitekim bu süreç beraberinde -en temel başlıklarıyla- toplumsal çekişmeleri, insan hakları ihlallerini, ulusal güvenlik sorunlarını ve uluslararası siyasi ve sosyal gerginlikleri beraberinde getirir. Bir yerden başka bir yere yapılan hareketi anlatan göç, bu dinamik doğasını beraberinde ilişkilendiği konu başlıkları ile de gösterir. Modern ulus-devletin inşasından önce göç, bugünden daha farklı vasıflarıyla işlenirken, bugün yalnızca modern ulus-devletin getirdiği norm/yasa kısıtlamalarıyla anlamlandırılabilir. Durkheim'ın toplumun doğasına aykırı olarak nitelediği, tek bir etnik kimlik üzerine kurulmuş ulus-devletin; etnik farklılık ya da göç gibi doğal toplumsal akışlarla çelişkiler yaşamaması imkansızdır.² Bu gerçeğe birlikte göçmen gruplar üzerine yapılan araştırmalar, ancak yurttaşlık ilkeleri bağlamında, modern devletin etkileri ve oluşturduğu çerçeve içerisinde değerlendirilmeye mahkumdur, dolayısıyla azınlık, birlikte yaşama ya da öteki araştırmaları kapsamında ele alınır.

---

¹ Tariq Moodod, *Çokkültürcülük: Bir Yurttaşlık Tasarımı*, çev. İsmail Yılmaz (Phoenix Yayınları, 2004), 62.

² Dominique Schnapper, *Sosyolojik Düşüncenin Özünde Öteki ile İlişki*, çev.: Ayşegül Sönmezay, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1998), 440.

Göçmen topluluklar çoğunluk yanında azınlıktır; farklı olanı temsil eder ve toplumda sosyolojik bir deyim ile 'öteki' olarak konumlandırılır.

Azınlık ve öteki araştırmaları çoğu zaman, yüzeysellik ve tek tipleştirme tehdidiyle karşı karşıya kalır. Oysa göçmen gruplar, ulus devlet ve yurttaşlık ilkelerine aykırı olarak çok kültürlü bir kimlik var eden, şehir hayatında farklı sosyal dokuları oluşturan, farklı kırılanlıkları ve güçleri içinde barındıran eşsiz topluluklardır. Bu nedenle akademik ve sivil toplum araştırmalarının bu eşsizliği göz ardı etme riski küçümsenmeyecek kadar büyük etkilere ve tıkanmalara sebep olur. Bu nedenle her bir göçmen grubu kendi içinde derinlemesine anlamaya çalışmak ve özellikle zorunlu göçmenler üzerinde genel yargılardan kaçınmak büyük önem taşır. Dolayısıyla alanda uygulanan nitel yöntemler, bu araştırmalarda doğru yaklaşımı elde edebilmek adına başvurulması gereken yöntemlerin başında gelir.

Türkiye ve Suriyeli göç dalgasına gelecek olursak, şimdilerde Türkiye gündemini işgal eden geri dönüş, toplumsal çatışmalar, statü, sosyal hizmetler, iç savaş ve kayıp nesil gibi başlıklarda yer alan Suriyeli mülteci gündeminin yıllar içerisinde büyük ihtimalle eşit yurttaşlık talebi, etnisiteler arası ilişkiler, siyasi temsiliyet gibi konulara dönüştüğünü ve dönüşerek devam ettiğini gözlemleyeceğiz. Fakat her göçmen grupta olduğu gibi bu meseleler grubun kendi dinamiklerini ve özgün yönlerini ortaya çıkaracaktır. Bu yüzden şimdi ve ileride karşılaşılması muhtemelen olan bu çatışmaların, genel nedenler ve yargılarla açıklanması sürekli yapılan bir hata olmuştur. İçinde barındırdığı özgünlükler nedeniyle dünyada benzerleri nadir görülen ve her daim dinamizmini koruyan göçmen topluluklarının nitel yöntemlerle ele alınması, ileride karşılaşılabilecek olguları anlayabilmek için de büyük önem taşımaktadır. Çünkü toplumsal hafıza göçmen gruplar gibi kırılan birleşimlerde, buldukları ülkede oluşturdukları yeni kimliklerinin temel taşı oluşturur. Bu kimlik ise, yaşam boyu sürdürecekleri bu yolculukta ve verecekleri mücadelede güç alacakları; savaş, nefret, yurt özlemi gibi kuvvetli duyguları içinde barındıran bir duygu bütünlüğünden meydana gelir. Göçmen olarak toplumsal hafızanın zemininde yer alan bu mülteci yolculuğunun başlangıç noktasını oluşturan periyodu nitel yöntemlerle ele almak bu tezin odağına aldığı zaman dilimini oluşturur.

Türkiye'nin birçok bölgesinde ikamet eden, yasal olarak geçici koruma statüsüne sahip Suriyeli mülteciler, iş imkânı, kültürel benzerlik ve yakınlık gibi nedenlerle İstanbul'da yoğunlaşmış durumdadır. İstanbul'un birçok kesiminde belirli bölgelere yerleşmiş olan Suriyeliler, bölgesine göre gelir durumlarında ve yaşam şartlarında farklılaşır. Araştırma sorunun başlangıcını oluşturan bu mesele bana öncelikli olarak, belli göçmen grupların ne şekilde İstanbul'un belli mahallelerinde yoğunlaştığını, hangi faktörlerin bu kararda etkili olduğu, bu zincirde hangi sosyal ağların etkili olduğunu sordurmuştu. Bir başka deyişle Halep'in bir bölgesinden ayrılıp birkaç yıl içinde İstanbul'un belirli bir bölgesine yerleşmiş olan bu geniş topluluğun varış noktasına uzanan hikayesine odaklanarak bu hareketin nedenlerine inmek, tezin yöntem kısmının temelini oluşturur. Fakat bu yöntemsel tutum incelemekte olduğum göç zincirini açıklarken göçmen popülasyonu göç hareketine zorlayan nedenleri kapsayıcı bir şekilde ele almayı göz ardı etmez; dolayısıyla anlamlandırma yalnızca bu zaman dilimi üzerinden yapılmaz. Nitekim bireylerin tutumları ve düzenli eylemleri yalnızca kısa dönemli periyodlara indirgenemez. Yaşadıkları bu durumda etkili olan tutumların hayat boyu dönüşerek ve şekillenerek onları bu karara ve bu harekete sürüklediği gerçeği göz önünde bulundurulmalıdır.

Zorunlu göç ya da zincir göç üzerine genel ve yüzeysel açıklamalar göçmen topluluklar üzerine yapılan çalışmalarda durumların açıklanmasına katkı sağlayamamaktadır. Bu nedenle bu göçün en temel nedenlerine odaklanmak ve bu süreci derinlemesine ele almak, kök neden yaklaşımlarının da savunduğu gibi çözüme odaklanmak ve uzun vadeli yarar sağlayabilmek adına önem taşır. Bu nedenle bu araştırmaların kapsayıcı perspektif ve yöntemlerle ele alınması önemlidir. Akademik ve sivil toplumun üzerinde tartıştığı uluslararası bir fenomen haline gelen mültecileri koruma meselesi, farklı disiplinler tarafından 'problem' olarak ele alınmaktadır ve bu problemin çözümlenmesi ancak meselenin özü ve başlangıç nedenleri odak alınarak sağlanabilir. Bu yaklaşım ile bariz nedenin altında yatan çeşitli faktörlerin etkili olduğu ortaya çıkar ve anlamlandırılmaya çalışılan olgu doğru yaklaşımlarla çözümlenmiş olur.

Belli bir akraba topluluğunu ele alan tez araştırmam aynı zamanda, özellikle 2011-2014 yılları arasında ülkemizin ve İstanbul'un yaşadığı bu göç dalgasının mikro

düzyeyde nasıl oluştuğuna odaklanarak, belli bölgelere zincir göç hareketiyle yerleşen bu toplulukların yolculuklarında etkili olan sosyal ağları ve diğer faktörleri çözümlenmeyi hedefler. Bu sayede neden-sonuç ilişkisiyle bir mültecinin verdiği hayati kararlar silsilesinde her bir kararın özüne bakılarak bu yoğun akım, gösterilen risk tutumları çerçevesinde anlamlandırmaya çalışılır. Fakat bu çalışma, genellenebilir bir neden-sonuç ilişkisi vermek yerine sahadaki verileri ve gözlemleri doğru bir şekilde aktararak hayat boyu süren bu mülteci yolculuğunun başlangıcını mikro düzeyde temellendirmek makro çıkarımların anlamlandırılmasına yardımcı olmayı hedefler. Çünkü tezin odağında tutumlar vardır ve her bireyin aldığı karar ancak bir bütünsellik içinde ele alınabilir. Nitekim bu yolculuğun başlangıcı hiçbir zaman tek bir nedene ya da lineer bir yapıya sahip değildir. Hayati endişelerle alınan bu göç kararı ani ve içgüdüselidir. Tüm düşünme ve yaşam rutinleri bu kaosla birlikte altüst olur, bireyin alışık olduğu karar verme süreci farklı işler, bu da her bireyin başka risk tutumlarıyla hareket etmesine sebebiyet verir. Bu tezin odak grubunu Suriye'nin aynı bölgesinden yola çıkıp, İstanbul'un aynı bölgesine göç eden akraba topluluğunun oluşturması, mülteci yolculuğunun çeşitliliği açısından yetersiz gözükse de, risk tutumlarını incelemek adına avantaj sağlar. Çıkış ve varış noktalarının aynı olması, sosyo-ekonomik ve kültürel değerler gibi benzerlikler sayesinde değişkenlerin az olması, bu karar-alıcı pozisyonundaki katılımcıların hangi faktörlerle farklı risk tutumları sergilediklerini daha net bir şekilde gösterebilmektedir. Sonuç olarak bu tez, belli bir akraba topluluğunun mülteci yolculuğunun nedenlerine inerek savaş gibi katastrofik bir karar-verme sürecinde ne gibi risk tutumları sergilendiğinin, hangi faktörlerin ve sosyal ağların bu kararda ve risk davranışlarında etkili olduğunu derinlemesine analiz etmeyi ve aktarmayı amaçlar.

1.2 Motivasyon

Göç ve Suriyeli mülteciler konusuna dair kişisel arka planım 2014 yılına dayanmaktadır. Bir sosyal sorumluluk projesiyle dahil olduğum Suriyeli çocukların entegrasyonu, beni konunun önemi gereği git gide daha da kendine bağladı. Bu kapsamda İstanbul'un çeşitli bölgelerinde yaşayan Suriyeli çocuklarla yaptığımız projeler sayesinde alanı daha çok tanıdım ve saha deneyimine sahip oldum. Özellikle 2 yıl önce bir gönüllü grubu olarak çalışmaya başladığımız ve derinlemesine ilişkiler

kurduğumuz Eyüp ilçesinde 40-50 hanelik Suriyeli mültecileri barındıran mahalle, bana zorunlu göç ile ortaya çıkan eğitimsel, hukuksal ve toplumsal alanlarda sorunlara farklı bakış açılarıyla bakmanın gereğini ve göçmen yaşamındaki yoğun hissi deneyimin değerini kazandırdı. Araştırmamda oluşturduğum sorularımı, kazandığım bu deneyimlerle merak ettiğim ve karmaşık yapıya sahip bu topluluğu kısmen anlamayı umduğum konulara yönelttim. Bir arkadaş grubu olarak başlattığımız bu çalışmaları sistematikleştirebilmek adına 2017 yılında bir dernek kurduk. Dernek olarak odağımızı verdiğimiz ve tezimin sahasını oluşturan bu bölgedeki çocukların eğitimine ve sosyal entegrasyonu üzerine yaptığımız çalışmalar sayesinde tez araştırmamın katılımcıları anne-babalar ile bir ilişki kurmuş oldum. Dolayısıyla önceden aktivist/gönüllü bir kimlikle bulunduğum evlerde araştırmamın saha sürecim boyunca araştırmacı olarak misafir edildim. Araştırmamın konusu gereği bu arka plan bana avantaj sağladı ve araştırma sahamın kapılarını açtı.

Yaşadığım bu üç yıllık tanışıklık neticesinde gözlemeleme fırsatı bulduğum bu toplulukla ilgili merak ettiklerim sayesinde araştırma alanımı ve sorularımı oluşturabilmem bu avantajlardan ilki olmuştur. Bu birliktelik ve edindiğim tecrübeler aynı zamanda akademik motivasyonumun başında gelir. Ayrıca bu gözlem süreci ve toplulukla ilgili edindiğim bilgiler akraba ilişkilerine ve grubun sosyal ağlarına nispeten hâkim olmamı ve edindiğim bu bilgiler ışığında doğru soruları yöneltebilmemi kolaylaştırmıştır. Son olarak sahip olduğum bu tanışıklık, beni mülakatlarımda araştırmacı-katılımcı gibi dikey bir ilişkiden çıkararak; onların yaşadıkları bu süreci samimi olarak anlamaya çalışan ve onlara değer veren bir kişi konumuna geçirmiştir. Bu da konum gereği ele aldığım bu travmatik süreci bana daha rahat bir şekilde anlatabilmelerine ortam sağlamış ve teşvik edici olmuştur. Buna ek olarak verdikleri kişisel bilgilerin korunmasına ve bu bilgilerin onlara zarar verecek şekilde kullanılmayacağına olan güvenleri de bir diğer destekleyici durumdur.

1.3 Araştırma Süreci ve Yöntem

1.3.1 Veri Toplama ve Etik Kaygılar

Yukarıda bahsedilen gözlem süresi çalıştığım saha özelinde 2016 yılından günümüze, yani 2019 yılına kadar sürmüştür. Fakat mülteci yolculuğunun başlangıç periyoduna

odaklanan tez araştırmam için, bu tecrübe etnografik anlamda değer taşıdığı halde araştırma konuyla uyuşmadığı için ancak bir arka plan katkısı olarak kalabilmiştir.

Anket ve mülakatların uygulaması 2018 Ekim – 2019 Ocak ayları aralığında gerçekleşmiştir. Bu kapsamda on sekiz karar-alıcı ile görüşülmüştür. Mülakatlar için tercüman kullanılmıştır. Her bir mülakat ortalama 90 dakika sürmüştür. Anketler ise mülakatların başında yine tercüman eşliğinde gerçekleştirilmiştir. Arapça diline çevrilmesine rağmen okuması yavaş olan ya da okuma bilmeyenlere tercih ettikleri durumda tercüman destek sağlamıştır. Mülakatlar katılımcıların evlerinde gerçekleşmiştir. Kimi mülakat karı-koca olarak aynı anda gerçekleştirilmiş fakat soruları ayrı cevaplandırmaları sağlanarak bireysel veriler kullanılmıştır. Katılımcılar kartopu yöntemi ile seçilmiştir. Geniş bir akraba topluluğu olan bu grubun hepsi araştırmaya dahil edilemeyeceğinden ötürü, bir kişiden başlanarak ona en yakın olan aile fertlerinden yola çıkılmıştır. Diğer katılımcılar da aynı şekilde çoğu zaman bir öncekinin en yakını olan aile olarak seçilmiştir. Bu şekilde merkezden dışa doğru ilerleyen yakın ilişkilere sahip bir akraba grubu oluşturulmuştur. Bu yöntemin sebebi araştırmanın akrabalık ağları üzerinden ele alınması ve bu ağların etkisine odaklanmış olmasıdır.

Mülakatlarımın ilk aşamasını *birleşim* olarak adlandırdığım birlikte iltica eden grupların belirlenmesi ve bu gruplardan kimlerin karar alıcı olduğunu doğrudan sorarak araştırmam oluşturur. Araştırmamın anlamlı olabilmesi için katılımcının karar-alıcı etkiye sahip olması önemlidir. Fakat bu etkinin boyutlarına, yani kimin ne kadar etkisini olduğunu saptamaya bu araştırmada yer verilmemiştir. Özellikle kadınlara bu kararda etkili olup olmadıkları sorusu sorulmuştur. Olumlu cevap verildiği takdirde katılımcı olarak dahil edilmişlerdir. İkinci olarak iltica ettikleri grupta kimlerin ya da hangi ailelerin bulunduğu saptanarak *birleşimler* belirlenmiştir. Mümkün olduğunda bu *birleşimde* bulunan diğer kişiler de katılımcı olarak seçilmiştir. Bu kısmın ardından demografik bilgiler derlenerek bir veri seti oluşturulmuştur. Bu kısımda yaş, meslek, ocuk sayısı, medeni hali, doğum yılı, yerinden edilme yılı, Türkiye'ye geliş yılı, bulunduğu mahalleye geliş yılı gibi bilgileri içermektedir. Daha sonra katılımcılara derecelendirme soruları, kısa cevap soruları ve evet-hayır soruları

yönlendirilmiştir. Derecelendirme ve evet-hayır soruları yoğunlukla risk tutumlarının düzeylerini anlamaya yönelik olmuştur. Her ne kadar yaşanmış bir durum ele alınsa da, bu araştırma onların bu duruma karşı ne tür yargılara sahip olduğu ve algının nasıl tutumlara dönüştüğünü anlamaya yöneliktir. Bu nedenle anket soruları bu tutumu anlamaya yönelik sorulmuştur. Dolayısıyla soruların çoğunda odak alınan zaman dilimindeki düşünceler su yüzüne çıkarılmaya çalışılmıştır.

Hangi birleşime dahil oldukları tespit edilen katılımcıların likert skala ölçeği ile göç etmeden önce göç edeceği yere dair ne kadar bilgi sahibi oldukları tespit edilmeye çalışılır. Ayrıca bu kısımda, bu bilgilerin kaynaklarına olan güven ve buldukları bölgedeki hayati ve yaşamsal risklere dair soruları derecelendirmeleri istenir. Kısa cevap sorularında ise akraba ağlarına dair sorular bulunur. Kilit rollere sahip bireyler ve hem varış hem çıkış noktasındaki sosyal ağlar tespit edilir. Evet-hayır sorularında ise derecelendirme sorularına benzer alanlarda sorular bulunur. Bu sayede her bir katılımcının risk tutumları nicel verilerle elde edilmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla derinlemesine mülakatların yanı sıra anket kısmının bulunması araştırmadaki bu risk tutumu farklılıklarını daha net bir şekilde tespit etme fırsatı verir. Yaşanılanlar aynı iken yaşanılan duruma karşı tavır ve düşünce farklılaşır. Bu da davranışa dönüşür ve savaş gibi katastrofik anlardaki karar-alma sürecinde büyük önem taşır. Dolayısıyla derinlemesine mülakatlar her ne kadar kapsam olarak aynı konuyu ve periyodu içerse de, aldığım tüm cevaplar birbirleriyle birlikte doğru konumlandırıldığında farklı anlamlar gösterir. Nitekim ankette sonra yaptığım mülakat görüşmelerinde hikâyeyi tamamlamak adına sorular sorulur. Bu sayede risk tutumları ile alakalı anketi uyguladıktan sonra bu zaman diliminde neler olduğunu baştan sona dinleyerek yaptığım anketi anlamlandırmak için tamamlayıcı rol oynar. Bu kısım aynı zamanda her birinin sahip olduğu bambaşka yolculuk deneyimleri ile anket kısmında kaçırdığım tutumların görülmesine yardımcı olur. Nasıl farklı stratejilerin kullanıldığı ve yaptıkları davranışın aldıkları her karardaki etkileri ve nedenleri sorgulanır. Yapılan her hareket ve alınan her karar nedenselleştirilerek cevaplar elde edilmeye çalışılır. Böylece verdikleri bu hayati kararlar silsilesindeki kök neden ya da nedenler keşfedilir.

Mülakatlar yarı yapılandırılmış sorularla ilerlediği halde mülteci yolculuk hikayelerinin tamamını anlayabilmek adına takip soruları sorulmuştur. Bu şekilde birçok kez soruların ötesine geçilerek; farklı deneyimler de dinlenmiştir. Bu deneyim paylaşımları kapsam dışına çıksa dahi dinlenmiştir ve bütünsel anlamlar çıkarılmaya çalışılmıştır. Çünkü bireylerin tutumları yukarıda da bahsettiğimiz gibi belli olaylara ve konulara indirgenemez. Yaşam boyu öğrenilmiş bir bütünlük içerisinde değerlendirilmeli ve paylaşılan her nüans bu çerçevede değerlendirilmelidir.

1.3.2 Veri Analizi ve Yazma Süreci

Derinlemesine mülakat ve anket uygulaması ile gerçekleştirilen saha çalışmasının ardından elde edilen verilerin analizi temel olarak doğrudan yorumlama ile bireylerin anlatılarının sentezi ile yapılmıştır. Az sayıda vakaların ele alındığı bu araştırma böylece, Abbott'ın da *small-N* analizi tanımlamasında ifade ettiği gibi, tekli vaka analizlerindeki avantajlar ile çoklu vaka analizlerindeki avantajları elde etmeye çalışırken, ikisindeki dezavantajların üzerinden gelmeye çalışır.³ Bu şekilde vakalar arasındaki benzerlikler ve karşıtlıklar, faktörler üzerinden karşılaştırılır. Buradan hareketle, derinlemesine mülakatları ve vakaları kök neden yaklaşımı ile nedensellik zemininde derinlemesine ele alırken, konunun makro süreçlerdeki etkisi göz önünde bulundurulur ve literatürün sunduğu genellemeler çeşitli vakalar ile yakalanmaya çalışılır. Her bir yolculuk hikayesinin özne olarak alındığı ve eşsizliğinin vurgulanmaya çalışıldığı bu araştırma anlatılarının aktarılmasında betimsel analiz teknikleri kullanılır. Bu sayede betimsel olarak daha yakından irdelenen vakalar, mülteci yolculukları üzerine gerçekleştirilen makro çalışmalara keşifsel katkı sağlamış olur.

Bu tez araştırmasının bulgularını aktarmayı ve yazım sürecini içeren nihai aşaması, sahada elde edilen anketlerin ve derinlemesine mülakatların teorik çerçeveye uygun kısımlarının derlenmesi ve istatistiksel verilerle desteklenmesi ile oluşturulmuştur. Transkripte edilen görüşmelerin ilgili kısımları akrabalık ağları, beceri eşleşmesi, karar

---

³ Andrew Abbott, *Methods of Discovery: Heuristics for The Social Sciences* (London: W.W. Norton, 2004), 22.

alma ve risk tutumları kavramsallaştırmalarına yerleştirilmiş ve görüşme verileri bu düzende kategorize edilmiştir. Saha notları bu derlemenin içerisine not edilmiştir.

Demografik bilgiler, likert skala anket verileri, evet-hayır soruları ve kısa cevap sorularından uygun olanları IBM SPSS Programına aktarılmıştır. SPSS programında yapılan analizler örneklem sayısının düşük olmasından ötürü anlamlı sayılabilecek sonuçlar sağlamamıştır. Fakat potansiyel faktörler arasındaki ilişkilerin keşfedilmesi için faktör analizi kullanılmıştır. Bu analiz bazı korelasyonlara işaret etse de, örneklem kısıtlamasından ötürü yalnızca derinlemesine mülakatlardan yapılabilecek çıkarımlara destek olabilecek ilişkilendirmeler araştırma bulgusu olarak kullanılmıştır. Bunun haricinde yapılan betimsel analiz, bağımsız örneklem t-test ve çapraz tablo ve ki kare analiz çeşitleri nitel veriler ile sağlanan bulguların desteklenmesine yardımcı olmuştur. Araştırma bulguları için kullanılan tablo ve şekiller SPSS ve Microsoft Excel Programları aracılığıyla oluşturulmuştur.

Araştırma bulgusu niteliğinde olan bölüm başlıkları saha verilerinden elde edilenler ile oluşturulmuş, dolayısıyla anlatılar ilgili başlıkların ana hatlarını oluşturmuştur. Görüşmelerin gizliliği nedeniyle anlatılarda katılımcıların gerçek isimler kullanılmamıştır ve tez boyunca kullanılan isimler rastgele seçilmiştir. Analiz, anlatıların etrafında ilgili teorik açıklamalarla verilmektedir. Derinlemesine mülakatlarda kök neden analizi yaklaşımının kullanılması ise zincir göçün ve karar süreçlerinin çözümlenmesinde aracı olmuş ve analiz bu yaklaşımdan bütünsel bir anlam çıkarılabilmıştır.

1.3.3 Kısıtlamalar

Her araştırmada olduğu gibi farklı boyutları olan ve dinamik bir popülasyonu araştıran bu çalışmanın da belli başlı sınırlılık ve kısıtları mevcuttur. Bu kısıtlamalar üç başlıkta incelenebilir.

Bunlardan birincisi araştırmacı ve katılımcı arasındaki dil bariyeri olmuştur. Ortalama 90 dakikayı bulan görüşmelerde katılımcılar yaşadıkları bu hassas ve duygu dolu tecrübeyi paylaşırken aradaki dil bariyeri bu hissiyatı tam olarak kavramama engel

olmuştur. Bu kaybın boyutlarına dahi fikir sahibi olmamakla birlikte benim ve araştırmam adına bariz ve öngörülebilir bir kısıtlama olmuştur.

İkinci kısıtlamam ise hafıza problemidir. Araştırmam geçmişte yaşanan bir zaman dilimini ve katılımcıların bu aralıktaki düşüncelerini kapsadığı için, sorumlarımda onlar için hatırlanması güç detaylar bulunur. Nitekim görüşmelerimde bu hafıza sorunu sandığımdan daha fazla karşıma çıkmıştır. Gerek tarihlerin karıştırılması gerek kişilerle ilgili karışıklıklar kimi zaman tutarsız hikayelere dönüşmüştür. Fakat küçük bir akraba topluluğunu ele aldığım için bu yanlışlıkları düzelttirmem kimi zaman mümkün olmuştur. Bunun yanı sıra araştırmamın travmatik bir periyodu kapsamaması nedeniyle yaşanan kimi olayların hatırlanamaması aslında olağandır.

Ve son olarak, her ne kadar araştırma sahasını önceden tanıyor olmak bana birçok avantaj sağlamış olsa da bu aynı zamanda bir kısıtlama haline dönüşmüştür. Kurduğumuz dernek vasıtasıyla çeşitli yardımları ulaştırmamız ve bu roldeki kilit üyelerden biri olmam kimi katılımcının yaşadıkları süreci olduğundan daha dramatik bir hale getirmelerine sebep olmuştur. Fakat yine şahısları öncesinde tanıyor olmam buna yatkın olanları ayırıştırabilmemde yardımcı olmuştur.

1.4 Literatür ve Teorik Çerçeve

1.4.1 Göç ve Mültecilik

Göç üzerine üretilen tipolojiler, konunun dinamizmi ve kapsamı gereği sürekli olarak dönüşmüştür. Zorunlu göç üzerine geliştirilen teorik çalışmalar ise ancak küreselleşme ve soğuk savaş sonrası dönemde zorunlu göçün dramatik yükselişle⁴ hız kazanmıştır. Bu nedenle mültecilik üzerine yapılan kavramsallaştırmalar ve genel kabul görmüş genellenebilir mülteci teorileri oldukça azdır. Murphy'nin de belirttiği gibi "uçuş ve zorunlu yerinden edilmeler bir takım çağdaş hisler uyandırır ve bu da sosyal tutumları ve bireysel nesnellığı etkiler ve hatta ortada rasyonel bir nesnellik olsa bile, bunu gözlemlemek çoğu zaman zordur."⁵

---

⁴ Stephen Castles, "Towards a Sociology of Forced Migration and Social Transformation," *Sociology* 37, no. 1 (2003): 13-34.

⁵ Ernest F. Kunz, "The Refugee in Flight: Kinetic Models and Forms of Displacement," *International Migration Review* 7, No.2, (1973): 14.

En bilindik göç tipolojilerini ortaya atan Petersen, itme çekme faktörleri üzerine yaptığı çalışmaların yanı sıra, göçü temel olarak iki başlıkta ele alır: muhafazakâr ve yenilikçi. Yani kısaca, insanlar kendi yaşam koşullarını korumak için ya da geliştirmek için göç ederler. Buna ek olarak Petersen göçü 5 sınıfta inceler: ilkel, zorunlu, yönlendirilmiş, serbest ve kitlesel.⁶ Petersen’a göre devletin ya da toplumdaki bir kurumun zorunda tutmasıyla siyasi faktörlerin belirleyici olduğu durumlarda göç ‘zorunlu’ göçtür; fakat bireyin bu göç kararı üzerinde az da olsa gücü varsa bu ‘yönlendirilmiş’ göç olur ki bunlar da sırasıyla ‘yerinden edilme’ ve ‘uçuş’ formlarıyla yine sırasıyla ‘insan ticareti’ ve ‘vasıflı işçi’ kategorilerinde ele alınır.⁷ Kunz her ne kadar temel ayrımını itici ve çekici etkenlere bağlı olarak gönüllü ve istemsiz göç üzerine yapmış olsa da; kendi ülkesinde durumun daha kötüleşeceği beklentisi ile başka ülkeye göç etmeyi ‘nedensel olmayan göç hareketi’ olarak; şiddet ve güvenli olmayan ortamlardan kaçarak göç etmeyi ise ‘şiddetli göç hareketi’ olarak tanımlamıştır.⁸ Monsutti’nin de ifade ettiği gibi, mülteci hareketi üzerine kavramsal bir açıklama ve kesin terminolojik ifadeler ile genel bir teori üretme arzusu elbette değerlidir. Fakat yapılan tanımlamalar, durumun gerçek dünyadaki karmaşıklığını ifade edemeyen sert çerçevelerle etiketlemenin yalnızca biraz fazlasıdır.⁹

Zorunlu göçü kavramsallaştırmaya çalışırken, bu alanı mülteciliğe indirgemek yetersiz kalmaktadır. Castels’e göre zorunlu göçler farklı formlarda meydana gelir fakat bunları nicel olarak ayırt etmek oldukça güçtür. World Bank’in açıklamasına göre her yıl yaklaşık 10 milyon insan, kalkınma projeleri nedeniyle yerinden edilmektedir (Cernea and McDowell, 2000; World Commission on Dams, 2000). Bu kapsamda havaalanı inşaatları, yollar, lüks konutlar, barajlar vb. nedenlerle yerinden edilerek marjinalleşme ve yoksullaşma yaşanmaktadır. Castles’in verdiği diğer bir form ise, küresel ısınma ile belki de bundan sonraki yıllarda zorunlu göç çalışmalarında

---

⁶ William Petersen, “Internal Migration and Economic Development in Northern America,” *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 316, No.1, (1958): 52-59.

⁷ Petersen, “Internal Migration,” 52-59.

⁸ Kunz, “The Refugee in Flight,” 131.

⁹ Alessandro Monsutti, *War and migration: social networks and economic strategies of the Hazaras of Afghanistan*. (Routledge: 2005)

merkeze oturacak olan iklimsel değişikliklere bağlı göçtür; ki bunu politik ve ekonomik nedenli göçlerden ayırabilmek oldukça zordur. Bunlara ek olarak, zorunlu göç kapsamında birçok insanı kapsayan bir diğer göç türü, özellikle savaş bölgelerinden uluslararası sınırlar arasında farklı amaçlarla yapılan insan ticaretidir.¹⁰ Zorla yerinden edilme ve göç ile sonuçlanan bu durumların zorunlu göç literatürüne geçişi 2000’li yıllara kadar sağlanamamıştır. Fakat zorunlu göç formlarının dünya çapındaki oranları göz ardı edilemeyecek kadar yüksektir. Zorunlu göç literatürünün gündemini ise; ırkı, dini, milliyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti ve belli bir siyasi görüşe bağlı olması¹¹ yüzünden zulme uğrama ihtimali bulunan insanların başka ülkelere yaptıkları göç doldurmaktadır. Bunun bir nedeni mülteciliğin uluslararası politikada sürekli olarak düzenlemeler ve sözleşmelerle gündemde tutulması ve mülteci olarak yerinden edilmiş insanların, dünya çapında yankısı olan iç savaş, askeri darbe, etnik çatışmalar gibi katastrofik durumların sonucunda, geniş kitlelerce hareketlilik göstermesi olabilir. Buna ek olarak, mültecilik olgusu birçok disiplini içine katan ve siyasi, sosyolojik ve coğrafi birçok faktörü içinde barındıran bir alan olması akademik ilgiyi üzerinde tutmasında bir etken olarak görülebilir.

Mültecilik üzerine yazılan tüm literatür ancak kendi zaman dilimi içerisinde değerlendirilebilir, dolayısıyla mülteci literatürüne bir tarih şeridi üzerinden bakıldığı zaman, bu literatüre geçen ana başlıklar üzerinden mülteciliğin dönüşümüne dair bir okuma yapılabilir. Tam da bu noktada mültecilik dendiğinde hangi grubu veya bireyi ele aldığımızı açıklamak gerekir. Dönemleri kapsayan ve farklı zamanlarda farklı kapsamlarda çalışılan bu terim bugün bize ne anlatır? Modern anlamıyla birlikte mülteciliğin temelleri 1951 yılında Birleşmiş Milletler bünyesinde imzalanan Cenevre Sözleşmesi’nde sığınmacıların statüsü olarak yer verilen mülteci kavramı “ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korunmasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen her şahıs” olarak tanımlanmıştır.¹² Bu uluslararası

---

¹⁰ Stephen Castles, “Towards a Sociology of Forced,” 13-34.

¹¹ Birleşmiş Milletler, Cenevre Sözleşmesi, (1951).

¹² Birleşmiş Milletler, Cenevre Sözleşmesi, (1951).

kabul görülmüş tanımdan yola çıkarak, mültecilik tanımının beş koşula bağlı olduğu ve bunların birine uyan kişilerin sığınma talepleri ile bu statüye sahip olabileceği belirtilmiştir. Fakat günümüz literatüründe bu statü yasal olarak alınmış olunsun ya da olunmasın, bu beş neden yüzünden ülkesinden ayrılan ve farklı yerlere iltica eden kişiler mülteci olarak adlandırılmaktadır. Çünkü bu terim sözleşmelerde her ne kadar yasal bir statü olarak geçse de, genel literatürde yaygın kullanılan bir kavramdır. Buna ek olarak mültecilik kelimesinin yasal konumu devlet ya da uluslararası politikalar neticesinde sürekli olarak değişir. Nitekim mültecilere tanınan haklar, mülteciliğin kapsamı ve tanımı şimdiye kadar; Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Protokol (1967), Uluslararası Sivil ve Politik Haklar Sözleşmesi (1966), Uluslararası Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (1966), Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişki Sözleşme (1954), 1969 Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi, 1984 Cartagena Deklarasyonu gibi uluslararası krizler neticesinde alınan kararlar ve düzenlemelerle değişmiştir. Bu nedenle mülteci kavramını yalnızca yasal çerçevesiyle kullanmak aslında oldukça güçtür. Çünkü ülkesinden Cenevre Sözleşmesi'nde yer alan beş koşul sebebiyle ayrılan kişiler henüz yasal olarak mülteci değildir, sığınma talebi gerçekleştirip onay aldıktan sonra ancak bu statünün getirdiği yasal haklara sahip olabilir. Bu durum neticesinde, mülteciler üzerine kapsamlı nicel çalışmaların yapılması oldukça güçleşmiştir. UNCHR verilerine göre 1975'te 2.4 milyon olan mülteci sayısı 1985'de 14,9'a fırlamıştır ve bu rakamlar artarak devam etmiş; soğuk savaş döneminde zirveye ulaşmıştır.¹³ 2000 yıllarında ise mülteci sayısının 12.1 milyona düştüğü gözükmektedir fakat bu 1951 AB Mülteci Düzenlemesinin dar tanımlamalarıyla karşılaştırma açısından çok da gerçeği yansıtmayan rakamlardır.¹⁴ Yani uluslararası sözleşmelerce tanımlanan mülteci koşullarına uyan herkes için yasal anlamda mülteci statüsüne sahip olmak çok da mümkün değildir, hatta bu talebi gerçekleştirmiş olan bir çok insan bu statüye sahip olamaz ve -iltica ettiği ülkeye bağlı olarak- birçoğu bu talepte dahi bulunmaz.

---

¹³ UNHCR, *The State of the World's Refugees: In Search of Solutions*, (Oxford: Oxford University Press, 1995).

¹⁴ UNHCR, *Global Report 2000: Achievements and Impact*, (Geneva: United Nations High Commissioner for Refugees, 2000).

Bunun geniş kapsamlı ve bu tezi de ilgilendiren bir örneği Türkiye'deki Suriyeli mültecilerdir. Suriyeli mülteciler aslında yasal olarak mülteci statüsüne; yani temeli Cenevre Sözleşmesi'ne dayanan yasal haklara sahip değillerdir. Bu durum Türkiye Devleti'nin politikalarına bağlı olarak kendi içinde diğer ülkelerden farklı şekillenmiştir. Türkiye'ye sığınan ve günümüzde dört milyona ulaştığı tahmin edilen Suriyelilerin sığınma talepleri dahi gerçekleştirilmemiştir, prosedürün gerek duyulmamıştır. Yalnızca Türkiye'de değil, Avrupa dahil çeşitli ülkelerde mülteci statüsü yalnızca bu beş koşula bağlı olmamaktadır. Bu statü, sığınma talebinde bulunan kişilere birçok hak tanır ve bu yükümlülükten dolayı devletler mültecilere ancak belirli bir kontenjan açarak ülkelerine sokmayı tercih etmektedir. Bu da aslında başka bir sorunu temsil eden "devletsizlik" meselesini göç çalışmalarının gündemine oturtmuştur. Mülteci tanımına geri dönecek olursak; uluslararası kabul görmüş tanıma sahip olan statü niteliğindeki bu kavram kelime anlamı olarak aynı şeyi ifade etse de, bu yasal statüden bağımsız olarak kullanılmaktadır. Bu tezde de mülteci kavramı, aynı şekilde belirtilen yasal statüden bağımsız olarak kullanılacaktır. Her ne kadar Türkiye'deki Suriyeliler için sığınmacı kelimesi mülteci kelimesine alternatif olarak kullanılmaya çalışılsa da; bugün Türkiye'deki Suriyeliler, sığınmacı kelimesinin de yasal tanımına uymamaktadır. Türkiye'de vatandaşlık almamış olan Suriyelilerin yasal statüsü "geçici koruma statüsüne sahip yabancılar" olarak geçmektedir. Bu statü ise 2013 yılında 6458 sayılı "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu" ile verilmiştir. Bu örnekten de görüldüğü üzere aslında beş koşulu sağlayan, akademik ve toplumsal anlamda mülteci olarak kabul edilen bireylerin yasal statüsü mülteci olmayabilir. Hatta Türkiye Cenevre Sözleşmesi'nde yer alan coğrafi sınırlama şerhi neticesinde mülteci statüsünü ancak Avrupa Konseyi ülkesi mensubu olanlara verebilmektedir. Diğer ülkelerden Türkiye'ye gelen mültecilere ise ancak 'şartlı mülteci' statüsü vererek üçüncü bir ülkeye geçiş yapılıncaya kadar koruma sağlayabilmektedir. Bu tez araştırması mültecilik ve devlet politikaları ya da uluslararası hukuk üzerine olsaydı elbette mülteci kavramı yasal kullanımlarının gerektirdiği üzere aktarılmaya çalışılırdı. Fakat bu tez, ülkesindeki siyasi iç karışıklık nedeniyle zorunlu olarak yerinden edilmiş ve bunun sonucunda göç etmiş bir topluluk üzerine, yani Cenevre Sözleşmesi'nde yer alan mülteci tanımına uyan ve literatürdeki genel kullanımı mülteci olan bir topluluk üzerinedir.

Statüsü ne olursa olsun mülteciler buldukları ülkede farklı çağrışımlar, farklı kavramlar uyandırır ve bu karşılıklı bir şekilde kimikleşme sürecini başlatmış olur. Mülteci kimi ülkede misafirken kimisinde evsiz; kimisinde muhacirken kimisinde yabancıdır. Yani her ne kadar uluslararası tanımlar kesin çizgilerle bu grupları sınıflandırabilse de bu toplulukların her biri eşsizdir ve göç ettikleri farklı bölgelerde karşılıklı olarak tepkimelere girerek yeni kalıplara girerler ya da yeni anlamlar oluştururlar. Türkiye’de bu süreç neticesinde Suriyeliler için kullanılan bir başka yaygın kullanım “muhacir” kavramı olmuştur. Kelime anlamı göçmen olarak geçen bu kelime, İslami referanslara ve tarihe dayanır. Fakat bu kavram, içinde karşılıklı bir anlam ve tarihçe barındırır, bu da muhacir-ensar ikilemesidir. Müslüman takvimi Hicret ile başlar ve bu hicreti gerçekleştiren Hz. Muhammed ilk “muhacir” grubunun lideridir. İlk muhacirlere sahip çıkan ve onları koruyan Medine halkı ise “ensar”dır. Hicret’in koşullarına bakıldığı zaman bu yolculuğun dini gerekçelerle baskı altında yaşayan bir kesimin bulunduğu şehri terk etmesi nedeniyle gerçekleştirildiğini görürüz. Bu arka planın Müslüman toplulukların göç hikayelerinde sıkça yer verildiğini görürüz. Böylece mülteci yolculuğu dediğim kavram, tarihi ve dini bir anlam kazanır ve mülteci yolculuklarında kimi zaman motivasyon faktörü şeklinde yer alan hicret kavramı, bu tez araştırması için de arka planda tutulması gereken bir kavramdır.

1.4.2 Mülteci Yolculukları

Kelime anlamı olarak yolculuk bir noktadan bir noktaya geçişi kapsar. Fakat yolculuk üzerine yazılan akademik ve edebi eserler zaman dilimleri ve anlam olarak farklılaşır. Yukarıda da İslami referanslarla örneklendirildiği gibi, sürgün ve göç yolculukları çerçevesinde Hristiyanlık, Budizm, Musevilik gibi birçok din, literatüründe yolculuk ile gerçekleşen ve sembolik anlamlar taşıyan olaylara yer vermiştir.¹⁵ Dünya’nın çeşitli bölgelerinden topladığı efsaneler koleksiyonu ve geliştirdiği Aarne’nin folklor tipolojisi ile bilinen büyük düşünür Stith Thompson, ‘yolculuk’ kavramının insan topluluklarındaki en güçlü ve merkezi metaforlardan biri olduğunu belirtmiştir.¹⁶

---

¹⁵ Gadi BenEzer, R. Zetter, “Searching For Directions: Conceptual and Methodological Challenges in Researching Refugee Journeys,” *Journal of Refugee Studies* 28, No.3, (2014): 297-318.

¹⁶ BenEzer ve Zetter, “Searching For Directions”, 301.

Mülteci ya da göçmenlerin yolculuğuna gelirsek, bu yolculuklar herhangi bir yolculuktan çok daha fazla anlamı içinde barındırır. Çünkü göçmenlerin kendilerini ve nesillerini mülteci ya da göçmen yapan bu yolculuklardır. Mülteci yolculuğu kavramının tanımlanması sosyal bilimler literatüründe farklı şekillerde yapılmıştır. Mülteci olmak bir hareket gerektirir ve bu ayrılış ve varışı kapsayan hareket ile birlikte belirli şartlar altında zorunlu olarak göç eden bireyin yaşadığı bu dönüşüm süreci mülteci yolculuğu olarak tanımlanır. Mülteci ve göçmenlerin tecrübe ettiği bu yolculuk, yaşamlarında benzersiz, hatta kendi benliklerini üzerine kurdukları bir süreci temsil eder. Her ne kadar mülteci yolculuğu dendiğinde kaçış noktasından varış noktasına uzanan ortalama birkaç günü kapsayan bir periyod düşünülse de, bu kavram farklı teorisyenler tarafından farklı periyodlarla ele alınmıştır. Bu yolculuğun kapsamı kimi teorisyen için a noktasından b noktasına gelişi kapsarken, kimisi için mülteci olmakla birlikte çoğu zaman ömür boyu süren bir süreci kapsamaktadır. Çünkü açılan bu yeni sayfa hareketin durmasıyla bitmez, sürekli olarak devam eder. Geri dönüşü gerçekleşmemiş bir mültecilik ya da göçmenlik belirli bir zaman dilimine indirgenemez. Kaldı ki bir mültecinin yolculuğunun bitip bitmediğini bilmek mümkün değildir; bulunduğu noktanın yeni evi mi yoksa geçiş bölgesi mi olduğu mültecilerin kendileri için bile uzun bir zaman belirsizliğini korur. Dolayısıyla mülteci yolculuğu dendiğinde bu yolculuğun kapsadığı zaman dilimi bakımından bazı fikir ayrılıkları bulunur.

Mülteci çalışmaları yoğunluklu olarak sürgünün nedenleri ve sonuçları üzerinde durur. Özellikle buldukları toplumdaki kimlik çatışmaları, entegrasyon, sosyal politikalar, kimlik, eğitim, travma, ikinci jenerasyon ya da iltica ettikleri ülkedeki iç savaş gibi konuların göç ve mülteci literatürüne egemen olduğunu görürüz. Yolculuk çalışmaları, her ne kadar bu iki alanı birbirine bağlayan bir köprü görevini üstleniyor olsa da bu yolculuklara gereken önem verilmemektedir. Fakat ev sahibi ülkelerde yeni bir popülasyonu oluşturan ve bu süreçte sosyal anlamda birçok mücadeleler veren bu grupları anlamak ve ilgili alanlarda doğru politikalar üretebilmek için bu yolculukların anlaşılması büyük önem taşımaktadır. Çünkü bu yolculuk ile beraber birinci kuşak göçmenler kendilerinden sonraki nesilleri kapsayacak bir kimlik inşasını başlatmış olur. Ve bu inşanın zeminine yaşadıkları bu yolculuk oturur. Biz bugün, hareketlilik ve

yolculuk kültürünü, ancak ulus-devletlerin inşası sonrasında bilinçlerimizde var olan yurttaşlık ilkeleri çerçevesinde, yani modern kategorilerle birlikte ele alabiliyoruz. Bu nedenle, yapılan yolculuk çalışmaları aslında fazla geçmişli olmayan bir literatüre sahiptir. Çünkü insanlığın var olduğundan beri en doğal davranışlarından biri olan hareketlilik, modern devletlerin inşasından bu yana belirli kısıtlamalara tabi tutulmuş ve bu hareketliliğe ve yolculuklara tolerans azalmıştır. Ve hatta bu kısıtlamalar sebebiyle Bauman'ın da belirttiği gibi hareketlilik yalnızca güçlü ve üst tabakaya mensup insanların gerçekleştirebildiği bir eyleme dönüşmüştür: küresel, ekonomik ve siyasi elitler sınırları aşabilme yetisine sahipken, yoksul olanlar oldukları yerde kalmaya mahkumdur.¹⁷ Bu kısıtlılıktan dolayı bugün mülteci ya da göçmen yolculuğu doğal olmayan bir hareket olarak görülmektedir. Bu hareketlilik artık modern devletlerin istisnai şartlara tabii tuttuğu, farklı düzenlemelerin oluşturulması gereken, gerek devlet gerek toplum temelinde çoğu zaman 'sorun' başlığı altında incelenen bir anormallik olarak nitelendirilir. Bu nedenle mülteci ve göçmen yolculukları ulus-devletlerin öncesine kadar belki de yalnızca bir hareketi ifade ediyor olsa da; bugün herhangi bir hareket olmaktan çıkmış ve çok boyutlu anlamlar taşır hale gelmiştir. Giddens'in da zaman ve mekân bağlamı ile ilgili ortaya attığı teorisinde bahsettiği gibi sosyal sistemler zamana ve mekâna bağlı ve gömülüdürler. Yani bu sistemler rutinleşerek farklı coğrafyalarda yeniden üretiliyorsa zaman ve mekândan soyutlanamazlar.¹⁸ Bu da göç konusunu toplumsal boyutlarıyla sosyoloji disiplini dahilinde işlememize olanak sağlar.

Literatürde farklı disiplinlerce ele alınan yolculuk kavramı üzerine yapılan çalışmalar ise, Benezer ve Zetter'in de belirttiği gibi temel olarak göç araştırmaları, transit ve kayıt dışı göç, göçebe ve mobil topluluklar ve hac başlıklarıyla ele alınır. Fakat mülteci çalışmaları, kendi içinde yolculuk bağlamında bir tür geliştirmeyerek aslında verilmesi gereken önemi kendine atfetmemiştir.¹⁹ Bir kaçış ile başlayan bu yolculuklar; yoğun duyguların oluştuğu, hayat boyu edilmemiş tecrübelerin yaşandığı ve hayati kararların alındığı hatta ölümlerin yaşandığı eşsiz serüvenlerdir aynı zamanda.

---

¹⁷ Zygmunt Bauman, *Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları*, çev. A. Yılmaz, (Ayrıntı Yayınları: 1999).

¹⁸ Anthony Giddens, *Central Problems in Social Theory: Action, Structure and Contradiction in Social Analysis* (California: University of California Press: 1979).

¹⁹ BenEzer ve Zetter, "Searching For Directions," 297-318.

Turton'ın aktardığı gibi, tarihsel içeriğinden bağımsız olarak mülteciliğe dair tek bir yapısal paradigmanın olamayacağını savunmuştur ve mülteci tecrübesi dediğimiz şeyin aslında binlerce çeşide sahip; zaman ve mekâna bağlı birçok değişkene bağlı süreçlerle meydana gelen tecrübeler olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla mülteci deneyimi gibi bir tek tipleştirici genel bir kavram yerine mültecilerin deneyimleri vardır.²⁰

20. yüzyılda bu yolculuk çalışmalarının daha zor ve uzun yolculuk süreçlerini kapsadığını ve hatta bu yolculukların çoğunda ölümlerin yaşandığını görürüz. Alman Yahudilerinin Amerika'ya gemi ile kaçıışı bunlardan bir tanesidir. Zetter'in kalem aldığı bu göç, Alman Yahudilerinin Cuba, Amerika ve Kanada'dan reddedilmesi sonucunda Avrupa'ya geri gönderilmesiyle sonuçlanmış ve birçoğu toplama kamplarında yaşamlarını yitirmişlerdir. Bunun gibi gemi yoluyla kaçışların yolculuk hikayeleri içerisinde çoğu zaman sömürü, işkence ve ölümü içinde barındırdığını görürüz.²¹ Günümüzde belli bölgelerde benzer hikayeler olmakla birlikte, yolculuk çalışmalarının odağında kaçakçılık, insan ticareti, deniz yolculukları, bekleyiş ve Avrupa'ya kaçış gibi alanlar bulunur. Bu alanda yapılan çalışmalar her ne kadar belli başlı kategorilere ayrılabilir olsa da aslında her grubun tecrübe ettiği bu yolculuk farklılaşır ve benzersiz özellikler taşır. Bu nedenle yolculuk üzerine gerçekleştirilen çalışmalar çoğu zaman anekdotal, bireyler özelinde farklılaşan, anlatılara dayalı nitel metotlarla incelenen bir konuya dönüşmüştür.

Everett S. Lee ise 1969'da yaptığı yayında 'araya giren engeller' teorisiyle önceden var olan eğilimlerin karar-almadaki önemine odaklanarak mülteci yolculuğunu göç etme hareketinden çok daha öncesine taşımıştır.²² Bu yolculuğu bulunduğu zamanın literatüründen farklı olarak çok daha geniş bir zaman dilimine oturtarak işler ve göç kararı üzerinde etkili olan faktörleri sınıflandırarak sunar. Lee'nin modeli, aslında bu

---

²⁰ David Turton, "Conceptualising Forced Migration," *Refugee Studies Centre Working Paper No:12*, October 2003, <https://www.rsc.ox.ac.uk/files/files-1/wp12-conceptualising-forced-migration-2003.pdf>

²¹ Roger Zetter, *Lands of No Return: Population Exchange and Forced Displacement in the 20th Century*, (Anemon Productions: 2012).

²² Everett S. Lee, "A Theory of Migration," *Demography* 3, No.1, (1966): 47-57.

tez çalışması için de büyük önem taşır. Kök neden yaklaşımını benimseyen bu araştırma, odağını bu alana vermiyor olsa da, neden kimilerinin daha önce göç ettiğini ya da neden kimin göç edip kimin geride kaldığını bu karardan önceki durumlarına ve tutumlarına bakarak açıklamalar getirmeye çalışmaktadır. Dolayısıyla aslında yolculuğun nedenselleştirilmesi göz önüne alındığında, mülteci yolculuğu olarak ifade edilen süreci hareketten çok daha öncesinde başlatmak mümkündür. Lee aynı zamanda 1960'lara kadar göç üzerine binlerce çalışma yapıldığını ama bunların yalnızca çok azının genellemeler yapılabilecek kadar gelişmiş olduğunu vurgulamıştır. Bunlardan bir tanesi 1885 yılında *The Laws of Migration* isimli makalesi ile Ravenstein'in çalışması olmuştur.²³ Grigg'e göre Ravenstein, göç akımlarının hangi yörlünelere ve nedenlere sahip olduğunu anlatırken bunları 10 farklı maddede toplamıştır. Ravenstein'in birkaç yazısından bir derleme oluşturan Grigg, bu maddeleri Ravenstein'in göç kanunları olarak literatüre geçirmiştir.²⁴ Bahsettiği göç kanunları maddelerini buraya aktarmak, dönemin göç hareketliliğini ve göçmen yolculuklarını anlamak adına önem taşıyacaktır. İlk olarak göçmenlerin çoğunun kısa mesafelere gittiğini savunan Ravenstein, ikinci olarak bu göç sürecinin adım adım oluştuğu belirtmiştir. Üçüncü olarak uzun mesafe kateden göçmenlerin bu mesafeyi büyük ticaret ya da sanayi şehirlerine gerçekleştirdiklerini belirtmiştir. Dördüncü olarak göç hareketliliği olan herhangi bir bölgede her zaman tersine bir göç hareketliliğinin de bulunduğu bahseder. Yani göç veren bölgelerin ya da ülkelerin aynı zamanda belli oranda göç aldığını savunur. Beşinci olarak kırsal alanda yaşayan insanların şehrin yerlilerinden daha fazla göç etme eğilimine sahip olduğunu belirtir. Fakat bu açıklaması Grigg'e göre o kadar ikna edici olmamıştır. Altıncı madde kadınların erkeklerden daha çok göç etmeye eğilimli oldukları ama bu eğilimin buldukları ülke içindeki göçle sonuçlandığını açıklar; erkekler ise göçü daha çok yurtdışına gerçekleştirir. Ravenstein'in yedinci kanunu göç edenlerin çoğunun yetişkinlerden ibaret olduğu ve ailelerin nadiren göç ettiği üzerinedir. Sekizinci olarak şehirlerin büyümesinin doğal büyümeye kıyasla göç ile daha fazla olduğunu savunur. Dokuzuncu olarak göçün endüstrinin ve ulaşımın gelişmesiyle artacağını belirtmiştir.

---

²³ Ernst Georg Ravenstein, "The Laws of Migration," *Journal of The Royal Statistical Society* 52 No.2, (1889): 241-305.

²⁴ D. B. Grigg, "The Laws Of Migration" review of *The Laws of Migration* by Ravenstein, *Journal of Historical Geography* 3, No.1, (1977): 41-54.

Ve son olarak, göçün en büyük eğiliminin kırsal alanlardan kentlere olduğunu ve göçün en temel nedeninin ekonomik gerekçeler olduğunu belirtmiştir. Göçün nedenlerini listeleyen bu çalışma aynı zamanda dönemin göç yolculuklarının eğilimine dair fikir verici olmuştur.

Kunz, mülteci fenomenini ele alınırken, literatürde ayrımın uçuş ve yerleşim üzerinden yapıldığını vurgular. Mülteci ve uçuş dendiğinde çalışmalar; (1) sorunların tespiti ve çözüm üretme, (2) yasal anlamda mültecilik, (3) icrai evraklar ve organizasyonel tarih olarak ayrılır. Mülteci ve yerleşim dendiğinde ise konular; (a) mülteci akımları üzerinden betimsel ve tarihsel çalışmalar, (b) sosyolog ve psikologlar tarafından ele alınan belirli bir mülteci gruplara odaklanılan topluluk çalışmaları, (c) göçmen asimilasyonu üzerine yapılan demografik, sosyolojik ve psikolojik incelemelerin mülteci göçmenler üzerinde de işe yarar sonuçlara sahip olması ve bu çalışmaların mülteci grupların üzerinden ele alınması üzerine olmuştur.²⁵

Mülteci yolculuğuna zamansal yaklaşım tartışmalarına geri dönecek olursak, Kaytaz'ın Türkiye'ye yapılan Afgan mülteci yolculukları ile alakalı makalesinde bahsettiği gibi, geleneksel görüşün aksine, çoğu yolculuğun belirli bir başlangıcı veya sonu yoktur. Bu yolculuğu arada bir döneme konumlandırma çabası aslında göç sürecindeki kutuplaşmayı ölümsüzleştirmek olur; fakat yolculuk anlatılar üzerinden kavramsallaştırıldığında bu ikilik yok olur.²⁶ Örneğin BenEzer bu yolculuğu bir insanın yaşam deneyimindeki belirli bir periyodu kapsayan yoğun bir etkinlik olarak kavramsallaştırır.²⁷ Benetzen ve Zetter ise bu tanımlı bulur ve BenEzer'in kavramsallaştırdığı mülteci yolculuğunu, kendi kavramsallaştırmalarında yalnızca bir geçiş dönemi olarak ele alır. Başka bir deyişle Benetzen ve Zetter mülteci yolculuğunu yaşam-boyu süren bir fenomen şeklinde kavramsallaştırır ve ancak bu şekilde mülteci yolculuklarına gereken önemin verilebileceğinden bahsederler.²⁸

---

²⁵ Kunz, "The Refugee in Flight," 127.

²⁶ Esra S. Kaytaz, "Afghan journeys to Turkey: Narratives of immobility, travel and transformation," *Geopolitics* 21, No.2, (2016): 284-302

²⁷ Gadi Ben-Ezer, "Ethiopian Jews Encounter Israel: Narratives Of Migration And The Problem Of Identity," *Migration and Identity*, (2017): 101-117.

²⁸ BenEzer ve Zetter, "Searching For Directions," 297-318.

Collyer, Fas'ta gerçekleştirdiği araştırmasında 'parçalanmış yolculuk' ve 'sahile vurmuş göçmen' kavramlarını ortaya atar. Göçmen yolculuğu üzerine yaptığı bu çalışmada, örneğin ekonomik gerekçelerle dışarıya göç eden 'sahile vurmuş' göçmenlerin; çeşitli motivasyonlara, çeşitli yasal statülere, yaşamlara ve iş durumlarına bağlı olarak ayrı kademelerde, 'parçalanmış' bir göç doğasının var olduğunu belirtir. Çoğu zaman bu yolculuklar planlanmaz ya da planlandığı gibi gitmez ama bir kademenin başarısız olması sonucunda başka bir kademe oluşabilir ki bu da önlerindeki seçenekleri azaltır ya da var olan kaynakları sömürür.²⁹ Collyer'in belirttiği bir başka önemli nokta ise, bu parçalanmış yolculukların uzun bir zamana yayılabilmesi sonucunda ayrılış noktalarından zaman ve mekânsal olarak uzak düşebilmeleridir. Ve böylece buldukları noktada yaptıkları nedenselleştirmeler evlerini terk ederken yaptıkları nedenlerden farklılaşabilir. Bu da onların yolculuklarını ne varış noktasıyla ne de ayrılış noktasıyla anlamlandıramadıkları bir arada kalmışlığa götürür. Sonuç olarak buldukları bu nokta, belirsiz bir gelecek ve uzun zaman öncesinde gerçekleştirilmiş bir ayrılışla birlikte yolculuk anlamını muhafaza eder.³⁰

Keller, *Uprooting Social Change: The Role of Refugees in Development (Toplumsal Değişimi Kaldırmak: Mültecilerin Kalkınmadaki Rolü)* adlı kitabında mülteciliği belli aşamalara ayırarak açıklamaya çalışmıştır. Bu sayede Keller, farklı mülteci yolculuklarındaki ortak ve değişken olan faktörlerini belli kriterlerle ele alarak bir tipoloji üretir. Keller *Stages of Refugeeism (Mülteciliğin Aşamaları)* olarak adlandırdığı süreç sekize ayrılır: tehdidin algılanması, kaçış kararı, yüksek tehlike ve uçuş, güvenliğe ulaşma, kamp davranışı, geri dönüş ya da yeniden yerleşme, yeniden yerleşme düzeninin ve kültürel etkileşimin erken ve geç dönemleri ve son olarak geride kalanlar ve tecrübelerden kaynaklı davranış değişimleri.³¹ Keller'in önerdiğine benzer olarak bu tez araştırması da mülteci yolculuğunu bitmeyen ve yaşam boyu süren bir süreç olarak alır. Fakat bu tezin odağını verdiği zaman aralığı karar-alma

---

²⁹ Michael Collyer, "Stranded Migrants And The Fragmented Journey," *Journal of Refugee Studies* 23, No.3, (2010): 275.

³⁰ Collyer, "Stranded Migrants And The Fragmented Journey," 279.

³¹ Stephen L. Keller, *Uprooting And Social Change: The Role Of Refugees In Development*. (Manohar Book Service: 1975).

anından itibaren başlayan ve varış noktasına uzanan, yoğun karar-alma sürecinin yaşandığı aşamaları kapsar.

1.4.3 Karar-Alma

Karar alma, bireylerin doğuştan itibaren geliştirdikleri rutinlerle belli faktörlere bağlı olarak rasyonel tercihlerin gerçekleştirildiği bir seçim sürecini ifade eder. Karar almada belirleyici olan faktörler bireysel, çevresel ve yapısal olarak özetlenebilir. Bireylerin hayat boyu verdiği her karar onların davranış bilgisine etkisi olur ve bu onların tanıdık durumlarda potansiyel çözümlerin farkına varmalarına olanak sağlar (Klein, 1999).³² Rutinler hafızadan otomatik olarak devreye girer. Tilmann ve Haberstroh'un da Triandis ve Klein'den alıntılıdığı gibi bu aktivasyon basit bir uyandırıcı-cevap şeklinde de olabilir; daha karmaşık bir mekanizma ile kalıpların eşleştirilmesi ya da çeşitli işaretlerle paralel süreçlerin devreye sokulması ile de gerçekleşebilir.³³ Her ne kadar rasyonalite bu karar-alma süreçlerinde etkili olsa da, bireyler karşılaştıkları durumlarda rutinlerinden ayrılmadan karar-almaya daha fazla meyillidir. Her alınan kararda, şimdiye kadar tecrübe edilen yapısal, çevresel ve bireysel faktörler benzer şekillerde devreye girer. Peki tüm bu karar-alma rutinleri yıkıma uğradığında bireyler hangi faktörleri devreye sokarak karar alır? Bu çalışma, tam da bu noktada mültecilerin katastrofik anlarda aldıkları hayati kararların nasıl alındığına odaklanmaktadır.

Savaş gibi katastrofik anlarda şimdiye kadar tecrübe edilen tüm karar-alma rutinleri alt üst olur. Çünkü yaşanan felaket ile daha önce tecrübe edilmemiş faktörler devreye girer ve bireyler bir karar-alma sürecine sürüklenir. Bu süreç normal bir göçmene kıyasla çok daha ani ve içgüdüsel gerçekleşir. Aldıkları bu hayati karar onlar için hayat-boyu süren bir yolculuğun başlangıcı olmasına rağmen karar-alma süreçleri anlık uyarıcı-cevaplar şeklinde gerçekleşmek durumunda kalır. Çünkü bu katastrofik süreçte alınan her karar anlık hayati önem taşır. Durumu bireyler için daha dramatik ve travmatik boyuta taşıyan ayrılış için alınan karar ise mülteci yolculuğunu başlatmış

---

³² Tilmann Betsch and Susanne Haberstroh. *The Routines of Decision Making*, (Psychology Press: 2005).

³³ Betsch, Haberstroh. *The Routines of Decision Making*, xv

olur. Bu tez araştırması da mülteci yolculuğunun başlangıcını bu karar anı olarak kabul eder.

Karar-alma üzerine yazılan birçok çalışma bireylerin karar-almalarını davranışsal boyutlarıyla inceleyen psikolojik araştırmalardır. Bu araştırmalar çoğu zaman deneysel ve vaka çalışmaları şeklinde yapılır. Yukarıda alıntılanan Tillman ve Haberstock'un *Karar-Alma Rutinleri*, bu tür psikolojik çalışmaları derleyen kapsamlı bir kitaptır. Psikolojik olarak ele alındığında karar-alma, davranış ile yan yana incelenmektedir. Sanbonmatsu ve meslektaşları, karar-alma üzerinde etkili olan tutumların çoğu zaman göz ardı edildiğini ve gereken önemin verilmediğini vurgular. Karar-alma ve tutumları inceleyen çalışmalarında tutumların karar-almada tek başına rol oynamadığını; tutumların ancak bireyin rutinleri ve karar alma ile ilişkili başka türlü temsilleri bağlamında etkili olabileceğini savunmuştur.³⁴ Karar-alma üzerinde yoğunlaşan bir başka disiplin ise işletme, yönetim ve ekonomi bilimleridir. Şirketlerin organizasyonel olarak aldıkları kararlar ve bu kararlarda etkili olan faktörler; tüketicilerin karar-alma tutumları, alım-satımlardaki karar-alma kalıpları gibi alanlarda disiplinler arası çalışmalara sıkça rastlanır. Nitekim özellikle ekonomi alanında yapılan karar-alma çalışmalarında sosyolojik çıkarımlara dayanarak modellemeler yapılabilmektedir.

Burch ve Feinberg'e göre sosyoloji, karar-alma stratejilerinde neden, nasıl ve ne zamanları sosyal etkenlerin tetikleyerek birey davranışını şekillendirdiğini, bu nedenle de olguyu diğer disiplinlere kıyasla daha iyi anlayabileceğini söyler.³⁵ Sosyal bilimlerin sıkça başvurduğu karar-alma literatürüne geçmiş en önemli teorilerden biri ise rasyonel seçim teorisi olmuştur. Neo-klasik ekonomi analizleri arasında değerlendirilen bu model bireylerin kendi menfaatleri veya mutlulukları için tercihler yaptığını savunur. Fakat bu teoride bireylerin kararı alırken çevrelerindeki ilişkili durumlarla ilgili tam bilgiye sahip olduğu varsayılır.³⁶ Kahneman ve Tversky karar-

---

³⁴ David M. Sanbonmatsu et al., "The Multiple Roles of Attitudes in Decision Making" *The Routines of Decision Making. Derleyen: Betsch, Tilmann, and Susanne Haberstroh*, (Psychology Press: 2005): 102.

³⁵ Elizabeth Bruch and Fred Feinberg, "Decision-Making Processes in Social Contexts," *Annual review of sociology* 43, (2017): 209.

³⁶ Bruch and Feinberg, "Decision-Making Processes," 210.

alma üzerinde yapılan bu normatif sistemlerdeki sapmaların göz ardı edilemeyecek kadar yüksek oranda ve rastlantı olmayacak kadar sistematik gerçekleştiğini savunur.³⁷ Brunch ve Feinberg de karar-alma çalışmalarının rasyonel seçim teorisine eleştirel olarak çıktığını savunur ve işaret ettikleri davranış modellerinin sosyolojinin eylem ve karar-alma çalışmalarını tamamladığını iddia eder. Yani onlara göre bilişsel, duygusal ve bağlamsal faktörler karar-alma sürecini şekillendirir.³⁸ Karar-alma incelemelerinde sıkça başvurulan bir diğer kavram ise *heuristic* (keşifsel) olmuştur. Gigerenzer ve Gaissmaier'a göre karar-almada aklın mantığa başvurması, istatistiki ya da keşifsel olarak yapılmaktadır.³⁹ Karar-almada mantığa ve istatistiğe eğilim rasyonel olarak görülürken, keşifsel yargı, hataya mahal veren irrasyonellik olarak kabul edilir. Fakat karar-alma literatüründe sıkça çalışmalara konu edilen bu keşifsel yönelim, insanoğlunun karar-alma rutinlerinde özellikle hızlı alınması gereken kararlarda belirleyici rol oynar. *Heuristic*, bilginin bir kısmını görmezden gelen kararı daha hızlı, basit ve isabetli bir şekilde vermeyi hedefleyen bir strateji olarak tanımlanır.⁴⁰ Bu karar-alma tipi, rasyonel düşünmeden çok, bireyin tecrübelerinden elde ettiği deneyimlediği mekanizmaların devreye sokulduğu bir karar-alma sürecini anlatır.

Karar-alma literatüründe sosyoloji disiplininin sıkça yer verdiği bir alan da hane içindeki karar-alma dengeleri olmuştur. Davis, 1976'da yaptığı çalışmada hane karar-alma süreçlerini üç soruda incelemiştir: "Hangi aile üyeleri ekonomik kararlarda etkilidir?", "aile karar-alma süreçlerinin doğası nedir?" ve "kararların sonuçlarında aile içi yapılar arasındaki farklar ve karar stratejileri etkili olur mu?"⁴¹

Göç ve karar-alma süreçlerine dönecek olursak, bu literatürün daha çok gönüllü göçmenlerin varış ülkeleri ile ilgili yaptığı seçimlere odaklı olduğunu görürüz. Hane halkı üyelerinin karar-alma süreçlerindeki rolleri ve cinsiyet üzerinden karşılaştırmalar

---

³⁷ D. Kahneman and Tversky, A, Rational choice and the framing of decisions. *Journal of business*, 59(4), (1986): 252.

³⁸ Bruch and Feinberg, "Decision-Making Processes," 209.

³⁹ Gerd Gigerenzer and Wolfgang Gaissmaier, "Heuristic Decision Making," *Annual Review Of Psychology* 62 (2011): 452.

⁴⁰ Gigerenzer and Gaissmaier, "Heuristic Decision Making," 454.

⁴¹ Harry L. Davis, "Decision making within the household" *Journal of consumer research* 2, No.4, (1976): 241-260.

bu çalışmaların bir diğer odağını oluşturur. Göç araştırmalarında karar-alma süreci çalışmaları genellikle hane halkını esas alır. Fakat Tabor ve meslektaşlarının da belirttiği gibi bu çalışmalardaki problem hane üyelerinin eşit güce ve aynı hedeflere sahip olduklarının varsayılmasıdır.⁴² Buna ek olarak, göç kararlarında çekirdek aile dışındaki akrabaların da etkisinden söz eder.

Göç kararlarının detayına girmeden önce kabul edilmesi gereken gerçek, bu kararın tek bir karardan meydana gelmediğidir. Çünkü bu karar-alma süreci tek bir karardan değil birçok kararın birleşiminden ortaya çıkar. Göç yolculuğu boyunca da bu karar-alım süreci farklı zaman dilimlerinde ve farklı boyutlarda var olmaya devam eder. Tabor ve meslektaşları göç kararlarını üç basamakta inceler: (1) göç edip etmemek, (2) nereye göç etmek ve (3) ne zaman göç etmek.⁴³ Göç etme kararındaki etkenleri kişilerarası faktörler, yakın partnerler ve diğer aile üyeleri olarak özetlerken; nereye göç edileceği üzerine verilen kararlarda hayat standartları, güvenlik, fırsatlar, çevre, kültürel benzerlik, misafirperverlik ve sosyal ilişkilerin etkisinden söz eder. Bu iki kararı aldıktan sonra ise ne zaman gidileceğine dair doğru zamanı beklemek son basamağı oluşturur. Bu süreçte katalizör etkenden bahseder.⁴⁴ Katalizör etken göç kararlarında büyük önem taşır. Özellikle mültecilerin göç kararlarında, yıkıcı bir şekilde gerçekleşen kimi olaylar bu basamakların çok kısa zaman içinde gerçekleşmesine dahi yol açabilir.

Cadwallader göçü anlamak için mikro ve makro yaklaşımları kullanarak kategorilere ayırmıştır. Neo-klasik ekonomiye dayanan makro açıklamaları; işsizlik, ücret oranları ve iklim gibi fiziksel ve ekonomik nedenlere dayandırır. Mikro yaklaşımlar ise bireylerin alternatifler arasından yaptığı seçimleriyle ve psikologların öne sürdüğü seçim davranışları teorileriyle ilişkilidir. Fakat bu iki yaklaşımın senteziyle de göç kararlarının açıklanması mümkündür.⁴⁵ Göç üzerine yapılan mikro ve makro

---

⁴² Aidan S. Tabor, et al., "International migration decision-making and destination selection among skilled migrants," *Journal of Pacific Rim Psychology* 9, No.1, (2015): 29.

⁴³ Tabor, et al., "International migration decision-making," 32-40.

⁴⁴ Tabor, et al., "International migration decision-making," 39.

⁴⁵ Martin Cadwallader, "A synthesis of macro and micro approaches to explaining migration: evidence from inter-state migration in the United States," *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography* 71 No.2 (1989): 85-94.

açıklamalar birçok düşünür tarafından çalışılmış ve detaylandırılmıştır. Örneğin Tabor mikro faktörlere macera, iş, akrabalar, ev sahibi ülkeyle sahip olunan ilişkiler, çocuklar gibi sosyal nedenleri de eklemiş ve makro faktörlere çevre, yaşam tarzı, kültürel benzerlikle, suç ve terör, yaşam maliyetleri gibi açıklamalar getirmiştir.⁴⁶ Haug, De Jong ve Garnder (1981) veya Portes'e (1995) paralel olarak göç teorisinde geniş yer alan sosyal ağ ve sosyal sermayenin rollerini benimseyerek ekonomik zeminli açıklamalar yapar. Sosyal ağ konseptinin rasyonel seçim teorisinin göçü açıklamada yetersiz kaldığı alanlarda özellikle aile kavuşmaları ve zincir göç gibi alanlarda tamamlayıcı rol oynayabileceğini ilave eder. Buna bağlı olarak *location-specific social capital* (konum-özelinde sosyal sermaye) kavramını ortaya atar.

Rasyonel seçim teorisi göç sosyolojisinde önemli bir yere oturmuştur. Fakat Haug'un da belirttiği gibi göç araştırmasına uyarlandığında göç sürecini birey üzerinden açıklamaya çalışır. Mikro-makro modellemeleri ise ancak bireylerin kararlarının özeti ya da sonucu olarak görülebilir. Ekonomik ve davranış disiplinine dayanan rasyonel seçim teorisi karar alıcı bireylerin etrafındaki alternatiflerin hepsine hâkim olan, kısıtlamalarının ve karşısındaki engellerin farkında uyanık aktörler olarak kabul eder.⁴⁷ Dolayısıyla tarih boyunca dünyanın farklı bölgelerinde kolektif olarak yeniden-üretilen göç hareketliliği, her ne kadar zaman ve mekan bağlamında ele alınması gereken fenomenler olsa da, benzer kalıplar izler ve bu toplu hareketliliği bireylerin seçimlerinin bütünü ya da sonucu olarak görmek, birçok faktörün göz ardı edilmesine yol açabilir. Bu kaygılarla beraber göç teorisyenleri göçün ne şekilde çalışılması, modelleştirilmesi ve kavramsallaştırılması gerektiği üzerine öneriler ve açıklamalarda bulunmuşlardır. Massey'e göre Wallerstein (1974), Portes ve Walton (1981), Petras (1981) ve Morawska (1990) gibi isimler göçü tarihsel bir süreç olarak ele alarak; zamandan soyutlanarak bakılmaması gereken spesifik sosyal ve ekonomik değişimler ile anlamlı bir süreç olduğu anlayışını zemin almışlardır. Buna karşı olarak Ravenstein

---

⁴⁶ Tabor, et al., "International Migration Decision-Making," 33.

⁴⁷ Sonja Haug, "Migration Networks And Migration Decision-Making," *Journal of Ethnic and Migration Studies* 34, No.4 (2008): 586.

(1885, 1889), Stouffer (1940), Lee (1966), Lewis (1954), ve Todara (1969) yaygın olarak uygulanabilir genel modellemeler geliştirmişlerdir.⁴⁸

Karar-alma üzerine genel modelleme geliştiren teorisyenlerden biri olan Everett S. Lee, göç olarak tanımlanan hareket zor ya da kolay olsun; uzak ya da yakın olsun, her zaman bir menşeye, bir varış noktasına ve araya giren birtakım engellere sahip olduğunu belirtir.⁴⁹ Bu göç sürecinde etkili olan faktörleri ise 4 ana başlıkta işler: (1) menşe bölgesi ile ilişkili faktörler, (2) varış bölgesi ile ilgili faktörler, (3) araya giren engeller, (4) bireysel faktörler. Tüm bu faktörlerin içerisinde insanı göç etme konusunda olumlu ya da olumsuz olarak etkileyen nedenler ve sebepler bulunur. Ki bu tanımlama da 1950'lerde itici ve çekici faktörler olarak literatüre geçmiş ve sıkça referans olarak gösterilen bir model halini almıştır. Lee bu faktörleri + ve – halinde denkleme sokarken bu denklemin sonucu göç etmekten yana çıksa dahi, göçle sonuçlanacağını söylemez. Yani bu denklemin sonucunda göçe eğilim çıksa dahi, göçün oluşması için bununla beraber insanın eylemsizlik doğasının da aşılması gerektiğini vurgular. Buna ek olarak iki puanda bir araya giren engellerin oluşacağını ve bunun büyük ya da küçük etkilere sahip olduğunu belirtir.⁵⁰ Ve son olarak insanın kişisel karakterlerinin bu kararda etkili olduğunu belirtir; örneğin kimi birey değişikliğe açık ve istekli iken, kiminin göç etmesi içinse ciddi gerekçelere ihtiyacı vardır.

Karar teorisi disiplinler arası çalışmalara karar-alma literatüründe sıkça başvuru alan teorilerden birini oluşturur. Oyun teorisi ve beklenen fayda teorisiyle yakından ilişkili olan karar teorisi üç farklı yaklaşımla ele alınır: normatif (normative), betimsel (descriptive) ve öngörülen (prescriptive). Bu üç karar teorisi branşı farklı tipte karar almaları disiplinler arası çerçevelerde açıklar. Karar teorisi, ekonomi, matematik, istatistik, psikoloji ve sosyoloji gibi birçok alanda birden kullanılmaktadır. Karar teorisi belirsizliklerin ve bilinmeyen değişkenlerin var olduğu karar süreçlerinde bireylerin nasıl karar-aldığına odaklanır. Bunu yaparken rasyonel bireylerin aldıkları ideal karar-alma biçimleri ile (normatif) irrasyonel karar almalarının nasıl ve neden oluştuğunu

---

⁴⁸ Douglas S. Massey, "Social structure, household strategies, and the cumulative causation of migration," *Population Index* 56, No.1, (1990): 3.

⁴⁹ Everett S. Lee, "A Theory Of Migration," *Demography* 3, No.1, (1966): 49.

⁵⁰ Everett S. Lee, "A Theory of Migration," *Demography* 3, No.1, (1966): 51

açıklayan biçimlerini (betimsel) kullanır. Hansson normatif karar teorisinin kararların rasyonel olarak nasıl alınması gerektiğini açıklayan bir yaklaşım olduğunu söylerken; betimsel karar teorisinin, kararların aslında nasıl alındığını açıklayan bir alan olduğunu belirtir.⁵¹ Betimsel analiz karar almaların neden ve nasıl oluştuğunu; karar-alıcıların bu kararı alırken neleri düşündüğünü ve göz önüne aldığını açıklamaya çalışır.⁵² Bu bakımdan betimsel karar teorisi, bu tez araştırma konusunun teorik olarak dayandığı yaklaşım biçimini oluşturur.

Haug çalışmasında akrabalık ağlarının ve toplumsal ilişkilerin karar-alma üzerindeki etkisine dair geliştirilen beş hipoteze yer verir: (1) akrabalık hipotezi: bulunduğu yerdeki akraba ağları göç etme eğilimini engeller, (2) bilgi hipotezi: Göç edeceğin yerle ilgili ne kadar bilgi sahibiyse, yani ne kadar sosyal ilişkin varsa o kadar göç etmeye meyillisindir, (3) kolaylaştırıcı hipotez: göç edeceğin yerdeki akraba, arkadaş iş bulmada teşvik etmesi ve cesaret vermesi önemli bir çekici etkidir, (4) çatışma hipotezi: bulunduğu yerdeki sosyal ağlar ters etki yaparak itici güç olabilir (aile-içi kavga gibi), (5) cesaret verici hipotez: ailelerin ekonomik nedenlerle birbirlerini teşvik etmesi itici faktör olabilir.⁵³ 63 kişiyle yaptığı nitel görüşmeler neticesinde Robinson ve Segrott ise, mültecilerin verdikleri kararları beş kademe ile açıklamıştır: (1) itici ve çekici faktörlerinde dengesine ayrılış kararı, (2) var olan kaynakların uygunluğuna bağlı olarak ayrılışın nasıl olacağıyla ilgili kararlar, (3) giriş kolaylıkları, kaynaklar ve bilgi ışığında kısıtlanan seçenekler arasından yine zamana ve eldeki kaynaklar üzerinden ülke seçimi üçüncü kademeyi oluşturur ve son olarak (4) kültürel benzerlik, dil, aile ve arkadaş varlığı ve genel yakınlık algısı üzerinden göç edilecek spesifik konum seçilir.⁵⁴

Göç kararları üzerinde etkili olan faktörlerin mikro ve makro yaklaşımlarla modellenmesine alternatif olarak itici ve çekici güçler, karar-alma literatüründe çokça

---

⁵¹ Sven Ove Hansson, "Decision Theory--A Brief Introduction," *Department of Philosophy and the History of Technology, Royal Institute of Technology (KTH)*, (1994): 6.

⁵² David E. Bell, *Decision Making: Descriptive, Normative, And Prescriptive Interactions*. Cambridge University Press, (1988): 16.

⁵³ Haug, "Migration Networks," 585-605.

⁵⁴ Vaughan Robinson and Jeremy Segrott. *Understanding The Decision-Making Of Asylum Seekers*. Vol. 12. (London, Home Office: 2002).

kullanılan bir alternatif olarak yer almaktadır. Fakat Kunz'a göre mülteciler için çekici güç bir faktör değildir. Çünkü mülteciler buldukları yerden şiddetle itilir, bu anlamda seçenekleri olsa kalmayı tercih edeceklerini belirtir.⁵⁵ Dolayısıyla mülteci çalışmalarına sıkça entegre edilen itici-çekici güçler modeli mültecilerin kararlarını açıklamada yetersiz kalmaktadır. Kaldı ki yukarıda da gördüğümüz gibi geliştirilen diğer modellemeler de itici-çekici güçlerin karar-alma süreçlerini açıklarken yetersiz kaldığını kabul etmektedirler. Göçü temel olarak kapitalist ekonomi ve sınıf ile açıklayan Portes de itici ve çekici güçler altında listelemeler yaparak teori üretilmesini eleştirir ve bunun hiçbir şekilde yapısal faktörlerin oluşturduğu kalıplaşmış hareketlere açıklama getiremeyeceğini savunur.⁵⁶

Bu tez araştırması Lee'nin bireysel faktör olarak adlandırdığı özellikleri tutum kavramı altında ele alınır. Bunun haricinde bu araştırma da kök neden yaklaşımı ile Lee'ye benzer olarak farklı faktörleri risk tutumları üzerinden irdeleyerek bu kararın hangi koşullarda hangi olumlu ya da olumsuz bilgilerle; hangi bilinmezlik ya da güven zinciriyle verildiğini, önceden var olan eğilimlerle birlikte anlamaya çalışır. Yani göçün nedenleri, adım adım oluşumu bir bütünsellik içinde işlenir. Fakat bu denklem ya da göçü ifade eden hareket hiçbir zaman sadece mantık çerçevesinde ya da sadece içgüdülerle açıklanamaz. Bu kimi insan için mantıklı olandır, kimisi için içgüdüseldir ama her zaman bir denklem ve bu denkleme dahil olan belli başlı faktörler mevcuttur. Fakat bahsettiğim denklemde etkili olan değişkenler her zaman görünür, öngörülebilir ya da bariz değildir. Tam da bu nokta bizi bireyin tutumlarına getirir. Tutumlar olarak açıkladığım bireylerin doğumlarından itibaren toplumsal ve bireysel olarak konumlandırılan zihinsel pozisyonlar bu karar-alma sürecinde ve karar denkleminde farklı faktörler altında kendilerini gösterir. Dolayısıyla var olan çevresel ve yapısal faktörler ancak bireylerin onlara karşı geliştirdikleri tutumlar ışığında göç denkleminde anlam kazanabilir.

---

⁵⁵ Kunz, "The Refugee in Flight," 131.

⁵⁶ Alejandro Portes, "Migration and Underdevelopment," *Politics & Society* 8.1, (1978): 5.

1.4.4 Tutumlar ve Risk

Tutumlar dendiğinde aklımıza sosyal dünyada bireylerin gerçek ya da muhtemel aktivitesini belirleyen bilinçsel süreç gelir.⁵⁷ Tutum kavramı aynı zamanda bireylerin sübjektif karakteristiklerinden meydana gelen, aldıkları kararlarda ve değerlere karşı yaklaşımlarında ana rolü üstlenen bir bilinç pozisyonudur. Tutumlar sosyoloji literatürüne bir göçmen çalışması ile birlikte 1918-19 yıllarında William I. Thomas ve Florian Znaniecki tarafından kazandırılmıştır. Polonyalı köylüleri konu alan bir vaka incelemesi olarak zengin ampirik ve teorik yaklaşımlara sahip *Polish Peasents in Europe and United States*⁵⁸ kitabı, çağdaş sosyolojinin başlangıcındaki en önemli eserler arasında yerini alır. Thomas ve Znaniecki'ye göre sosyolojik içerik iki çeşit veri kullanmalıdır: sosyal yaşamdaki objektif kültürel elementler yani değerler ve sosyal grup üyelerinin sübjektif karakteristikleri yani tutumlar. Böylece sosyal ve bireysel yaşam arasında birbirine bağlı karşılıklı bir düzen geliştirmiş olurlar.⁵⁹ Yani toplumsal ya da bireysel bir fenomenin nedeni hiçbir zaman yalnızca değer ya da tutumlardan oluşmaz; her zaman ikisinin birleşimiyle oluşur. Bu nedenle Thomas ve Znaniecki tutumlar üzerinde yaptıkları kavramsallaştırmayı değer kavramı üzerinden yaparlar. Onlara göre 'değer' belli bir sosyal grubun erişimi olan ampirik bir içerik ve obje olan ya da olmayan bir faaliyete yönelik bir anlam demektir. 'Tutum' ise bireyin bir değere karşı aldığı zihinsel pozisyonu ifade eder.

Weymann'ın ifade ettiği gibi bireylerin hareketlerinde sosyal faktörleri neden olarak görüyorsak eğer, şu soruyu sormamız gerekir: "Neden belli bir hareket, bu özel etkisini, bu belli toplumda oluşturur?"⁶⁰ Bu sorunun cevabı bizi epistemolojik tartışmalarla evrenin varoluş tarihine kadar sürükleyebilir. Bu yüzden değer ve tutum kavramları aslında sosyal bilimlerin metodolojik bir prensibidir.⁶¹ Bu tez araştırması da tutumları Thomas ve Znaniecki'nin sosyoloji disiplinine dahil ettiği anlamı ve

---

⁵⁷ Angsar Weymann, "Review: The Polish peasant in Europe and America," Review of *The Polish peasant in Europe and America* by William I. Thomas and Florian Znaniecki, (2015): 18-22.

⁵⁸ William Isaac Thomas and Florian Znaniecki. *The Polish Peasant in Europe and America: Monograph of an Immigrant Group, Vol. 2*, (University of Chicago Press, 1918).

⁵⁹ Lester R. Kurtz. "Review of *The Polish Peasant in Europe and America*" Review of *The Polish peasant in Europe and America* by William I. Thomas and Florian Znaniecki, *American Journal of Sociology* 91, (1985): 476-479.

⁶⁰ Weymann, "Review: *The Polish Peasant in Europe and America*", 20.

⁶¹ Weymann, "Review: *The Polish Peasant in Europe and America*", 20.

kapsamıyla, bir sosyal değer karşısında gerçek veya muhtemel hareketliliğe karşı alınan zihinsel pozisyon olarak ele alır.

Psikoloji, üzerine geliştirilen birçok modelleme ile birlikte tutum literatürüne geniş katkıda bulunmuştur. Bu modellemelerden önemli bir tanesi bilişsel, davranışsal ve duygusal tutumları ayıran *Hovland's Learning Theory Model* (Hovland'ın öğrenme teorisi modeli) (Hovland, Irving & Kelly, 1963) olmuştur.⁶² Bu modellemede duygusal (affective) tutumların; davranışsal (behavioural) ve bilişsel (cognitive) tutumların kök nedeni olduğuna yer verilir. Bu nedenle duygusal tutumlara daha fazla önem verilmektedir ve bilimsel çalışmalar, duygusal tutumların davranışsal ve bilişsel tutumlardaki etkisini keşfetmeye yönelik gerçekleştirilir. Tutumlar üzerine yapılan çalışmalar bireysel ve toplumsal karar-alma çalışmalarına da entegre edilmektedir. Fakat Sanbonmatsu ve meslektaşlarının belirttiği gibi karar-alma literatüründe tutumlar şaşırtıcı derecede göz ardı edilmiştir. Hatta çoğu zaman karar-almada etkili olan faktörlerden biri olarak dahi sayılmazlar.⁶³ Sanbonmatsu ve meslektaşları aynı zamanda tutumları farklı formlarıyla açıklamaya çalışırlar. Onlar için tutumlar objelere, etkinliklere, durumlara, rutinelere, hedeflere, yönergelere, pozisyonlara, fikirlere, davranışlara ve meselelere karşı depolanmış değerlendirmeler ya da duygulardan oluşur. Tutumlar aynı zamanda görülür ya da gizli kalmış hafızaya depolanabilir.⁶⁴

Tutumların göç literatüründe ve karar-alma çalışmalarındaki rolünden bahsetmeden önce kavramın psikolojik ve sosyolojik tanımlamalarını ayırmakta yarar var. Chaiklin bu ayrımı şöyle ifade eder: psikolojik bir kavram olarak tutum, sözel bir ifadeyi davranış olarak tanımlar. Bu nedenle bu kavramı psikolojik olarak ele alanlar, tutumların değişmesi halinde önyargıları ve ayrımcılığı azaltma girişiminde bulunmuş olurlar. Tutumun sosyolojik tanımı ise, sözel ifadeleri, eyleme niyetlenme şeklinde ele alır.⁶⁵ Tutumları ancak laboratuvar ortamında test eden ve bu şekilde tutumları

---

⁶² Jane Johnston, "Measuring Attitudes in Science: What Exactly are we Measuring and Why?" *Department of Primary Education*, Paper presented at B.E.R.A. *The Nottingham Trent University*, 1997.

⁶³ Sanbonmatsu, et al., "The Multiple Roles Of Attitudes in Decision Making," 101-116.

⁶⁴ Sanbonmatsu, et al., "The Multiple Roles Of Attitudes in Decision Making," 102.

⁶⁵ Harris Chaiklin, "Attitudes, behavior, and social practice," *J. Soc. & Soc. Welfare* 38 (2011): 31-54.

anlamanın mümkün olduğunu kabul eden psikoloji disiplini, davranışın değişimi söz konusu olduğunda tutumların değişiminin çok daha önceden oluştuğunu kabul eder. (Dollard, 1949; Krech & Crutchfield, 1948; Kutner, Wilkins, & Yarrow, 1970; Lewin, 1999).⁶⁶ Davranışsalıcılar ise tutum değişiminin davranışın değişiminde etkisi olabileceğini belirtir; fakat davranışta asıl etkenin sonuçların değişimi olduğunu söyler (Geller, 1992). Aşırı ampiristler ise zihinsel durumların doğrudan fark edilemeyeceğini; dolayısıyla tutumların bilimsel araştırma konusu olamayacağını iddia ederler.⁶⁷

Sanbonmatsu ve meslektaşları tutumların karar-almada yalnız seçeneklerin değerlendirmesinde değil; duruma değer biçme ve hedeflerin değerlendirilmesi üzerinde de yönlendirici rol oynadığını belirtir.⁶⁸ Peki tutumlar karar-almada ne şekilde etkili olur? Bu tez araştırması konusu gereği tutumları sosyolojik boyutlarıyla ele almaya ve tutumlar üzerinden açıklamalar geliştirmeyi hedefler, dolayısıyla bu sorunun cevabına odaklanmaz. Fakat yine de yüzeysel olarak bu sürecin nasıl işlediğinden bahsetmekte yarar var. Karar-alma genel olarak iki aşamalı bir süreç olarak ele alınır (1) durumun algılanması ve değerlendirilmesi, (2) genelleme, değerlendirme ve seçenekler arasından tercihte bulunma.⁶⁹

Psikoloji, çalışmalarını denek gruplarıyla tutumların değişimi ve davranıştaki etkisi üzerine odaklamış olsa da; sosyolojinin tutum araştırmalarında davranışları öngörme gibi bir kaygısı yoktur, daha çok tutumların ölçülmesi üzerine çeşitli çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Chicago Okulunun sosyal bilimlere yön verici bir rol üstlendiği 1928 yılında Thurstone, *Attitudes Can Be Measured* (Tutumlar Ölçülebilir) adlı makalesiyle kapsamlı bir metot önerisinde bulunmuştur. Thurstone tutumları kanaat (opinion) üzerinden kavramsallaştırır. Ona göre tutumlar özetle bireyin belirli bir konu hakkındaki herhangi bir eğilimi, duygusu, önyargısı ya da hükmünden; peşin hükümlü düşünceleri, fikirleri, korkuları, tehditleri ve kanılarından meydana gelir. Kanaat

---

⁶⁶ Chaiklin, "Attitudes, behavior, and social practice," 32.

⁶⁷ Chaiklin, "Attitudes, behavior, and social practice," 33.

⁶⁸ Sanbonmatsu, *et al.*, "The Multiple Roles Of Attitudes in Decision Making," 101.

⁶⁹ Sanbonmatsu, *et al.*, "The Multiple Roles Of Attitudes in Decision Making," 103.

kavramını ise bireyin tutumlarının sözel ifadeleri olarak ele alır. Kanaat kavramı sözel ifadelere kısıtlıdır fakat bu görüş sözde tutumların ifade şeklidir. Yani kanaat, tutumların sembolüdür.⁷⁰ Thurstone haricinde Bain⁷¹, Clark⁷², Droba⁷³, Folsom⁷⁴, Katz ve Allport⁷⁵, Lundberg⁷⁶, Murphy⁷⁷ ve Rice⁷⁸ tutumların ölçülmesine yönelik erken çalışmaları ile bilinirler.⁷⁹

LaPiere'nin 1934'de yaptığı klasik çalışma ise tutumların modern anket araştırmaları ile çalışılmasına öncülük etmiştir. Tutumları eylemlerle karşılaştıran LePiere, Amerikan otel işletmelerinin Çinlilere karşı tutumları üzerinden bir açıklama yapmıştır. LePiere, tutum anketlerinde, sembolik beyanlara verilen sembolik cevapların, gerçek davranışlarla ilişkili olduğunun varsayıldığını söyler.⁸⁰ Fakat beyanlar her zaman davranışlarla ilişkili değildir çünkü farklı birtakım faktörler devreye girebilir ve böylece birey beyanda bulunduğu durumdan farklı bir davranış sergileyebilir. Buna örnek olarak Amerikan otel işletmelerinde Çinli bir arkadaşı için oda arayan LePiere, telefon ile yaptığı görüşmelerde çoğu otelden ret alırken; Çinli arkadaşının otel girişinde birden fazla bavulla gözükmesinin, otel girişindeki görevliler üzerindeki etkisinden bahseder. Tutum ve davranış arasındaki ilişkinin zayıflığı birçok araştırmacının belirttiği bir düşüncedir, böylece genel bir sonuç tutumların davranışları öngöremez olduğu üzerinedir (Maykovich, 1976, p. 693).⁸¹ LePiere de gerçek tutumların ancak davranışlarla gözükebileceği görüşüne yatkın bir teorisyen olarak bilinir. Ona göre davranışlar tutumların manifestosudur. Bu yüzden bu tür

---

⁷⁰ Louis L. Thurstone, "Attitudes Can Be measured," *American journal of Sociology* 33, No. 4 (1928): 529-554.

⁷¹ Read Bain, "Theory And Measurement of Attitudes And Opinions," *Psychol.* 13411, 27, (1930): 357-379.

⁷² Willis W. Clark, "The Measurement of Social Attitudes," *Journal of Applied Sociology* 8, (1924): 345-354.

⁷³ Daniel Droba, "Methods Used For Measuring Public Opinion," *American Journal of Sociology* 37, (1931), 410-423.

⁷⁴ Joseph K. Folsom, *Social Psychology*, (New York: Harper & Brothers, 1931).

⁷⁵ Daniel Katz and F. H Allport, *Students' Attitudes*, (Syracuse: Craftsman Press, 1931).

⁷⁶ George A. Lundberg, *Social Research*, (New York: Longmans, Green & Co., 1929): chapter IX.

⁷⁷ Gardner Murphy and L. B. Murphy, *Experimental Social Psychology*, (New York: Harpers & Brothers): 1931.

⁷⁸ Stuart A. Rice, *Quantitative Methods in Politics*, (New York: Knopf, 1928).

⁷⁹ Droba, "Methods For Measuring Attitudes," 309-323.

⁸⁰ Richard T. LaPiere, "Attitudes vs. Actions." *Social forces* 13, No.2 (1934): 230.

⁸¹ Chaiklin, "Attitudes, behavior and social practice," 31-54.

anketler tutum ölçme adı altında haksız yargılara varabilir. Dolayısıyla anket uygulamalarının geçerliliği hakkında ne dersek diyelim, şunu anlamamız gerekir: doğrudan sorularla yapılan bu ölçümlerin kaçınılmaz limitleri ve sorunları vardır; hem örneklem grubundaki yöntemsel limitasyon hem de bireyin yargısındaki tutarsızlıklar açısından.⁸² Bu nedenle özellikle sosyal psikolojide tutum çalışmaları üzerine geliştirilen yöntemler bariz ve örtülü tutumlar olmak üzere iki kategori üzerinden ele alınır. Bireysel ve ortak tutumlar ya da bireyselci ve kolektivist ayrıştırma ise tutumlar üzerine gerçekleştirilen nicel çalışmalarda bir diğer önem verilen ayırım haline gelişmiştir. Tutum çalışmalarında bu yöntemsel sınıflandırma üç kategori ile yapılır: dolaysız sorular, dolaylı sorular ve psikolojik refleksler. Tepkilerin, davranışların ve taraflı yargıların incelenmesi üzerine geliştirilen dolaylı metotlar nitel araştırma yöntemlerinde uygulanabilir bulunur. Fakat LePiere'in de dediği gibi tutum çalışmalarındaki nitel yaklaşım da araştırmacının becerisine bağlıdır ve dolayısıyla hataya mahal veren değerlendirmelerdir.⁸³

Davranış ve tutum arasında ilişki olmadığını savunan teorisyenlere karşı olarak bu ilişkinin aslında var olduğuna dair birçok çalışma da mevcuttur. LeFlueur ve Westie, tutum çalışmalarında yer alan örtülü süreçler yerine, tutumların durumsal faktörlerle çeşitlilik ve değişiklik gösterebileceğini savunmuşlardır. Bu nedenle bilimsel çalışmalarda tutumlar üzerinde belirleyici olduğu iddia edilen örtülü tutumların ölçülemez olduğu yargısını eleştirirler.⁸⁴ Mann de, 1959'da yaptığı araştırmasında davranış ve tutumlar arasında pozitif ilişki bulunduğunu aktaranlar arasında yer alır.⁸⁵

Droba, ele aldığı çalışmasında 1932 yılına kadar kullanılan tutumlara yönelik geliştirilen yöntemsel uygulamaları aktarmıştır. Kalemeye aldığı yöntemlerden biri olan mutlak tasnif metodu, tutum ölçme konusunda en çok başvurulan yöntem olarak bilinir.⁸⁶ Günümüzde likert-skala ölçeği olarak sıkça rastladığımız bu yöntem ile

---

⁸² LaPiere, "Attitudes vs. Actions," 231.

⁸³ LaPiere, "Attitudes vs. Actions," 237

⁸⁴ Melvin L. DeFleur and Frank R. Westie. "Attitude As A Scientific Concept," *Social Forces* 42, No.1 (1963): 17-31.

⁸⁵ Chaiklin, "Attitudes, behavior and social practice," 36.

⁸⁶ Droba, "Methods For Measuring Attitudes," 309.

katılımcılardan her bir gösterge için bir derecelendirme yapması beklenir. Sonuç olarak araştırmacıların kullandığı yöntem psikolojik ve sosyolojik tutum çalışmalarında meşrulaştırılması gereken, hala üzerine tartışmaların yoğun olarak sürdürüldüğü bir alan olarak tanınmaktadır.

Tutum çalışmalarının göç literatüründeki rolüne gelecek olursak, bu literatürün çoğunlukla misafir eden ülke vatandaşlarının farklı etnik gruplara, göçmenlere ya da mültecilere karşı tutumları üzerine yoğunlaştığını görürüz. *European Social Survey* gibi büyük veri setlerinin de yer verdiği göçmenlere karşı tutum anketleri birçok çalışmada yer almıştır. Bu anketlerin yalnızca bir kısmını oluşturan göçmenlere karşı tutum konusunun odak alındığı anket soruları çoğunlukla misafir eden ülke yerlilerin devletin göçmen popülasyonlarına yönelik uyguladığı politikalar üzerine geliştirilmiştir.

Risk tutumlarına gelirse, bu kavram çoğunlukla yönetim, ekonomi ve işletme alanlarındaki karar-alma süreçlerinin değerlendirilmesine kullanılmaktadır. Bu nedenle aslında risk ve karar-alma üzerine yapılan ilk çalışmalar, belirsizlik ya da risk altında karar-almayı kapsayan *expected utility hypothesis* (beklenen fayda hipotezi) çerçevesinde kaleme alınır. Erken dönem incelemelerinde de bu teoremin iş adamları ve yatırımcıların organizasyonel karar-alma ve risk alma tutumları üzerinde geliştirildiğini görürüz. Her ne kadar bu hipotezi modern risk tutumları incelemelerinde göremiyor olsak da 1738’lerde Daniel Bernoulli’nin *Exposition of a New Theory on the Measurement of Risk*⁸⁷ adlı çalışmasıyla ortaya attığı bu teorem, rasyonel seçim teorisi, karar teorisi gibi teorilerinin aksiyomu olarak kabul edilir. Kahneman ve Tversky ise beklenen fayda modelinin (expected utility model) 20. yüzyıl sonlarına kadar risk altında karar-alma araştırmalarına egemen olduğunu söyler ve makalelerinde doğru sonuçlar vermediğini iddia ettikleri bu modele karşı alternatif sunarlar.⁸⁸ Referans olarak sıkça gösterilen bir diğer çalışma ise, Elke U.

---

⁸⁷ Daniel Bernoulli. "Exposition of a New Theory on The Measurement of Risk" *Econometrica* 22, No.1 (1954): 23-36.

⁸⁸ Daniel Kahneman and Amos Tversky, "Prospect theory: an analysis of decision under risk," *Handbook of the fundamentals of financial decision making: Part I*, (2013): 99-127.

Weber ve meslektaşlarının 2002 yılında yaptığı psikolojik araştırmalarıdır.⁸⁹ Bu çalışma psikometrik bir ölçek sunar ve risk tutumlarını şu beş içerik üzerinden ele alır: finansal kararlar, sağlık/güvenlik, reaksiyonel, etik ve sosyal kararlar.⁹⁰ Weber ve meslektaşlarına göre risk tutumları bireyin seçimlerinin zemininde yattığı farz edilen fayda fonksiyonunun (utility function) betimsel olarak etiketlenmesinden başka bir şey değildir.⁹¹ Yani bir kimsenin risk tutumu onun fayda fonksiyonunu şekillendirir.

Risk üzerine yapılan çalışmaların göç çalışmalarına entegrasyonu ise her kavram için mümkün gözükmemektedir. William and Balaz risk ve belirsizliğe dair altı teorik yaklaşımın kullanılabileceğini belirtmiştir: insan sermayesi, risk toleransı, yeni göç ekonomisi, risk ve kültür, risk toplumu ve yönetsellik.⁹² Aslında göç birçok faktöre bağlı olarak riski oluşturan veya riski iyileştiren bir olgu sayılabilir. Bu noktada riski mültecilik üzerinden anlamlandırmaya çalışmak gerekir. Çünkü gönüllü göç incelemelerinde göçmenler riske yatkın, daha iyi bir yaşam için risk alan, bireysel olarak değişime açık insanlar olarak tanımlansa da; mültecilik durumunda bu tam tersine çoğu zaman göç etmemenin daha çok risk taşıdığı, riskten kaçışın temsil edildiği bir konuma evrilir. William ve Baraz, göç literatüründe riskin öneminin sıkça belirtildiğini söylerken, risk ve belirsizliğin rolüne dair teorilerin üretilmediğini belirtirler.⁹³ Belirsizliğin göç konusunda iki kaynaktan beslendiği söylenir: mükemmel olmayan bilgi ve geleceğin öngörülememesi.⁹⁴ Bocquého ve meslektaşları mülteci kaçışlarındaki riski anlamak adına şu soruyu sorar: mülteci en büyük kayıptan kaçınmayı mı yoksa en yüksek kazancın sağlanabileceği seçeneği mi odak alarak karar verir?⁹⁵ Mültecilerin karar-almadaki risk algıları elbette diğer gruplara kıyasla daha farklı olur. Yine Bocquého ve meslektaşları çalışmalarında mültecilerin daha az kayıp karşısı olduklarını, ihtimalleri daha az çarpıttıklarını ve karar-alma süreçlerinde çok iyi

---

⁸⁹ Elke U Weber, *et al.*, "a Domain-Specific Risk-Attitude Scale: Measuring Risk Perceptions and Risk Behaviors." *Journal of behavioral decision making* 15, No.4 (2002): 263-290.

⁹⁰ Weber, *et al.*, "A Domain-Specific Risk-Attitude Scale," 263-290.

⁹¹ Weber, Blais, Betz, "A Domain-Specific Risk-Attitude Scale," 264.

⁹² Allan M. Williams and Vladimir Baláz, "Migration, risk, and uncertainty: Theoretical perspectives," *Population, Space and Place* 18, No.2 (2012): 167-180.

⁹³ Williams and Baláz, "Migration, risk, and uncertainty," 168.

⁹⁴ Williams and Baláz, "Migration, risk, and uncertainty," 168.

⁹⁵ Géraldine Bocquého, *et al.*, "Risk and Refugee Migration," Working Paper No. 10, (OFCE), 2018, accessed April 15, 2019, <https://www.ofce.sciences-po.fr/pdf/dtravail/OFCEWP2018-10.pdf>

sonuçların üzerine daha fazla ağırlık koyduklarını belirtir.⁹⁶ Öte yandan çoğu çalışma göçmenlerin risklerden oranla daha az kaçındıklarını gösterir. Bu noktada mülteciliğin gönüllü göçmenlikten ayrımına sebep olan bir diğer etken elbette mültecilikte çoğu zaman yer alan travmatik bir sürecin varlığıdır. Lerner ve Keltner (2001) travma ve çatışma risk seçimlerinde ve tercihlerinde başkalaştığını deneysel çalışmalarıyla belirtirler.⁹⁷ Dolayısıyla mültecilerin risk tutumları çalışmalarında, göçmenlerde yapıldığı gibi bireysel özelliklere daha az ortam verilmesi yerinde olur. Nitekim mülteciler bu travmatik karar-alma sürecinde, önceki başlıkta da yer verildiği gibi, rutinlerin çöküşüyle birlikte başkalaşan bir zihinsel süreçten geçerler. Dolayısıyla bu travmatik karar-alma süreci onların ileriki yaşamlarındaki karar-alma süreçlerinde de etkili olan risk tutumları değişimiyle sonuçlanmış olur.

Zorunlu göç ve risk tutumları bu tez araştırmasının literatüre katkıda bulunacağı asıl konudur. Nitekim risk tutumları ve zorunlu göç üzerine yapılan çalışmalar yok denilecek kadar azdır. Yukarıda yer verilen çalışmalara ek olarak; makalelerinde odak aldıkları risk tutumlarını Boin ve meslektaşları, Almanya'da yaşayan yerlilerin ve göçmenlerin riskten kaçınma tutumlarındaki farklılıklar üzerinden işlemişlerdir. Bu kıyaslamayı yerli, birinci kuşak ve ikinci kuşak kategoriyle ele almış ve Almanya anket verisini kullanmıştır.⁹⁸ Jager ise Alman sosyo-ekonomik panel veri setini kullanarak Almanya'daki göçmenlerin riske yönelik eğilimlerini ile tutumlarını keşfetmeyi amaçlamıştır.⁹⁹ Bu ve benzeri çalışmalar bizlere risk tutumları kavramının gönüllü göç üzerinden tartışıldığını gösterir fakat zorunlu göç ve risk tutumları akademide yeterli ilgiyi görmemiştir. Bunun önemli bir nedeni tutumlar literatüründe psikoloji disiplinin önemli bir yön verici rol üstlenmesi ve zorunlu göçte değişim gösteren tutumların birey üzerinden açıklanamıyor olmasıdır. Dolayısıyla risk tutumları ve göç üzerinde yapılan çalışmaların mülteci çalışmalarıyla kümülatif ilerleyememesi, bu alana olan ilgiyi de metotsal endişelerle kısıtlamıştır. Bireyin travma ve çatışma ile risk

---

⁹⁶ Bocquého, *et al.*, "Risk and Refugee Migration," 4.

⁹⁷ Bocquého, *et al.*, "Risk and Refugee Migration," 4.

⁹⁸ Holger Bonin, *et al.*, "Native-migrant differences in risk attitudes," *Applied Economics Letters* 16 No.15 (2009): 1581-1586.

⁹⁹ David A Jaeger, *et al.*, "Direct evidence on risk attitudes and migration," *The Review of Economics and Statistics* 92, No.3 (2010): 684-689.

tutumlarındaki farklılaşma deneysel olarak gözlemlenebiliyor olsa da;¹⁰⁰ bu değişimin mültecilerde deneysel olarak tespit edilmesi yöntemsel olarak oldukça zordur. Bu nedenle bu çalışma risk tutumlarını sosyolojik olarak ele alarak karar-alma üzerinden yaptıkları seçimlerle kök neden yaklaşımı kullanır. Mülteci yolculukları olarak anlaşılan bu uzun süreç, kararda etkili olan her faktörün açığa çıkarılmasıyla risk tutumlarına dair genel anlamlar çıkarmaya olanak sağlar.

Fakat işgücü göçünün yeni ekonomisi teorisi (*New Economics Of Labour Migration*) bizlere uluslararası işçi göçünde hanenin risk azaltıcı etkisini gösterir. Bu sayede uluslararası göçte makro ve mikro açıklamalar arasında farklı bir bakış açısı ile ekonomik göçün ve göç kararlarının hane halkı ile ilişkilendirilmesini yaparak bu tez araştırması için de önemli bir katkı sağlar. Bu tezin literatür bölümünde akrabalık ağlarına ve ele alınan grup üzerindeki potansiyel etkisine bakmadan önce işgücü göçünün yeni ekonomisi teorisinin sunduğu hipotezleri zemine almakta yarar var. İşgücü göçünün temel nedeni olarak bölgeler arası gelir dengesizliğini ileri süren neoklasik ekonomi teorisi göç üzerinde geliştirilen en eski teorilerden sayılır. Fakat göçün birey özelinde ele alan teoriler neoklasik ekonominin savunduğu makro açıklamalar ile arasına bir set çekerek göçün nedenselleştirilmesinde farklı bakış açılarını savunur. İşgücü göçünün yeni ekonomisi teorisini benimseyen Stark, işgücü göçünün yalnızca birey düzeyinde ele alınamayacağını söylerken daha geniş sosyal oluşumların değerlendirilmeye alınması gerektiğini savunur. Bu sosyal oluşumlardan biri ise hanedir.¹⁰¹ İşgücü göçünün yeni ekonomisi teorisi, bu hareketlerdeki hane halkı etkisinden bahsederek mezo düzey bir yaklaşım edinir. Bireyler en iyi ekonomik çıkarların oluşu göç hareketine yönelim gösterirken hane gibi etkenler onların kararlarında etkili olur ve risk azaltıcı bir yöne sahiptir. Nitekim Stark'ın da belirttiği gibi, bu tezinin çıkış noktası, göç kararının tek bir birey yerine kolektif olarak aile ya da hane halkı gibi sosyal oluşumlarla açıklanabildiğini savunması olmuştur. Yani hane ya da akrabalık gibi sosyal oluşumlar gelir düzeyini sabit tutmanın ya da yükseltmenin yanı sıra, risklerin minimuma indirilmesinde de önemli rol üstlenirler.¹⁰²

---

¹⁰⁰ Bocquého, *et al.*, "Risk and Refugee Migration".

¹⁰¹ Oded Stark, *The migration of labour*, (Cambridge: Basic Blackwell: 1991).

¹⁰² Stark, *The Migration Of Labour*, 17.

1.4.5 Akrabalık Ağları

Sosyal ağların iç göç veya uluslararası göç üzerinde pozitif etkisi olduğu bilgisi göç çalışmalarında sıkça kullanılan ve pek çok araştırmacının desteklediği bir olgudur. Geçmişten günümüze göç oluşumlarında önemini koruyan sosyal ağlar hala birçok kitlesel göçü açıklayabilmektedir. Sosyal sermaye, göç sermayesi, akrabalık ağları gibi teoriler ise bireylerin ya da toplulukların neden göç ettiği sorusuna ilişkin açıklamalara araç olan belli başlı kavramları oluşturur. Akrabalık kavramının sosyoloji disiplininde kullanımı 19. yüzyıla kadar uzanabilse de, sosyal ağlar kavramı ve sonrasında bu kavramın göç literatürüne geçişi, Thomas ve Znaniecki'nin 1920'lerde ortaya koyduğu çalışma ile sağlandığı söylenebilir. Bu çalışma aynı zamanda uluslararası hareketliliklerde sosyal ağların önemini ortaya koyan önemli bir eser olmuştur. Bu sayede sosyologlar 1920'lerde çeşitli ağların göç üzerindeki etkisine önem vererek çalışmalarına bu yönde hız vermişlerdir.¹⁰³

Sosyal ağların sosyoloji disiplininde var olma sürecine bakacak olursak, Durkheim ve Tönnies'in çalışmalarının sosyal ağlar literatürünün fikirsel temelini oluşturduğunu görürüz. Tönnies'in *Gemeinschaft ve Gesellschaft* kavramları cemaat ve toplum arasındaki karşılıklı sosyal bağlantıları açıklar. Durkheim tarafından da yorumlanan ve üzerine yoğun tartışmaların yapıldığı bu dikotomi cemaatler ve toplum üzerinden sosyal bağlantıların kategorizasyonun mümkün olduğunu belirtir. Tönnies, *gemeinschaft* yani topluluk ya da cemaat anlamına gelen terimini kişisel, yakınlık derecesi yüksek ve sürekli ilişkileri açıklamak için kullanır.¹⁰⁴ Tönnies bu kavramı insan ilişkilerinin daha iç içe olduğu, aile ya da kilise gibi toplumsal figürlerin değerler ve ahlak kuralları anlamında önemli bir yere oturduğu küçük yerleşim yerleri üzerinden açıklar. Toplum anlamına gelen *gesellschaft* terimi ise *gemeinschaft* terimine karşı olarak modern şehir yaşamlarındaki dar ve sınırlı çerçevelerde geçici ilişkileri açıklamak adına geliştirdiği bir kavram olmuştur. Çağdaşları Durkheim, Simmel gibi önemli düşünürlerin üzerine çalışmalar kaleme aldığı Tönnies'in bu dikotomik kavramsallaştırması, 1930'lara kadar gerekli değeri görememişti. Fakat Chicago

---

¹⁰³ Alberto Palloni, *et al.*, "Social capital and international migration: A test using information on family networks," *American Journal of Sociology* 106, no.5 (2001): 1262-1298.

¹⁰⁴ Martin Slattery, "Gemeinschaft und gesellschaft by Tönnies, Ferdinand" *Key Ideas in Sociology. Theories of society* 1 (1957): 39.

Okulu'nun da üzerine yaptığı çalışmalarla birlikte Tönnies şehir sosyolojisinin temellerini oluşturan bir figür haline gelmiştir.¹⁰⁵

Wellman'a göre ağ teorisi, sosyal ağların yapısal analizine odaklanan ve birey davranışlarına bu ağlar üzerinden bakan sosyolojik bir perspektiftir.¹⁰⁶ Durkheim'in belli başlı çalışmalarının ağ teorisi ile ilişkisine dair birçok okuma yapılmıştır. Bu okumaların öznesine ise Durkheim'in üç önemli çalışması yerleşir: *The Division of Labor in Society*, *The Rules of Sociological Method* ve *Suicide*.¹⁰⁷ Durkheim'in 1897 yılında kaleme aldığı *Suicide* (intihar) çalışması ile bu sosyal olguyu entegrasyon ve regülasyon kavramları üzerinden açıklaması, ağ teorisi oluşum evresine önemli katkıda bulunmuştur. Durkheim entegrasyonu bireylerin kendi toplumlarıyla arasındaki ağın kuvvetiyle tanımlarken; regülasyonu bireylerin arzularını dengede tutan faktör olarak tanımlar (Durkheim, 1960c: 222–3, 280–81) ve birinin eksikliği ya da aşırılığı intihara neden olur.¹⁰⁸ Bireylerin, faydaları ve bedelleri değerlendirmesine ve algısına bağlı olarak sosyal yapıdaki statüsünün belirlenmesi, entegrasyon ve regülasyonların sonuçları arasındadır ve böylece birey ve toplum arasındaki bağın niteliği belirleyici rol oynar.¹⁰⁹

Sosyal ağ teorisinin fikir öncülüğünü 1930'larda Jacob Moreno'nun üstlendiği bilinmektedir. Moreno, sistematik ampirik veriye dayandırdığı modelinde *sosyometri* ve *sosyogram* gibi kavramları geliştirmiş ve sosyal aktörler arasında bağlantılar kurarak, çeşitli gruplandırmalar ile görsel ağ haritaları üzerinden sosyal ağ analizini modelleştirmiştir. Belli topluluklarda yaptıkları etnografik araştırmalar sayesinde akrabalık ağlarını ve sosyal ilişkileri ele alan diğer önemli düşünürler ise Bronislaw Malinowski, Alfred Radcliffe-Brown ve Claude Lévi-Strauss'tur. Yapısalcı Levi-Strauss'un sosyal yapı kavramını açıklayan *alliance theory* (ittifak teorisi) ile dönemin antropoloji dünyası içinde geniş yankı uyandırmıştır. Fakat aynı zamanda Radcliffe-

---

¹⁰⁵ Slattery, "Gemeinschaft und gesellschaft by Tönnies, Ferdinand," 41.

¹⁰⁶ Barry Wellman, "Structural Analysis: From Method and Metaphor to Theory and Substance," *Social Structures: A Network Approach*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1988): 19.

¹⁰⁷ Sandro Segre, "A Durkheimian network theory," *Journal of Classical Sociology* 4, No.2 (2004): 221.

¹⁰⁸ Segre, "A Durkheimian network theory," 218.

¹⁰⁹ Segre, "A Durkheimian network theory," 218.

Brown gibi işlevselci İngiliz sosyologları tarafından eleştirilere maruz kalmıştır. Radcliffe-Brown, Strauss'un aksine akrabalığı daha geniş bir kapsam ile kavramsallaştırmış ve ilkel medeniyetlerin sosyal yapısını bu perspektif ile ele almıştır. Avustralya kabilelerini konu alan antropolojik çalışması ile 'akrabalık sistemleri' adında bir kavram ortaya atmıştır.¹¹⁰ Akrabalık sistemleri, aile ve evlilik yolu ile oluşan her türlü ilişkiyi ifade etmektedir. Radcliffe-Brown'un geliştirdiği bu kavram, akrabalık ağlarının sosyal ilişkilerde daha sistematik bir şekilde ele alınması adına da öncülük etmiş olur.

Sosyal sermaye kavramı ise 20. yüzyılın sonlarında Loury ve Bourdieu tarafından geliştirilmiş ve bu tarihten itibaren sosyolojideki popülaritesini arttırmıştır. Bourdieu ve Wacquant, sosyal sermayeyi, gerçek ya da sanal kaynakların az ya da çok yapısal ilişkilerle, bireyle ya da gruplar arasındaki ağlar vasıtasıyla karşılıklı tanışıklık geliştirmesi olarak tanımlar (1992, p. 119).¹¹¹ Portes, 1990'larda sosyal sermaye kavramını göç araştırmalarına dahil eden kişi olmuştur.¹¹² Bu sayede göç araştırmalarındaki teorik gelişmeler sosyal sermaye ve sosyal ağlar kavramlarının birleşimleri üzerinden ilerleme gösterebilmiştir. Portes, sosyal sermayenin üç boyutu olduğunu önerir: sahip olanlar (talepte bulunanlar), ana kaynak (talebi kabul edenler) ve kaynaklar.¹¹³ Özellikle mikro ekonomik açıklamalar çerçevesinde işlenen işçi göçü araştırmaları insan sermayesi kavramı üzerinden ele alınmıştır. Sermaye kavramı birçok farklı açıklamalara uyarlanabilmiştir. Bunların arasında insan sermayesi ve - sıkça başvurulmasa da- göç sermayesi bulunur. Taylor temel olarak sosyal sermayenin getirdiği göç etme sürecinde etkili olan aktarımları 'göç sermayesi' olarak ele alır.¹¹⁴ İnsan sermayesi ise uluslararası göçle beraber gelen fayda ve zararların benzer gruplara mensup olan bireyler üzerinde benzer etkileşimlere sebep olacağını söyler. Taylor ve Martin, göçte seçicilik kavramının neo-klasik dünyada göç teorileri ile insan

---

¹¹⁰ Alfred Radcliffe-Brown, "The Social Organization of Australian Tribes," *Oceania* 1, No.1 (1930): 34-63.

¹¹¹ Palloni, *et al.*, "Social Capital And International Migration," 1263.

¹¹² Sonja "Migration networks and migration decision-making," 585-605.

¹¹³ Mao-Mei Liu, "Migrant networks and international migration: Testing weak ties," *Demography* 50 No.4 (2013): 1245.

¹¹⁴ J. Edward Taylor, "Undocumented Mexico—US Migration And The Returns To Households In Rural Mexico," *American journal of agricultural economics* 69 No.3 (1987): 627.

sermayesi üzerinden birleştirilerek açıklandığından bahseder. Mincer (1974) ve Becker (1975) bu anlamda erken çalışma ortaya koyanlardan bazılarıdır.¹¹⁵ Bu sayede insan sermayesinin literatüre kattığı denge, makro açıklamaların yanında göç kararlarında etkili olan farklı faktörleri ortaya çıkararak mikro bakış açısı kazandırmak olmuştur. Dolayısıyla insan sermayesi üzerinden açıklanabilecek olan akrabalık ağları çalışmalarının, farklı türdeki yapılanmalarını görebilmek adına mikro yaklaşımlarla ele alınması, aile gibi küçük ölçekte belirleyici unsurların karar almadaki etkinliklerini ortaya çıkarmak adına önem taşır.

Rasyonel seçim teorisinin öne sürdüğü bireysel koşulların aksine, sosyal ağlar ya da akrabalık ağları; hane halkı, hane stratejileri, aile kararları gibi kolektif karar-alma süreçleri zemin alınarak açıklanabilmiştir. Nitekim 1990'lardan sonra hemen hemen tüm mülteci ve göçmen yolculukları araştırmalarında sosyal ağların ve sermayenin etkisine yer verilmiştir. Ravenstein'in genel kabul görmüş göç kanunlarında akılda kalan maddelerinden biri genç ve bekar erkeklerin göç etme oranlarının ve ihtimallerinin daha yüksek olmasıydı. Elbette buradaki önemli gerekçe dönemin ulusal ya da uluslararası işçi göç oranının genel göçteki belirgin varlığı idi. Bu da sosyal ağlar ya da akrabalık ağlarından çok bireysel ağlar üzerinden açıklamalarla desteklenmekteydi. Fakat yine de sosyal ağlar ve akrabalık ağlarının kitlesel göç ya da zincir göç üzerindeki katalizör etkisi göç araştırmalarında 1960'lardan itibaren konu alınmaktaydı. Anderson¹¹⁶ (1974), Buechler's¹¹⁷ (1987), Garrison ve Weiss¹¹⁸ (1979), Harbison¹¹⁹ (1981) ve MacDonald's¹²⁰ (1964) göç kararları üzerinde etkili olan aile ağları, toplumsal ağlar ya da sosyal ağları araştırmalarında konu alan erken dönem çalışmalarını ortaya koyan belli başlı araştırmacılardan bazılarıydı. MacDonald ve

---

¹¹⁵ J. Edward Taylor, Philip L. Martin, "Human capital: Migration and rural population change," *Handbook of agricultural economics 1* (2001): 457-511.

¹¹⁶ Grace Anderson, *Networks of Contact: The Portuguese and Toronto*. (Wilfrid Laurier Univ. Press, 2006).

¹¹⁷ Hans C. Buechler, Judith-Maria Buechler, *Migrants in Europe: The Role of Family Labor and Politics*, (Praeger, 1987).

¹¹⁸ Vivian Garrison and Carol I. Weiss. "Dominican family networks and United States immigration policy: A case study," *International Migration Review* 13, no.2 (1979): 264-283.

¹¹⁹ Sarah F. Harbison, "Family structure and family strategy in migration decision making," (1981): 225-51.

¹²⁰ John S. MacDonald, Leatrice D. MacDonald, "Chain migration ethnic neighborhood formation and social networks," *The Milbank Memorial Fund Quarterly* 42.1 (1964): 82-97.

MacDonald zincir göçün, göçmen adayları ve öncü göçmenlerin arasında oluşan sosyal ilişkiler ve fırsatlara, ulaşım imkanlarına, barınma ve iş olanaklarına dair edindikleri bilgiler ile oluştuğunu belirtmiştir.¹²¹ Savaş öncesi dönemde akrabalık ağları ile sağlanan desteklerle Avrupa ülkelerine uzanan zincir göçlerin oluştuğunu belirten MacDonald & MacDonald, bu ağların tek başına göç üzerinde yeterliliğe sahip olmadığını da belirtir.¹²² Ve son olarak çalışmalarında yeni ve eski göçmenleri bağlayan bu zincir etkinin üç tipte gerçekleştiğini belirtmiştir. Birincisi hali hazırda çalışan göçmenlerin kendi ülkelerinden çalışma yaşındaki erkekleri getirerek onlardan faydalanmaları ve iş verenlerinden komisyon almaları ile oluşan zincir etkidir. İkincisi, aile reislerinin göç alan ülkede iş sahibi olup yerleşik hayata geçene kadar ailelerini yanlarına almaması ve birbirilerine bu konuda önyak olmaları neticesinde oluşan zincir etkisidir. Ve sonuncusu yalnız erkek üyelerin nihayetinde ailelerini yanlarına taşıması ile oluşan zincir göçtür.¹²³ Bu kronolojik anlatıma benzer olarak Boyd da 1989'da kaleme aldığı çalışmasında yalnız erkek göçünün oluşturduğu bireysel ağların, aile göçüne ve toplumsal ağlara nasıl evrildiğini konu alır ve bu durumu dönemin yükselişte olan trendi şeklinde açıklar.¹²⁴ Boyd çalışmasında kadınlar arasındaki ağların ve aile ağlarının zincir göç üzerindeki etkisine dönemin çalışmalarına kıyasla daha geniş olarak yer vermiştir.

Kırsaldan şehirlere yapılan göçler neticesinde Tönnies'in öncülüğünü yaptığı şehir sosyolojisinin ortaya attığı görüşlerden biri aile ve akrabalık ağlarının değerinin şehir topluluklarında değerini kaybettiği yönünde olmuştur. Park ve Burgess de, şehirde bireyler arasında ilişkilerin oldukça patolojik gelişmelere şahit olduğuna ve aile ve akrabalığın yerini farklı ikincil tesislere bırakarak, verilen önemde büyük bir düşüş yaşandığı görüşünü onlardan sonrakilere aktarmışlardır.¹²⁵ Fakat Blumberg ve Bell'in bununla ilgili görüşü, her ne kadar ailenin fonksiyonlarında ciddi bir azalma yaşansa

---

¹²¹ MacDonald and MacDonald, "Chain migration ethnic neighborhood formation," 82.

¹²² MacDonald and MacDonald, "Chain migration ethnic neighborhood formation," 83.

¹²³ MacDonald and MacDonald, "Chain migration ethnic neighborhood formation," 85.

¹²⁴ Monica Boyd, "Family and Personal Networks in International Migration: Recent Developments and New Agendas," *International Migration Review*, vol. 23, no. 3, Sept. (1989): 638–670.

¹²⁵ Leonard Blumberg and Robert R. Bell, "Urban migration and kinship ties," *Soc. Probs.* 6 (1958): 328.

da geriye kalan fonksiyonlarının önemini daha da arttırdığı yönünde olmuştur.¹²⁶ Geniş ailenin coğrafi hareketlilik üzerindeki etkilerini konu alan Litwak ise, çalışmasında katastrofik anlarda geniş ailenin çekirdek aileye kıyasla iki avantajı olduğunu söyler. İlk olarak geniş aile, yolculuk için gereken birikimin daha hızlı elde edilmesine olanak sağlar ya da geride kalan aile üyelerine para yollayarak onların yolculuklarına finansal destek verir. İkinci olarak geniş aile üyeleri arasında iletişim daha yüksek olur ve barınma, iş, ulaşım, kültürel farklılıklar, dil gibi göç hareketlerinde önem taşıyan bilgilendirmeler bu sayede henüz göç etmemiş aile üyelerine aktarılabilir.¹²⁷ Sonuç olarak, Choldin'in özetlediği gibi akrabalık ve geniş aile üzerine yapılan birçok araştırma bize şunları söylemektedir: (1) geniş aile, sanayi toplumlarında farklı jenerasyonlarda varlığı korumuştur ve var olan ağlar bu toplumlarda da sürdürülür, (2) geniş aile üyeleri arasındaki güçlü ve etkili ağlar vardır, (3) geniş aile üyeleri birbirlerine çeşitli hizmetlerde bulunabilir.¹²⁸

Geniş aile ve akrabalık ağlarının göç üzerindeki etkisine ek olarak Massey, Meksika Amerika arasındaki göçmen yolculuklarında arkadaşlık, cemaat ağları gibi farklı türden sosyal ağlara vurgu yapmıştır.¹²⁹ Huag, Boyd ve Massey'in göç sosyolojisinde, sosyal ağlar özelinde yeni bir yaklaşım geliştirdiklerini belirtmiştir. Palloni ve meslektaşları da arkadaşlık ağlarının sanıldığından daha büyük bir etkiye sahip olduğunu ve kimi zaman göçte akrabalık ağlarının önüne geçtiğini savunmuştur.¹³⁰ Fakat Liu, ampirik analizlerin bu veriyi elde etmede yetersiz kaldığını belirtir.¹³¹ Sosyal ağlar çalışmalarında yerleşen bir başka bakış açısı ise Granovetter'in *The Strength Of Weak Ties* adlı çalışmasındaki analizleri olmuştur. Harrison White'in Harvard'dan öğrencisi olan Granovetter, Moreno'nun sayısal araçlarla ortaya koyduğu modellemelere benzer olarak bu çalışmasında bireyler arasındaki ağları zayıf ve güçlü gibi çeşitli kategorilere ayırmıştır ve zayıf ağların etki alanını ampirik örneklerle

---

¹²⁶ Blumberg and Bell, "Urban migration and kinship ties," 328.

¹²⁷ Eugene Litwak, "Geographic mobility and extended family cohesion," *American Sociological Review*, (1960): 385-394.

¹²⁸ Harvey M Choldin, "Kinship networks in the migration process," *International Migration Review* 7.2 (1973): 163-176.

¹²⁹ Aidan S. Tabor, *et al.*, "International migration decision-making and destination selection among skilled migrants," *Journal of Pacific Rim Psychology* 9.1 (2015): 28-41.

¹³⁰ Palloni, *et al.*, "Social Capital and International Migration," 1295-1296.

¹³¹ Liu, "Migrant networks and international migration: Testing weak ties," 1243-1277.

savunmuştur.¹³² Benzer şekilde Barry Wellman, topluluk sosyolojisi adı altında akrabalık ağlarına da yer verdiği birçok çalışmasıyla sosyal ağ teorisine yöntemsel katkılarda bulunmuştur.¹³³

Sosyal ağların göç ile gelen riskleri azalttığı tezi aynı zamanda göç kararlarında dramatik bir etkiye sahip olmasıyla tamamlanmış ve gerek literatürde gerek bu tez araştırması kapsamında da sıkça başvurulacak olan açıklamalar arasında yerini almıştır. Göçmen ağ hipotezi de bir bireyin göç etme ihtimalinin sosyal ağında bulunan birinin göçü ile oluştuğunu veya arttığını savunur.¹³⁴ Buna ek olarak sosyal ağların göçmen kararlarında özellikle ülke seçimindeki etkisi birçok çalışma ile desteklenen bir olgudur. Haug, göç kararlarında topluluk ya da akrabalık ağlarının etkili olduğuna dair şimdiye kadar bahsettiklerimizi de özetleyen beş hipotezden bahseder. (1) Akrabalık hipotezi, kalınacak yerdeki akrabaların ya da arkadaşların varlığı göç eğilimini olumlu yönde etkilediğini savunur. (2) Bilgi hipotezi, yakınlarının halihazırda göç etmiş olması, göç etme eğilimini arttırdığını savunur. Çünkü yaşam standartlarına dair edinilen bilgiler yine göç etme olasılığı ile doğru orantılı işler, (Choldin 1973; Coombs 1978; Jedlicka 1978; Tilly and Brown 1967) dolayısıyla çekici faktörler arasında yerini alır. (3) Kolaylaştırıcı hipotezi, göç etmiş olan akrabalar ve arkadaşların yeni ortama alışma, iş bulmaları için yardım etme, ihtiyaçlarını temin etme, cesaretlendirme yeni ağlar kurmasına yardımcı olma gibi teşviklerde ve yönlendirmelerde bulunarak onları buldukları yerlere göç etmeye çekerler (Choldin 1973; Ritchey 1976: 389; Tilly and Brown 1967). Bu da yine çekici güç ile gerçekleşen göçte örnektir. (4) Çatışma hipotezi, aile içindeki çatışmalar yüzünden gerçekleşen göç durumudur. Bu hipoteze göre bu tür çatışmalar itici güç olarak tanımlanır ve göç ile sonuçlanabilmektedir (Hugo 1981: 196). (5) Ve cesaretlendirme hipotezi, ailelerin kendi içlerinden bir üyeyi, ekonomik vb. stratejiler ile beraber muhtemelen hane geçimine katkı sağlayacak gerekçelerle göç etmeye teşvik etmesi ve cesaretlendirmesi sonucu oluşan göç hareketlerini açıklar. Bu örnek de yine itici

---

¹³² Mark S. Granovetter, "The strength of weak ties," *Social networks*, Academic Press, (1977): 347-367.

¹³³ Barry Wellman and Stephen D. Berkowitz, eds. *Social structures: A network approach*. Vol. 2, (CUP Archive, 1988).

¹³⁴ Liu, "Migrant networks and international migration," 1245.

güç olarak ifade edilir (Hugo 1981: 196; Stark 1991).¹³⁵ Palloni, Massey ve meslektaşlarının aktardığı bir diğer hipotez ise ortak neden hipotezidir. Bu hipotez aslında sosyal ağ açıklamalarından farklı olarak göçmenlerin göç etme nedenlerini ortak risklere ve göç etme gerekçelerine sahip olmaları ile açıklar. Fakat bu ortak nedenler her zaman göç ile pozitif ilişkide değildir. Bu strateji kimi zaman bazı aile üyelerinin buldukları yerde kalmaları ile gerçekleştirilebilir.¹³⁶ Son olarak akrabalık ağları oluşumlarına farklı bir boyut getiren veya bu ağların yerini alan bilgi ve iletişim teknolojilerinin günümüz göç çalışmalarındaki etkisine değinmek bu tez çalışması için de oldukça önemlidir. Akrabalık ağları için hızlı ve ulaşımı kolay bir araç haline gelen bu teknoloji aynı zamanda farklı platformlarda göç ile gelen risklerin azaltılmasında kimi zaman akrabalık ağlarının yerini alarak önemli rol oynamıştır. Kuschminder, alıcı ülkelerdeki fırsatların göç etmek isteyenlere aktarımlarıyla ilgili bir çalışma ortaya koymuştur. Yaptığı araştırmada göçmen adaylarına aktarılan bilgilerin çoğunun varış ülkesindeki akraba ve arkadaştan geldiğini belirtirken; bu bilgileri edinmede aynı oranda internet siteleri ve sosyal medya kullanıldığı belirtilmiştir.¹³⁷ Bu da, şimdiye kadar göçmen ağları teorilerinde akraba ve arkadaşlara verilen güvenin internet ve sosyal medyaya kayması ile ilgili önemli bir trendi göstermektedir.

Bu bölümde yer verilen genel literatür, bu tez için kullanılacak olan hipotezleri açıklamanın yanı sıra, çevresinde oluşan ve gelişimlerine yön veren önemli çalışmaları kavramlar özelinde kronolojik olarak aktarmaya çalışmıştır. Bu sayede tezin analiz bölümlerinde yer alacak olan kavramların kapsamaları açıklanmış ve ileriki bölümlerde kullanılacak olan kavram ve hipotezlerin çerçevesi belirtilmiş olur.

---

¹³⁵ Haug, "Migration Networks and Migration Decision-Making," 589.

¹³⁶ Palloni, *et al.*, "Social capital and international migration," (1266)

¹³⁷ Katie Kuschminder, "Deciding Which Road to Take Insights into How Migrants and Refugees in Greece Plan Onward Movement", *Migration Policy Institute*, (2018).

BÖLÜM 2

MÜLTECİ YOLCULUKLARI

2.1 Arka Plan: Suriye Krizi

2011 yılından itibaren Suriye, olağanüstü bir yıkıma ve milyonlarca insanın yerinde edilme süreci yaşamaktadır. Arap halklarının otoriter rejimlere karşı ayaklanmalarıyla başlayan Arap Baharı, Suriye’de bir iç savaşa dönüşerek uluslararası bir krize dönüşmüştür. Bölgesel ayaklanmalardan kısa süre içinde iç savaşa dönüşen bu süreç, ulusal ve küresel anlaşmazlıkları beraberinde getirmiştir. Orta Doğu’da artan gerilimler ve örgütsel faaliyetler, geniş toplulukları hareketlendirmiş ve bölgedeki çatışmalar uluslararası gündeme taşınmıştır. Lübnan, Ürdün ve Türkiye komşu ülkeler olarak bu krizden en çok etkilenen ülkeler arasında yerini alır.

2011’den bu yana gün geçtikçe artan Suriyeli sığınmacı sayısının, 2018 yılında Türkiye’deki yerel otoritelerce 4 milyona ulaştığı tespit edilmiştir. Birçok sığınmacı ise daha az güvenli ve yasal olmayan yollarla Avrupa’ya gitme yolunu denemiş¹³⁸ ve büyük oranda başarılı olmuşlardır. 2006’da yenilene İskân Kanunu, 1951 Cenevre Sözleşmesi, 1994 Sığınma Yönetmeliği ve 2013 yılında çıkarılan 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK); açık kapı politikasıyla başlayan Suriyeli sığınmacılara yönelik yasal yönetmeliklerin dayandığı zemini oluşturur. Krizin başından itibaren Esed’e karşı pozisyon alan Türkiye, Suriye sınırından topraklarına ilk girişleri çeşitli uygulamalarla düzensiz bir şekilde almıştır. Fakat bu girişler, herhangi bir statü ya da geçici kimlik verilmeksizin gerçekleşmiştir. Diğer Arap ülkelerinde olduğu gibi rejimin yıkımıyla sonuçlanması beklenen bu krizin mağduru mültecilerin Türkiye’deki yasal statüleri ise 2013 yılına kadar belirsizliğini korumuştur. 2013’de ise İl Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün kurulması ile Suriyelilere buldukları illerde geçici kimlik verilerek sosyal hizmetlere erişimleri sağlanmıştır. Bu mevzuatı çalışma izinleriyle ilgili yürütmelikler takip etmiş ve geri dönüşü beklenen Suriyeli sığınmacı popülasyonunun yerleşme süreci başlamıştır. AFAD kontrolüne alınan mülteci

---

¹³⁸ Ahmet İçduygu and Evin Millet, *Syrian refugees in Turkey: Insecure lives in and environment of pseudo-integration*, Istituto affari internazionali, (2016): 3.

kamplarındaki insanlar şehirlere yerleşmeye başlamıştır. Göç İdaresi Genel Müdürlüğünün yakınlarda yayınladığı verilere göre Geçici Barınma Merkezlerinde kalanlar 139.833 kişi, bu kampların dışında kalanlar ise 3.490.934 kişi olarak belirtilmiştir.¹³⁹ Mutlu ve meslektaşları bu artış ile birlikte belirginleşen üç olgudan bahseder: (1) mülteci meselesinin gün geçtikçe bir güvenlik/asayiş sorunu olarak ele alınması, (2) kentlerdeki mültecilerin Türkiye toplumuna entegrasyonu üzerinde sermaye odaklı önerilerin artması ve (3) bu iki süreç ile beraber Türkiye'nin Suriye dış politikasında AB ile temaslarda bulunması ile bu iş savaştaki rolünün meşruiyetinin oluşmasıdır.¹⁴⁰

Türkiye politikası tarafından geçici gözüken ve misafir olarak adlandırılan bu popülasyonun geri dönüşü beklenildiği kadar kolay ve hızlı olmamıştır. Nitekim sıcak savaşın neredeyse bitmiş olduğu bu dönemde geri dönüşler oldukça az rakamlarla ifade edilir. İç İşleri Bakanlığının Mart 2018'de yaptığı açıklamaya göre geri dönen Suriyeli sayısı 314.590 kişidir. Üçüncü bir ülkeye yerleşmek için çıkış yapan Suriyeli sayısı ise 15.076'dır.¹⁴¹ Suriyeli sığınmacıların yurtlarına dönmeme nedenlerini Jenkins, kalan sosyal gerilimler, altyapı yıkımları ve zayıflamış ekonomi olarak üç maddede açıklar.¹⁴² Suriyeli sığınmacıların da bu tür sebeplerden ötürü ülkelerine geri dönmemesiyle, artık Türkiye'deki Suriyeli sığınmacı gündemi misafir söylemlerinden çıkıp entegrasyon ve vatandaşlık tartışmalarına evrilmektedir. 2016'ın Haziran ayında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın yaptığı vatandaşlığa dair açıklamalar da bu sürece hız kazandırmıştır. İç İşleri Bakanlığı 2019 Mart ayına kadar 79.894 Suriyeliye vatandaşlık verildiği belirtilmiştir. Yine Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün 2019 Nisan ayında açıkladığı verilere göre İstanbul 555.951 kişi ile en fazla Suriyeli barındıran il olmuştur; Şanlıurfa 449.019 kişi ile İstanbul'u takip eder. 2018 Kasım ayı itibariyle çalışma izinlerinin yalnızca 32.199 kişiye verildiği belirtilmiş ve 4 milyon ile ifade edilen bu popülasyonda ucuz işçilik ve çocuk işçilik yerelde etkisini göstermiştir.

---

¹³⁹ İç İşleri Bakanlığı, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Mart 2019, http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik

¹⁴⁰ Pedriye Mutlu, *et al.*, "Suriyeli Göçmen İşçilerin İstanbul Ölçeğinde Tekstil Sektörü Emek Piyasasına Eklemlenmeleri ve Etkileri," *Çalışma ve Toplum* 56.1 (2018): 69-92.

¹⁴¹ İç İşleri Bakanlığı, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü.

¹⁴² Ahmet İçduygu and Evin Millet, "Syrian refugees in Turkey: Insecure lives in and environment of pseudo-integration," Working paper 13, *Global Turkey in Europe*, (2016): 3.

İstanbul özelinde, Suriyeli mültecilerin yoksulluğun yaygın, muhafazakarlığın daha belirgin ve yaşamın nispeten daha ucuz olduğu bölgelerde yoğunlaştığı görülür.¹⁴³ Dolayısıyla belli ilçelerde yoğunlaşmış olan Suriyelilerin şehir hayatındaki görünürlükleri kimi bölgelerde daha yoğun hissedilmektedir. Özellikle Esenyurt, Başakşehir, Sultangazi, Sultanbeyli, Küçükçekmece, Bağcılar, Zeytinburnu ve Fatih ilçeleri Suriyelilerin görünürlüklerinin daha yüksek olduğu ilçelerdir. Mülteciler tarafından İstanbul'un tercih edilmesinde iş imkanları elbette önemli bir rol oynar. Mutlu ve meslektaşları Suriyeli işçilerin yüzde 80'e yakınının İstanbul'da bulunduğunu ve çoğunun tekstil işlerinde çalıştığını belirtir. Buna ek olarak bu işçilerinin büyük bir kısmında doğum yeri olarak Halep gözükmektedir.¹⁴⁴

Birçok sektöre ve ticarete ev sahipliği yapan, 2,3 milyon insan ile Suriye'nin en büyük şehri olan Halep, 2011 yılıyla Suriye krizinin savaş alanlarından birine dönmüştür. İkiye ayrılan şehrin doğusu Özgür Suriye Ordusu; batısı rejim askerleri kontrolüne alınmıştır. Bu süreçte okulların ve hastanelerin de bombalanmış olduğu şehirde yaşayan yüz binlerce sivil yerinden edilmiş ya da hayatını kaybetmiştir. 2016'ın Aralık ayında Esed rejimi Halep'i Özgür Suriye Ordusu'ndan arındırdıklarını ve şehrin tüm kontrolünün onlara geçtiğini duyurmuştur.¹⁴⁵ Fakat Halep şehrinde bombalamalar durmuş olsa da, ülkedeki kriz ve çatışmalar sona ermiş değildir. Özellikle 2011-2016 yılına kadar Türkiye'ye yakınlığı nedeniyle birçok Halepli sığınmacı Türkiye'ye akın etmiştir. Haleplilerin tekstil sektöründeki tecrübesi, onların Türkiye'de iş bulmalarında önemli bir faktör haline gelmiştir. İstanbul'un birçok ilçesinde bulunan tekstil atölyelerinde ucuz işçi olarak kullanılan sektörel tecrübeye sahip Halepliler, dil engelini bu tecrübeleriyle aşabilmiş gözükmektedir. Suriyeli ailelere gelinirse, 2016 yılıyla beraber vatandaşlık tartışmalarının hız kazanması ve geri dönüşlerin beş yıl boyunca beklenen düzeye çıkamaması, entegrasyon anlamında kalıcı çözümlere odaklanılmasını sağlamıştır. Çalışma izinleri haricinde buna ilişkin önemli bir adım,

---

¹⁴³ Murat Erdoğan, *Kopuştan Uyuma Kent Mültecileri, Suriyeli Mülteciler Ve Belediyelerin Süreç Yönetimi: İstanbul Örneği*, (Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları, Ocak 2017): 29.

¹⁴⁴ Pedriye, et al., "Suriyeli Göçmen İşçilerin İstanbul Ölçeğinde Tekstil Sektörü Emek Piyasasına Eklemlenmeleri ve Etkileri," 79.

¹⁴⁵ "Syria Conflict: What's been happening in Aleppo?," BBC, 3 Jan 2017, <https://www.bbc.co.uk/newsround/38303230>

Suriyeli çocuklar için kurulmuş olan ve Suriye müfredatının verildiği Geçici Eğitim Merkezlerinin kapatılıp, çocukların devlet okullarına geçişleri üzerine yapılan çalışmalar olmuştur. Suriyeli mültecilerin genel iyi-olma halleri ile ilgili çalışmalar yürüten birçok sivil toplum kuruluşu, mültecilerin ülkede yaşamlarını sürdürebilmelerine yönelik önemli rol oynamaktadır. Nitekim bu kuruluşlardan etkin olanlarının birçoğu devlet eliyle kurulan ya da devletin birlikte çalıştığı kurumlardır. Devletin sivil toplum bazında tam kontrol sahibi olmak istediği Suriyeli mülteciler meselesinde, uluslararası kuruluşlara tanınan kaynaklar ve izinler son yıllarda büyük oranda kısıtlanmıştır. 2018 yılında alınan bir diğer karar ile mülteci statüsü karar yetkisinin Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği'nden (BMMYK) alınıp Türkiye Göç İdaresi Genel Müdürlüğüne verilmesi bunun önemli bir örneğidir. Belediyelerin mülteci gruplara yönelik çalışmaları ve yardımları ise yasal ve idari olarak ciddi tartışmalara yol açmıştır. Türkiye genelinde Suriyeli mülteciler hususunda hangi esaslara dayanarak faaliyetler gerçekleştirilebileceği belirsizliğini korumuş ve özellikle belediyelerin yaptığı faaliyetlerde bu belirsizlikler tartışmalara sebep olmuştur.¹⁴⁶ Bu tartışmalara siyasi çekinceler de girince, belediyelerin yaptığı yardımlar ya da kaynak aktarımları sivil toplum kuruluşları üzerinden gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Sonuç olarak Suriyeli mültecilerin kent yaşamlarında her ne kadar devlet politikaları ve iş olanakları temel etken olsa da, sivil toplum kuruluşları kent mültecilerinin gündelik yaşamlarında önemli bir rol üstlenmektedir.

2.2 Mülteci Yolculukları

Bu tez araştırması Halep şehrinin Şeyh Said (Sheikh Saeed) bölgesinde yaşayan büyük bir akraba grubunun İstanbul'un Eyüp ilçesinde bir gecekondu mahallesi ve çevresine olan yolculuklarını zemin almaktadır. Fakat bu araştırma, mülteci yolculuklarını tümüyle işlemek yerine yalnızca bir bölümüne odaklanır. Çünkü mülteci yolculukları sürekli olarak devam eden ve içinde barındırdığı sosyal, yapısal ve çevresel dokusunu dönüştürerek yolculuk dinamizmini sürekli olarak koruyan süreçleri ifade eder. Bu tez araştırması mülteci yolculuklarının ilk dört basamağını yani göç etme kararını da kapsayan, karar-alma sürecinin en yoğun ve belirleyici olduğu süreci kapsar. Bölümün

---

¹⁴⁶ Erdoğan, *Kopuştan Uyuma Kent Mültecileri*, 40.

ileriki aşamalarında kullanılan başlıklandırma, tez kapsamında görüşülen grubun aktardıkları tecrübelerle göre analizin düzenlenmesine yardımcı olması amacıyla oluşturulmuştur. Dolayısıyla genellenebilir bir model iddiasında bulunmaz. Her ne kadar katılımcıların ayrılış ve varış noktaları birbirleriyle aynı olsa da bu yolculuklar aynı zamanlarda veya aynı rotalarla gerçekleşmemiştir. Fakat bu bölümde aktarılabilecek olan veriler, Eyüp bölgesinde akrabalık ağları bulunan elliden fazla hanenin yolculuk hikayesinin ana hatlarını temsili olarak gösterebilmektedir. Buna ek olarak bu bölüm, aynı varış ve ayrılış bölgelerini içeren yolculuk hikayelerinin akrabalık ağları ile güçlenerek Eyüp'ün iki mahallesine uzanan zincir göçü ele alır ve bu zincirin oluşumunun kök nedenlerini açıklar.

Bu amaç doğrultusunda Keller'ın yaptığı sınıflandırmaya¹⁴⁷ benzer olarak bu tez araştırması mülteci yolculuklarının ilk dört basamağına odaklanır: (1) ayrılış bölgesindeki tehlike süreci, (2) göç için karar-alma, (3) sınıra yolculuk ve (4) varış noktasına geçiş. Bu kategorizasyon mültecilerin göç sürecinde verdikleri belli başlı kararlara ve bu kararda etkili olan risk tutumlarının farklılaşmasına göre yapılmıştır. Çünkü belirlenen bu her bir adımda yeni bir karar süreci başlar ve mültecilerin gündemine gelen farklı risklerle birlikte bu risklere karşı tutumlar başkalaşır. Fakat tezin bu bölümü, karar-alma ve risk tutumları özelinde analize başlamadan önce, araştırma kapsamında ele alınan grubun izlediği rotayı genel anlamda aktarmaya çalışır.

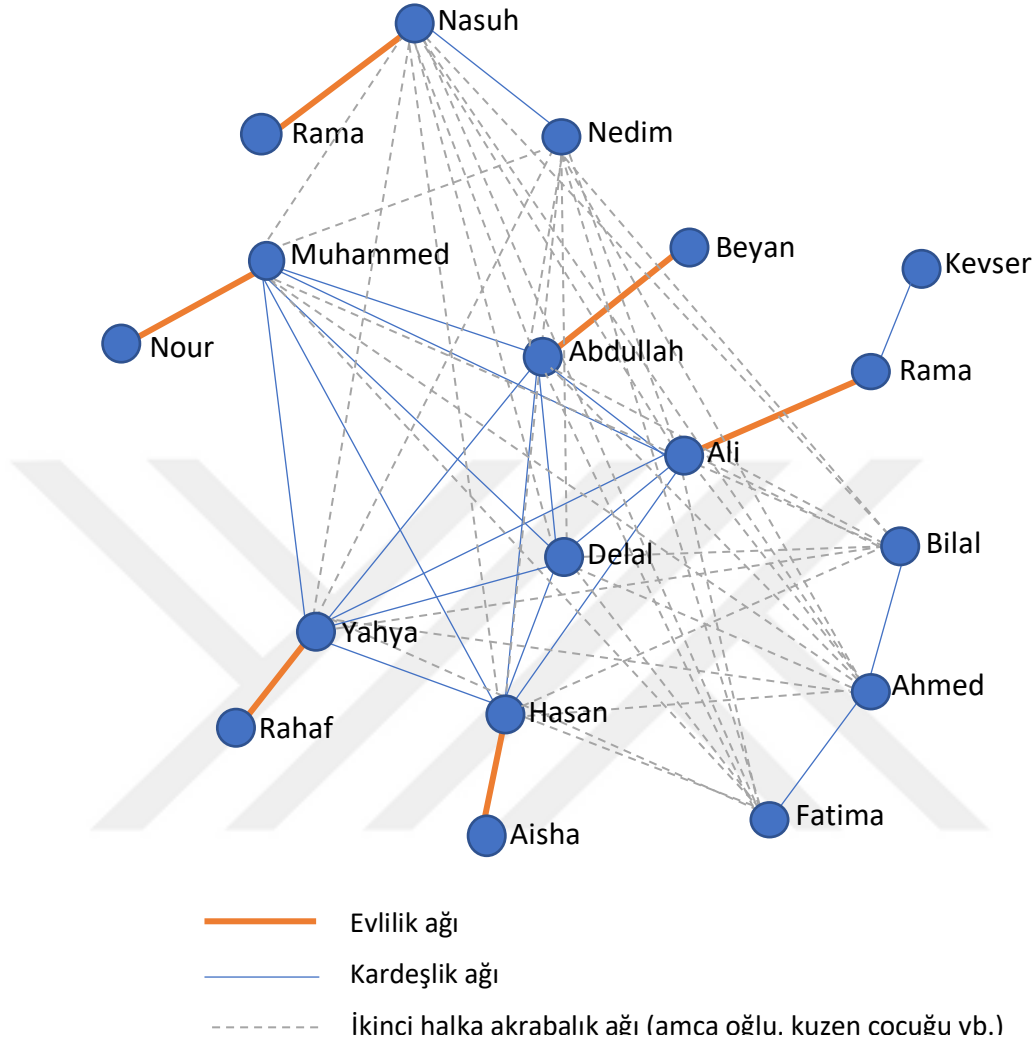
2.2.1 Ayrılış Bölgesindeki Tehlike Süreci

Yaşamları boyunca Halep'in güneyinde bulunan Şeyh Said bölgesinde yaşayan bu akraba topluluğu, ayaklanmaların başladığı ve rejim askerlerinin baskılarını arttırdığı 2011 yılından itibaren buldukları bölgeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Şeyh Said bölgesinin düşük sosyo-ekonomik bir popülasyonu barındırması sebebiyle Özgür Suriye Ordusu'nun gizlendiği gerekçe gösterilerek Esed rejimi tarafından hedef alınmıştır ve 2011 yılından itibaren bu bölgeye hava saldırıları yapılmıştır. Bu nedenle,

---

¹⁴⁷ Keller, "Uprooting and social change: The role of refugees in development"

tez kapsamında görüülen tüm katılımcıların 2011 yılında yerinden olma süreci başlamıştır.

Şekil 2.1. Katılımcıların Akrabalık İlişkileri

Türkiye sınırından geçişleri 2011-2014 yılları arasında gerçekleşen bu topluluğun akrabalık ilişkileri ve ağ türleri, tezde yer alan analizlerin bu bağlamda ele alınabilmesi için önem taşır. Yukarıdaki grafik bu akrabalık ağlarını türleri ile göstermektedir. Katılımcıların yakın bir akraba grubu olmasına rağmen Suriye’den kaçışlarını birbirlerinden habersiz olarak can havliyle gerçekleştirmişlerdir. “Rastgele bombalama” olarak tanımladıkları bu hava saldırıları neticesinde çevre köylere ya da başka akrabalarının olduğu bölgelere geçişler yapılmıştır. Telekomünikasyon ağının yok denecek kadar azaldığı bu süreçte birbirlerinden haber alamayan geniş aile üyeleri uzun süre birbirlerinden kopuk bir kaçış süreci yaşamışlardır. Halep içinde

yaşanan bu süreci katılımcılar 6 ay ile 2 yıl arasında bir süreç olarak ifade etmişlerdir. Yakın akrabalarının göç edip etmediklerinden ya da yaşayıp yaşamadıklarından bihaber Halep'in içinde iki yıl geçirmiş olan Aisha şunları söyler:

Akrabalarımızla birbirimizi kaybettik, herkes ailesiyle birlikte başka yere gidiyordu. Kimin eline fırsat geçerse. Suriye'de herşey çok gaddardı hayal bile edemeyeceğiniz bir şekilde. Biz eskiden hep birlikte aynı mahallede yaşadık kardeşlerimiz, ailelerimiz ile, hep birlikte. Ama olaylardan sonra kimse kimseyi görmez, sormaz oldu. Herkes kendini, ailesini çocuklarını düşünür oldu çünkü kimse ailesi incinsin istemiyordu. Bu şekilde iki yıl geçirdik biz. (Aisha, 39, geliş tarihi: 2017)

Katılımcılara uygulanan anketlerle de desteklenen ifadelere göre, karar almadan önce buldukları bölgede can ve mal güvenliğine ilişkin tehlike ve endişe en yüksek düzeyde görülmektedir. Buna ek olarak şehirlerinde yaşanan sıcak çatışmanın onları doğrudan etkilediği ve bu gerçeğe sürekli iç içe oldukları belirtilmiştir. Nitekim yukarıda da ifade edildiği gibi bunun en büyük nedeni rastgele hedefleri vurduğu belirtilen hava saldırıdır. Bu saldırı süreci boyunca katılımcıların hepsi sokaklarda sıkça ölü insan bedeni gördüklerini, jetlerin seslerinin onları sürekli tedirgin ettiğini ve buldukları bölgede herhangi bir güvenliğin bulunmadığını belirtmişlerdir. Özgür Suriye Ordusu, Esed rejimi ve kısa bir süre için DAES bölgelerini barındıran Halep şehrinde katılımcıların çoğu Özgür Suriye Ordusunun kontrolünde kalan bölgede barınmıştır. Bunun önemli bir nedeni rejim bölgesine geçiş yapıldığında askerliğini yapmamış erkek ya da erkek çocuk olması durumunda Esed ordusuna katılım zorunluluğunun bulunmasıdır. Bir diğer neden ise Halep'in rejim bölgesindeki kiraların yüksek olması dolayısıyla yaşayacak yer bulmanın daha zor olmasıdır. Bu durumlara istisnai olarak daha güvenli olduğu gerekçesiyle, Nasuh ve ailesi bir süre rejim bölgesinde yaşamışlardır. Nasuh'un askerlik görevini yapmış olması ve genç erkek çocuğunun olmaması bu kararda önemli bir etkidir. Bir diğer aile babası Nedim ise, bir dönem DAES'in bölgesinde kaldığını belirtmiştir. Yine bir diğer erkek katılımcı Muhammed, karısını ve çocuklarını Halep'in batısındaki rejim kontrolünde olan Lazkiye şehrine yollayarak onları güvenli bir bölgeye taşımış, kendisi Halep'te çalışmaya devam etmiştir. Fakat Muhammed ve eşi Nour, 2014 yılında Lazkiye şehrinin yakınlarına bomba düştüğünü ve göç etmenin artık zorunluluk haline geldiğini belirtmiştir. Bu durumlar haricinde kalan herkes bu süreci Özgür Suriye

Ordusu bölgesinde bulunan kırsal kesimlerde çadır kurarak ya da tanıdıklarının evlerine sığınarak geçirmişlerdir.

Buldukları bölgede elektrik, su gibi ihtiyaçların kısıtlanması ile yaşamın gittikçe zorlaşması, belirtilen genel yargılar arasındadır. Bu kriz içerisinde çoğu herhangi bir işte çalışmamıştır. Önceden tekstil atölyesi sahibi olan Muhammed, bu kriz sürecinde Halep'te arabası ile dağıtım yaparak para kazanmıştır. Muhammed haricindekiler buldukları işleri bırakmak durumunda kalmışlardır ve bu süreci ailelerinin yanında geçirmişlerdir.

2.2.2 Göç İçin Karar-Alma

Katılımcıların hepsi bir noktadan sonra Halep'te hiçbir yerin güvenli olmadığını ve göç etmekten başka seçeneklerinin bulunmadığını vurgulamıştır. Bu da beraberinde onlar için önemli bir karar sürecini doğurmuştur. Hane halkı içinde alınan bu kararda akrabalık ağları büyük rol oynar. Fakat buraya gelmeden oluşan bu zincir göçün kök nedenine ulaşmak adına zincirin ilk halkasının yolculuk hikayesine yer vermek gerekir.

2011 yılında, saldırıların yoğunlaştığı dönemde Ahmed, iki erkek kardeşi ve bir arkadaşı ile beraber, sürecin beklendiklerinden çok daha uzun bir döneme yayılacağını öngörmüştür ve artık göçün gerekli olduğunu şu şekilde aktarmıştır:

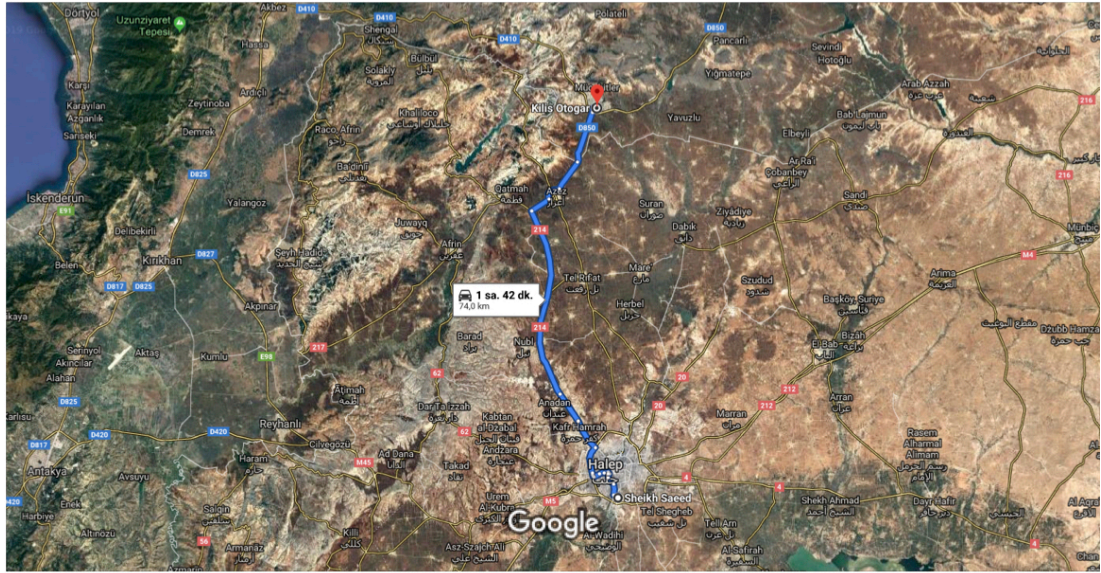
Suriye'de Amerika ve İsrail'in işin içinde olduğunu anladığımız zaman bu savaşın çok uzun süreceğini anladık. Devlete karşı ya da halka karşı ülkenin kendi savaşı değildi bu. Belirsizliği çok fazlaydı. Her şeyimiz vardı bizim: petrol, mazot... Biz savaşın insanlar ve devlet arasında en fazla 6 ay süreceğini düşünüyorduk. Ama gördük ki devlet de bir şey yapamıyor, insanlar zaten bir şey yapamıyor, o zaman anladık ki Amerika ve İsrail ülkeyi yıkmaya çalışıyor, aynı Irak'ta yaptıkları gibi. (Ahmed, 31, geliş tarihi: 2012)

İstanbul'un Eyüp ilçesine uzanan Ahmed ve kardeşlerinin yolculuk hikayesinin, sonrasında oluşan göç zincirinde ve diğer yolculuk hikayelerindeki rolü oldukça önemlidir. Çünkü bu popülasyonun göç kararları önemli ölçüde akrabalık ağları üzerinden değerlendirilerek verilmiştir. Bu nedenle Ahmed ile ondan sonra gelen akrabaların yaşadıkları yolculuk hikayeleri ve karar-alma süreçleri temelden farklılaşır. Ahmed'den sonra gelen ailelerin tümü varış noktasındaki yakınlarıyla sınırlı

da olsa iletişime geçerek göç kararını almıştır. Bu şekilde Halep'in farklı bölgelerine yayılmış olan aileler hem birbirleriyle hem de İstanbul ile iletişim kurarak zincir göçün oluşum sürecini başlatırlar. Dolayısıyla ileriki bölümde yer verilecek olan göç için karar-almada etkili olan faktörler bu ağ üzerinden açıklanmaya çalışılacaktır. Çünkü oluşan bu ağ, geride kalan karar-alıcılar için neredeyse dış dünya ile var olan tek kaçış biçimine dönüşür. Karar-alma adına yapılan istişareler belli ölçülere kadar ancak bu ağ ile aktarılan bilgiler ışığında ve kapsamında değerlendirilebilir. Katılımcıların kararı almaları ve göç etmeleri arasında geçen zamanın oldukça az olması ise özellikle karar-alma analizlerinde arka planda tutulması gereken belirleyici bir faktördür. Nitekim görüşülen on sekiz kişiden on üçü, bu karar ve hareket sürecini bir-iki gün ile bir hafta aralığında belirtirken diğer beş kişi bir ile iki ay aralığında belirtmiştir. Yani karar ve hareket süreci oldukça ani gelişmiş ve göçe dair ülke seçimi gibi diğer kararlar bu zaman diliminde gerçekleşmiştir. Dolayısıyla akrabalık ağları ve belirginleşen zincir göç, kaçış fikri ile bütünleşmiş ve belirsizliklerin azaldığı bu zincirin takibi, karar-alıcılar için çekici hale gelmiştir. Hatta kimisi için kaçış yalnızca var olan bu ağ ile yapılabilen bir gerçeğe dönüşmüştür.

2.2.3 Sınır Yolculuk

Şekil 2.2 Şeyh Said'den Kilis Otogarına Giden Rota

Göç etme kararının alınmasının ardından yeni bir mücadele ve karar süreci başlar. Bu da Türkiye sınırına olan yolculuktur. Her ne kadar yukarıdaki haritada da gözüktüğü gibi Halep şehri Türkiye sınırına oldukça yakın olsa da, bu kısa yolculukta farklı tehlikeler ve pratikler gelişmiştir. Suriye'nin çeşitli bölgelerinden Türkiye sınırlarına akın eden kitleler toplu taşıma araçları ya da özel araçlarla bu geçişleri gerçekleştirmektedir. Bu geçişler Türkiye'nin açık kapı politikası uyguladığı dönemde sınırlardan, yalnızca pasaportlu geçişlerin yapılabildiği sınır kapılarından ya da deniz ulaşımı yoluyla gerçekleştirilmektedir. Fakat bu geçişten önce, göç zincirini de anlamlandırmak adına sahaya dönerek, bu yolculukların nasıl gruplaşmalarla oluştuğunu aktarmak önemlidir. Bu gruplaşmalar için *birleşim* terimi kullanılacaktır. Akrabalık ağlarının belirleyici olduğu bu yolculuklar ya da birleşimler, genelde başı çeken bir erkek birey ve bu yolculuğa dahil olan diğer bireylerin gruplaşması ile meydana gelmiştir. Aşağıda yer alan tablo demografik yapıyı ve bir sonraki tablo, birleşimlerdeki akrabalık ağlarını anlamak adına gösterilmiştir.

Tablo 2.5. Katılımcıların Demografik Bilgileri ve Aile Ağları

ID	Hane ID	Birleşim ID	Aile ID	Eş ID	Kardeş ID	Cinsiyet	Doğum Yılı	Türkiye Giriş	Variş Noktası Geliş	Çocuk Sayısı	Medeni Durumu
101	201	301	401	B	102, 106, 108, 110, 116	K	1975	2013	2013	3	Boşanmış
102	202	302	402	103	101, 106, 108, 110, 116	E	1979	2014, Şubat	2014, Şubat	6	Evli
103	202	302	402	102		K	1988	2014, Şubat	2014, Şubat	7	Evli
104	203	303	403	NI	105, 115	E	1988	2012	2012	2	Evli
105	203	304	404	Ö	104, 115	E					Dul
106	204	305	405	107	101, 102, 108, 110, 116	E	1975	2014	2014	5	Evli
107	204	305	405	106		K		2014	2014	5	Evli
108	205	306	406	109	101, 102, 106, 110, 116	E	1972	2014	2017	6	Evli

Tablo 2.6. (devam)

109	205	306	406	108		K	1980	2014	2017	6	Evli
110	206	307	407	111	101, 102, 106, 108, 116	E	1978	2013	2013	6	Evli
111	206	307	407	110	118	K	1988	2013	2013	6	Evli
112	207	308	408	113	114	E	1986	2014	2014	4	Evli
113	207	308	408	112		K	1991	2014	2014	4	Evli
114	208	308	409	NI	112	E	1987	2014	2014	3	Evli
115	209	309	410	NI	105, 104	E	1982	2014	2014	1	Evli
116	210	301	411	117	101, 102, 106, 108, 110	E	1971	2014	2014	7	Evli
117	210	301	411	116		E	1977	2014	2014	7	Evli
118	211	307	412	Ö	111	E	1983	2013	2013	8	Dul

Tablo 7.2 Birleşimler ve Katılımcıları

Birleşim ID	Görüşülen kişi ID	Birleşimdeki diğerleri
301	101, 116, 117	İki aile çocukları ile gelmiştir.
302	102, 103	Çocukları, ID102'nin babası ve ID103'ün iki kız kardeşi ile gelmişlerdir.
303	104	İki erkek kardeşi ve erkek kardeşlerinin birinin eşinin ailesi ile gelmiştir.
304	105	Erkek kardeşi ve ailesi ile gelmiştir.
305	106, 107	Çocukları ve ID107 kişinin annesi ve erkek kardeşi ile gelmişlerdir.
306	108, 109	Çocukları ile gelmişlerdir.
307	110, 111, 118	İki aile çocukları ile gelmiştir.
308	112, 113, 114	Kendi aileleri ve dul iki kız kardeşleri ile gelmişlerdir.
309	115	Çocukları ve eşi ile gelmiştir.

*ID104 ilk kişidir ve Lübnan'dan Türkiye'ye geçtiği ilk yolculuğuna bu tabloda yer verilmemiştir.

Tablo 2.1 ve 2.2’de görüldüğü gibi, birleşimler yakın aile üyeleri ile oluşturulmuştur. Özellikle dul kadınlar erkek kardeşlerinin/abilerinin yolculuklarına dahil olmuşlardır. Bu yolculuğu gerçekleştirmeyen kimi aile büyükleri de bu birleşimlerin oluşumunda etkili olmuştur. Eşinin kardeşini yanına alan Ali şunları söylemiştir:

Reyyan’ın (eşinin kız kardeşi) annesi burada, Türkiye’deydi. Annesi beni arıyordu ‘lütfen onu da al yanına, onu da getir’ diyordu bana. Reyyan da siz giderseniz ben de sizinle gelirim diyordu. Ama göç ederken yeteri kadar paramız yoktu. Suriye’deki ustamdan borç aldım, sonra da o parayı bağışladı bana. Reyyan’a da buraya gelebilmek için bir yerlerden para bulduk. (Ali, 41, geliş tarihi: 2013)

Yol için para toplama hemen hemen hepsi için karar ve göç etme arasındaki zamanı kapsayan bir faaliyet olmuştur. Nitekim göç kararı ve kararın uygulanması arasında geçen zamanın, kimisi için daha uzun sürmesinin nedeni bu paranın toparlanması için daha fazla zamana ihtiyaç duymaları olmuştur. Bu doğrultuda Halep’te ellerinde ne varsa satmaya çalışırlar. Birçoğu da akrabalarından ya da tanıdıklarından borç alarak bu parayı toplarlar. Böylece, birleşimlerin oluşmasının ardından paranın da toplanmasıyla fiili yolculuklar başlar.

Sınıra yolculuk birkaç saat sürmüştür. Bu yolculuk servislerle ya da özel araçlar kiralanarak yapılmaktadır. Özellikle erkek bireyler bu yolu daha çok tanıyan ve bu yola dair endişeleri daha az olan katılımcılar olmuştur. Fakat bu yol ile ilgili genel bir endişe sınıra giden yollardaki rejim askerleri ya da yanlılarının yollarını kesme ya da uzaktan bombalama ihtimaline ya da Türkiye sınırındaki Türk askerlerinin onları nasıl karşılayacağına yönelik olmuştur. Katılımcılardan yalnızca bir tanesi sınırda yollarının kesilmesiyle alakalı gerçekleşen bir olaydan bahsetmiştir. O da sınır yolunda sivil ve Türkiyeli olduğunu iddia ettikleri şahısların yollarını kestikleri, araçların içine baktıkları ve onların geçişlerine izin verdikleri şeklinde aktarılmıştır. Bunun haricinde sınıra giden yolculuklarda herhangi bir engel yaşanmamıştır. Fakat sınırda Türk askerinin davranışlarına dair farklı betimlemeler yapılmıştır. Aynı şekilde sınır geçişleri de 2011-2014 yıl aralığında farklılaşmıştır. 2011’de bu akraba topluluğu içinde ilk geçişi yapan Ahmed ve kardeşleri, sınır tellerini keserek Türkiye sınırına geçiş yaptıklarını söylemiştir. Buna ek olarak geçişlerine Türk askerleri tarafından göz yumulduğunu söylemiştir. Ahmed’i birkaç ay içinde takip eden akrabaları ise sınırda binlerce insanın

bekleyişte olduğunu ve bu bekleyişin birkaç günü bulabildiğini söylemişlerdir.

Ahmed'den birkaç ay sonra ailesiyle sınırdan geçen Yahya şunları demiştir:

O zamanlar çok fazla Suriyeli gidiyordu sınıra. Binlerce insan gidiyordu. Biz de orada sınırdaki iki gün bekledik. Akşamları geçebiliyorduk yalnızca. Ama yine de orada Türk askeri vardı. Hendeğin orada bekledik. Askerler yardım ediyordu sınırdan geçmeye. İnsanları kısım kısım içeri alıyorlardı. Sen gel, sen gel diye insan seçiyorlardı peyderpey. İki gün sonra bizi de seçtiler çok şükür. (Yahya, 40, geliş tarihi: 2014)

Türk askerinin 2011-2014 yılları arasında gerçekleşen bu geçişlere karşı aldığı tutum, birleşimler arasında farklılaşmıştır. Yahya'nın da bahsettiği gibi kimi zaman geçişlere yardım dahi eden askerler kimi zaman buldukları noktada Suriyelileri doğrudan geçirmemiş, fakat nihayetinde geçmelerine göz yummuştur. Buna benzer bir tecrübe yaşayan Ali sınırdan geçişini şöyle anlatmıştır:

Askerler bize geç deyip ayrılıyorlardı oradan. Askerlerin arkasından girebiliyorduk. Sırtlarını dönüyorlardı biz geçerken. Sivil görünümlü insanlar vardı orada, belki kaçakçıydılar bilmiyorum. Onlar askerler gidince geçin hadi diyorlardı bize. Muhtemelen para alıyorlardı bir yerden. Sınıra getiren paralı servislere bağlıydılar belki de. Belki servise ya da araca ödeme yapınca orada yardım da ediyorlardı bilmiyorum. Ama bize de yardım ettiler. (Ali, 41, geliş tarihi: 2013)

Kaçakçılar ise, sınırdaki bekleyişlerde, geçiş yapmak isteyen kişilere farklı geçiş imkanları sunan kilit bireyler haline gelmişlerdir. Ali'nin anlatışında kaçakçı olduğunu iddia ettiği kişilerin pozisyonlarından farklı olarak, diğer anlatılarda kaçakçıların onlara belli bir ücret karşılığında daha hızlı bir şekilde geçişlerini sağlayabileceklerini teklif ettiğini söylemişlerdir. Bir katılımcı ise bu şahısların askerlerle anlaşma içinde olduklarına ve birlikte iş yaptıklarına dair sezgilerini belirtmiştir. Katılımcılardan hiçbiri kaçakçı olarak tanımladıkları bu şahısların teklifini kabul etmemiştir. Buna rağmen geçişlerde herhangi bir sıkıntı yaşayan gözükmemektedir. Bu durumda sınırdan geçişleri aile olarak yapmalarının etkisi büyüktür. Muhammed bu konuya dair sınır tecrübesiyle alakalı şunları ekler:

Sınırdaki iki bin kadar insan vardı bekleyen ama biz daha hızlı geçtik yine de. Kaçakçılar da vardı ama onlara para falan vermedim. Jandarma beni aileme gördü ve tamam tamam sen geç dediler. Oradan Kilis'e, otogara gittik. (Muhammed, 44, geliş tarihi: 2014)

Sınır tecrübelerine dair verilen bir istisna ise Reyhan'ın Türk askerlerinin onlara ateş açtığını belirtmesi olmuştur. Reyhan, "Türk askerinin sınırdaki bizi vurmasından

korkuyordum. Gerçekten biraz ateş açtılar bize, saklandık sonra tekrar ilerledik” demiştir. Fakat aynı birleşimde yer alan Ali ve eşi Rama bu tek taraflı silahlı saldırıya dair herhangi bir paylaşımında bulunmamıştır.

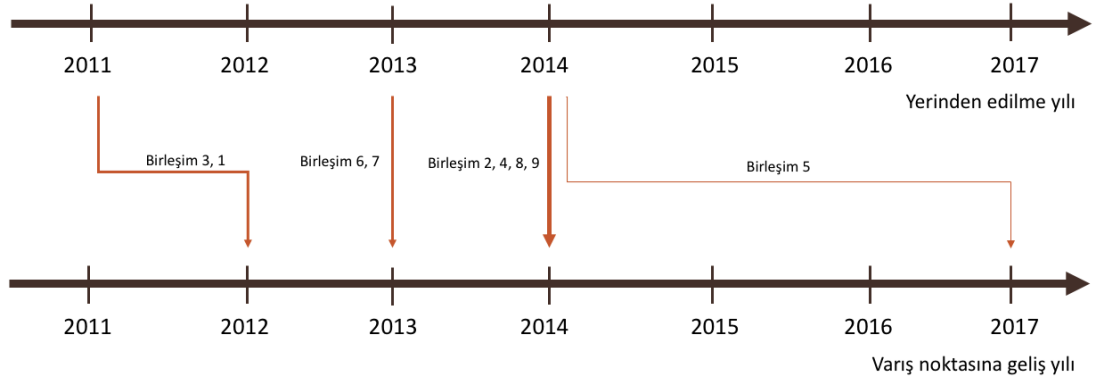
Birleşimlerden biri hariç diğerleri bu yolculuklarını Kilis sınırına yapmıştır. Bir istisna bu geçişi pasaportlarıyla yapan iki ailelik bir gruptan oluşur. Bu grubun erkek üyeleri Nasuh ve Nedim, ailelerinden önce giderek varış noktasında ev tutmayı amaçlamışlardır. Aileleri için hangisinin daha güvenli ve rahat bir yolculuk olduğunu anlamak için ikisi de farklı yollarla girişlerini yapmıştır. Rejim tarafında kalmış olan Nasuh için yine rejim bölgesinde olan Lazkiye şehrine giriş sorun teşkil etmemiştir, dolayısıyla buradan kalkan gemilerle Mersin’e geçerek İstanbul’a gelmiştir. Nedim ise abisi Nasuh’u yine pasaportuyla sınır kapısından giriş yaparak takip etmiştir. Nasuh ve Nedim’in aileleri geçişlerini birkaç gün sonra, sınır kapılarından pasaportlarıyla yapmışlardır. Diğer birleşimler yolculuklarını Halep şehrine en yakın sınır olan Kilis’e doğru gerçekleştirmişlerdir.

2.2.4 Varış Noktasına Geçiş

Sınırdan geçişlerin gerçekleşmesinin ardından bu yolculuklar özellikle sonradan gelen akraba grupları için oldukça belirli adımlarla gerçekleşmiştir. Gelmeden önce sınırlı da olsa İstanbul’daki aile üyeleriyle iletişimin sağlanması, onların sınırda ve sınır sonrasında ne yapacaklarına dair bilgileri edinmelerine olanak vermiştir. Bu yolculuklar için Kilis’ten otogara geçiş, otogarda sorumlularla anlaşılma, adres verme, ücretlendirme bilgisi gibi meseleler belirsizliği ortadan kaldıran önemli faktörlerdir. Bu bilgilere sahip olmaları onların varış noktasına geçişlerinde önemli avantaj sağlamıştır.

Şekil 2.3’de, birleşimlerin yerinden edilme yılı ve varış noktasına yani Eyüp’ün Mevlâna bölgesine geliş yıllarına yer verilmişti. Her ne kadar kimi birleşim için doğrudan varış noktasına geçişin yaşandığını gözükse de, yerinden edilme olarak tanımlanan durum katılımcılar arasında farklılaşmıştır. Katılımcıların çoğu yerinden edilmeyi Halep şehriden ayrılış ile ilişkilendirir. Yani 2011 yılında terk etmek zorunda kaldıkları evlerinden ayrılış, onlar için herhangi bir göç sürecinin başlangıcını ifade

etmez. Bu nedenle kendi evlerinden ayrılışları, yerinden edilme olarak gördükleri bir durum değildir. Bunun muhtemel bir nedeni Halep'in içinde farklı bölgelerde yaşam sürerken orada kalmasalar bile evlerine uğrayabiliyor olmalarıdır. Şeyh Said bölgesinde bombalamaların şiddetinin yüksek olduğu 2011-2012 yılında göç edenler için ise yerinden edilme yılı, evlerinden ilk ayrılışları ile ifade edilir. Birleşim 1 ve 3 olarak gösterilen gruplar birkaç ay boyunca Halep şehrinin farklı bölgelerinde sığındıktan sonra göç etmişlerdir.

Şekil 2.3 Birleşimlerin Zaman Çizelgesi

Bu çizelge, aynı zamanda 40 haneyi aşkın bir akraba grubunun oluşturduğu zincir göçün zamana yayılımını gösterir. Bu açıklamayı yapabiliyor olmanın önemli bir nedeni bu zincir göçün ilk halkası ve son halkasının tez kapsamına görüşülen katılımcılar arasında yer alıyor olmasıdır. Zaman çizelgesini ve zincir göçün oluşumunu anlamak için önem taşıyan bu kilit birleşimler akrabalık ağlarının önemli rol oynadığı bu zincir göçten hikayeleriyle ayrılmaktadırlar.

Varış noktası olan Eyüp'ün bir mahallesinin sınırları içerisinde yer alan bölgeye olan bu yoğun akımın temel nedeni yukarıda da yer verildiği üzere Ahmed ve erkek kardeşlerinin bu mahalleyi keşfetmesi olmuştur. Ahmed ve erkek kardeşleri, diğerlerinden farklı olarak bu bölgeye akraba ağları ile gelmemiştir. 2011 yılında bombalamaların şiddetlenmesiyle göç etmenin zorunluluk haline geldiğini belirten Ahmed, iki erkek kardeşi ve bir arkadaşları ile birlikte bir strateji oluşturur. Bu dörtlüden ikisi Türkiye'ye giderken, Ahmed ve küçük erkek kardeşi ailelerini geride bırakarak Lübnan'a gider. Lübnan'da bir hafta geçiren Ahmed ve kardeşi Türkiye'dekileri arayarak hangi ülkenin daha yaşanılır olduğuna dair istişare ederler.

Bunun sonucunda Lübnan'da iş bulamamalarını önemli bir gerekçe olarak gösteren Ahmed ve kardeşi Türkiye'ye göçün daha yerinde bir karar olduğunu düşünürler ve iki haftanın sonunda Ahmed, kardeşleri ve arkadaşı ailelerini yanlarına alacak parayı biriktirene kadar İstanbul'un Zeytinburnu ilçesinde bir Suriyelinin yanında çalışmaya başlarlar. İki ay boyunca evsiz bir şekilde ve uzun saatler çalışarak para biriktiren bu dörtlü nihayet ailelerini getirebilmek için yeterli birikime sahip olur. Suriye'ye dönüp ailelerini almaya giderken Zeytinburnu'ndaki bir Türk, Eyüp'ün bu mahallesindeki kiraların daha ucuz olduğunu söyler. Böylece aralarından biri Suriye'ye dönmek yerine rotasını bu mahalleye çevirir ve konaklama ve iş olanaklarının uygunluğunu gözlemlemeye gider. Suriye'ye dönen Ahmed ve kardeşleri Eyüp'ün bu mahallesinin yaşamak için daha uygun bir yer olduğunu duyunca ailelerini doğrudan bu bölgeye getirir. Bu şekilde varış noktası olan mahalle ve çevresine gerçekleşen zincir göç başlamış olur.

Ahmed'in akrabalarıyla iletişim sağlaması ve onlara önyak olması elbette bu zincir göçün hızlı gelişmesine olanak vermiştir. Fakat burada göz önünde bulundurulması gereken ve katılımcıların beyanlarında da sık sık karşılaşılan durum, beceri eşleşmesine sebep olan tekstil atölyelerinin bölgedeki varlığı olmuştur. Tezin üçüncü bölümünde bu analize derinlemesine yer verilecektir.

Zincirin son halkası ise diğer akrabalarından bambaşka bir rotaya ve hikâyeye sahip olan Hasan ve Aisha'ya aittir. Hasan ve Aisha ailesiyle yaşadıkları kopukluk nedeniyle, diğer akrabalarından farklı olarak, Türkiye'ye göçen akrabalarından habersiz kalmışlardır. Hasan ve Aisha Şekil 2'de gösterilen Birleşim 7'yi oluştururlar. Çizelgede gözüktüğü gibi Halep'ten ayrılışları ve Türkiye'ye girişleri 2014 yılında meydana gelmişken, varış noktasına ancak 2017 yılında geçebilmişlerdir. Kendi kaçış rotalarını farklı ağlarla oluşturan Hasan, önce Kahramanmaraş sonra Şanlıurfa'dan Eyüp'ün bir mahallesine uzanan yolculuklarını şu şekilde aktarmıştır:

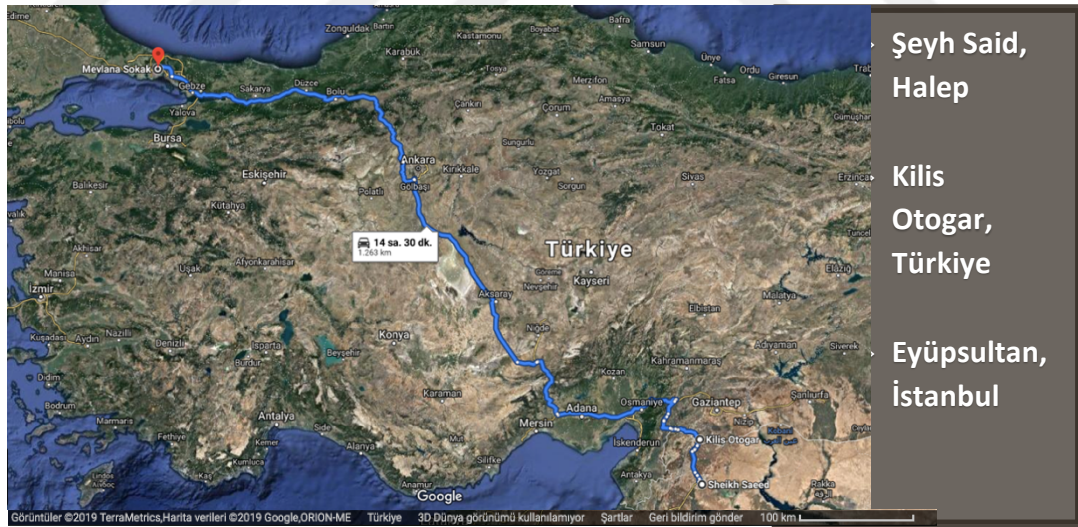
O kötü günlerden birinde hepimiz etrafa kaçtık ve kimimiz Türkiye'ye geldi. Ben Suriye'den gitmeye karar verdiğimde erkek kardeşlerimle irtibatı kaybetmiştik. Komşum vardı ulaşabildiğim. Komşumun Maraş'ta tanıdığı Türk vardı. Maraş'a gittik o Türk arkadaşa üç gün kaldık, çok iyi bir insandı. O arkadaş da bizi kampa götürdü arabasıyla Urfa'daki. Ve bir buçuk yıl kampta kaldıktan sonra geldik buraya. Erkek kardeşlerimle buluşmam ise şu şekilde

oldu. Biz Urfa'da kampta kalırken bir Suriyeli arkadaşım İstanbul'a gitmişti. Erkek kardeşlerimi görmüş İstanbul'da geldi bana söyledi. Telefon numaramı vermiş onlara. Böyle buluştuk tekrar. Sonra ben bir yıl boyunca ailemi kampta bırakıp İstanbul'a çalışmaya gittim sonra ailemi aldım temelli buraya yerleştim. (Hasan, 47, geliş tarihi: 2017)

Böylece Hasan ve Aisha'nın hikayesi ile bu büyük akraba topluluğunun Halep'in Şeyh Said bölgesinden Eyüp'ün Mevlâna bölgesine uzanan zincir göç hikayesi tamamlanmış olur. Nitekim Hasan ve ailesi bu akraba topluluğundan mahalleye gelen son aileyi oluşturur. Katılımcıların İstanbul'un herhangi bir bölgesinde başka akrabası bulunmamaktadır. Sınırların kapandığı ve Suriyelilerin kayıtlı olduğu illerden başka illere geçişlerinin kısıtlandığı bu dönemde, bu akraba popülasyonunun bölgedeki demografisi şimdilik kalıcı olarak gözükmektedir.

Bu iki belirleyici yolculuğun arasındaki dönemi kapsayan 2011-2014 yılları, bu akraba topluluğunun diğer üyelerinin geliş hikayelerini kapsar. Sonuç olarak aşağıda haritada gösterilen rota, ilk ve son gelenlerin dışında kalan katılımcıların rotasını temel hatlarıyla gösterir.

Şekil 2.3 Şeyh Said Bölgesinden Eyüp'ün Mahallesine Oluşturulan Rota

Tez kapsamında çalışılan mahallede 40'ı aşkın hanenin bir şekilde akrabalık ağları ile bağlı oldukları bilinmektedir. Bu popülasyonda yoğunluk gösteren üç soyadı mevcuttur. Fakat bu araştırma akrabalık ağlarının etkisini ortaya koyabilmek adına yalnızca bir soyadından katılımcı seçerek örnekleme yapmıştır. Diğer aile isimlerinin

de birbirleriyle akrabalık ilişkileri evlilik yoluyla gelişmiştir. Ve akrabalık ağlarıyla oluşan bu göç zincirine dahil olmuşlardır. Bölgeye ilk gelenlerden Ahmed İstanbul'un çeşitli bölgelerinde oluşan benzer popülasyonların oluşumlarını şöyle açıklamıştır:

...Geri kalanı da bizim gibi ailesini aldı buraya yerleşti. Kimisi Zeytinburnu'nda kimisi Esenyurt'ta. Bu hep böyle oldu. Bir adam geldi ailesini aldı, diğer aileleri aradı, arkadan akrabalarını da getirdi ve bir sürü insan takip etti. Yani haber vere vere diğerleri de aynı yere geliyor. Esenyurt'ta şimdi 300 bin Suriyeli var, çok var. Hepsi birbirine haber verdi. Eskiden 100 kişiydi. O 100 kişi diğer 100'ü çağırdı sonra 1000 oldu. Ben bin kişi getirdim buraya diyemem ama akrabalarımı getirdim, onlar da başkalarını getirdi kendi taraflarından. Başka aileler gelmiş oldu onlar da başka aileleri çağırdı. Şimdilerde bu durdu çünkü artık yasak giriş. (Ahmed, 31, geliş tarihi: 2012)

Ahmed'in özetlediği gibi aslında birçok göçmen popülasyonunun oluşum süreçleri benzer şekilde inşa edilmiştir. Zincir göç ve sosyal ağlar belirli bölgelerdeki yoğunlaşmaları açıklarken, beceri eşleşmesi gibi mikro faktörler, göçmenlerin sürdürülebilir kent yaşamlarının nasıl desteklendiğini açıklamış olur.

BÖLÜM 3

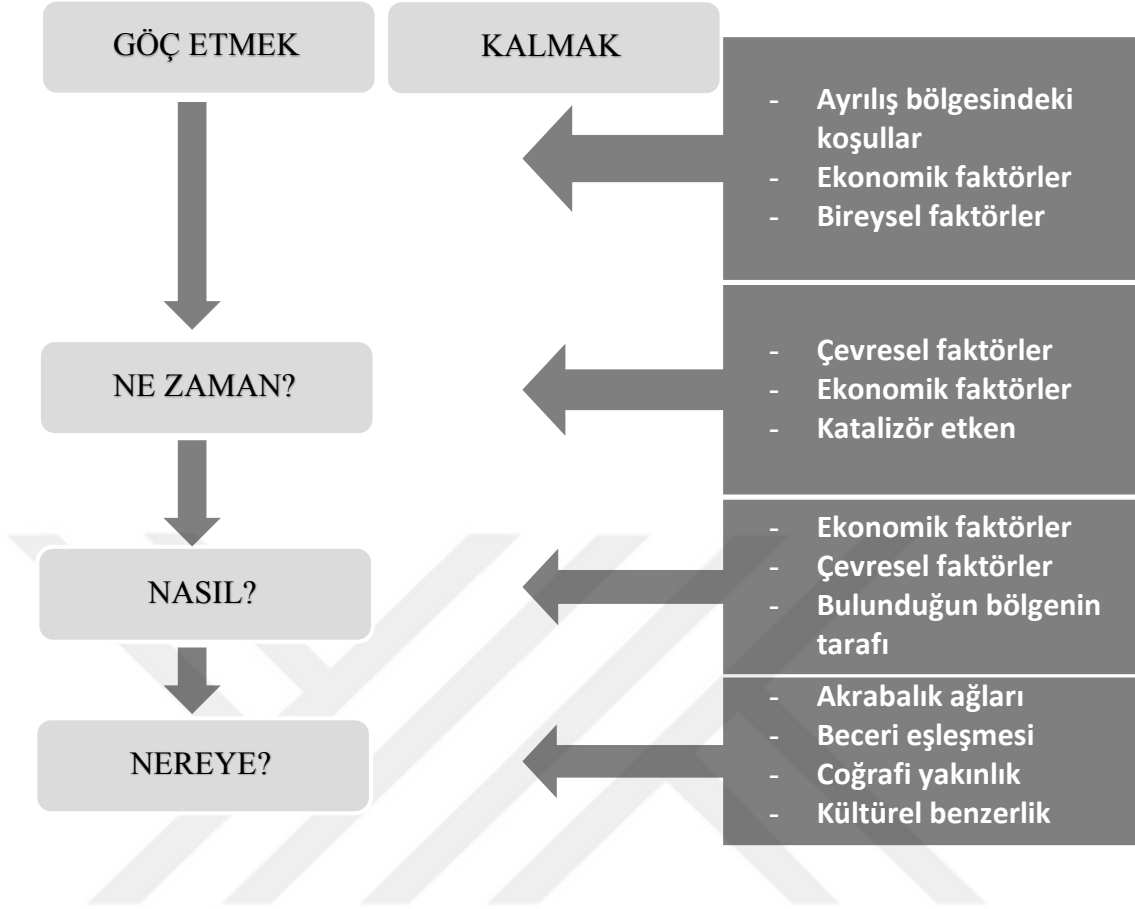
KARAR-ALMA

Neden bazı insanlar göç eder ve bazıları kalır? Göçmen çalışmalarının peşinde olduğu bu sorunun cevabını anlamak öncelikle bireylerin göç etme kararlarının neden ve hangi faktörlerle birlikte aldığına bakılarak açıklanabilir. Bir süreçle ifade edilen bu periyod birden fazla karardan meydana gelir ve bu kararlar bütünü mülteci yolculuklarının hayati önem taşıdığı benzersiz süreçleri meydana getirir. Bireylerin daha önce tecrübe etmedikleri bu katastrofik süreçlerde yaşanan karar alma şekilleri, karar-alma rutinlerinden bağımsız olarak baskın hayati faktörlerin karar denklemlerine katıldığı ani oluşumlardır. Mülteci karar almalarında rutinlerin çöküşüne sebep olan iki belirgin değişkenden biri, göç kararları için karar denklemine sokulan faktörlerin hayati anlamlar taşıması iken ikincisi, bireyin karşı karşıya kaldığı duruma karşı eşleştirebileceği herhangi bir tecrübeye sahip olmamasıdır. Tezin bu bölümünde sıkça bahsedilecek olan 'karar denklemi' kullanımı, mültecilerin her bir kararında oluşan, faktörlerin ve risk tutumlarının eksi veya artıyla çarpılarak işleme sokulduğu ve eylemi oluşturacak kararın verildiği zihinsel işlemlerdir. Karar-alma rutinleri bireylerin yaşadığı tecrübeler ile yerleşen pratikler üzerine kuruludur. Fakat mülteci kararlarında çoğu zaman alınan kararlar bu rutinlerden yararlanamaz hale gelir. Dolayısıyla yeni karar mekanizmaları geliştirilerek bu karar denkleminin içine hayati dönüşümlere yol açan durumların yanı sıra, daha önce hiçbir karar denklemine dahil edilmemiş olan, vazgeçmenin mümkün dahi gözükmediği değerler, denkleme sokulan her elemanın risk taşıdığını bu denklemlere yerleştirilebilir. Bunlardan önemli bir tanesi, buldukları toprakları terk etme durumudur.

Mültecilerin kararlarına ilişkin yapılan açıklamaların çoğu, literatürde geliştirilmiş bir model ışığında ele alınmıştır. Bunun yanı sıra mültecilerin aldıkları kararların sınıflandırılarak birkaç basamak altında ele alınması çoğu araştırmanın izlediği bir yol olmuştur. Bu tez araştırmasının analizinde ise karar süreçleri dört basamakta ele alınacaktır. Ayrılışa karar verme bu basamakların ilkinin oluşturur. Mülteci yolculuklarının başlangıcı olarak ifade ettiğim bu karar, literatürün odağını oluşturan

ve diğ er kararların zeminine yerleş en karar aş amasıdır. İkinci basamak olan göç hareketinin zamanlaması mültecilerin karar-alma süreçlerinde farklı faktörlerin devreye sokulduğu önemli bir kısmı açıklar. Üçüncüsü, çoğu zaman mültecinin karar-alma sürecinde belirleyici rol oynayan ve mülteci ölümlerinin en fazla yaş andığı yolculukların nasıl yapılacağına dair verilen karardır. Çünkü iç savaş gibi makro etkenlerin devreye girdiği bu süreçlerde yolculuğun nasıl olacağına dair alınan kararlar çevresel ve ekonomik etkenlerden ötürü kısıtlanabilirken hayati önemini korur. Son olarak varış noktası seçimi, çoğu zaman ayrılış kararı ile de ilişkilendirilebilen, yine literatürün odağını verdiği bir karar aş amasını oluşturur. Fakat burada unutulmaması gereken durum, aynı mülteci yolculuklarının hayat boyu süren bir sürecin temsilcisi olduğu gibi; bu karar süreçlerinin de mülteciler için devam ettiği gerçeğidir. Bu tez araştırması karar-alma süreçlerinin ayrılış bölgesinden varış bölgesine uzanan sürecine odaklanırken; bu karar sürecini dördüncü basamağında sonuçlandırmaz. Tez kapsamında görüşülen katılımcıların ve çoğu mültecinin hala en az bu basamaklar kadar hayati önem taşıyan bir karar sürecinde oldukları unutulmamalıdır. Nitekim Suriye krizi meselesi gerek Türkiye’de gerek uluslararası zeminde politik ve toplumsal dinamizmini hala korumaktadır. Dolayısıyla Türkiye’deki Suriyeli mültecilerin günümüz itibariyle yaşadıkları süreç, hayati kararlar aldırان katastrofik izlerini korur.

Tablo 8.1 Karar-Alma Süreçleri ve Bu Süreçleri Etkileyen Faktörler

Tablo 3.1'de gösterilen bu dört aşamalı karar sürecinde karar denklemine giren belli başlı faktörler sıralanmıştır. Bu faktörler yapılan görüşmelerde gerekçe gösterilen ya da kök neden yaklaşımıyla görüşmelerden elde edilen bulguların özetini aktarmaktadır. Tabloda belirtilmek istendiği gibi bu kararlarının her bir basamağında karar denklemine katılan farklı faktörler devreye girmiştir. Bu faktörlerin ve kararların derinlemesine analizi ise bölümün diğer başlıkları altında verilecektir.

Yoğun karar-alma süreçlerinin yaşandığı bu aşamalara geçmeden önce karar süreçlerinin hangi türde ele alındığına bakarak buldukları şartları hatırlamakta yarar vardır. Petersen zorunlu göç ile "yönlendirilmiş" (impelled) göç arasındaki ayrıma değinir.¹⁴⁸ Eğer herhangi bir devlet ya da kurum tarafından seçim hakkı tanınmamış bir sürgün var ise bunu zorunlu göç olarak ifade ederken, eğer bireyler karar üzerinde herhangi bir güce sahip ise bunu yönlendirilmiş göç olarak tanımlar.

¹⁴⁸ Petersen, W., "Internal migration and economic development in Northern America," *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 316(1), (1958): 258-259.

Dolayısıyla ilki yerinden (displacement) edilmeyi tasvir ederken, ikincisi kaçı (flight) ifade eder. Genel göç literatüründe zorunlu göç üzerine böyle bir ayrıma yer verilmez fakat Petersen'in bu ayrımını göz önünde bulundurmamak bu tez araştırmasında karar aşamalarını daha iyi temellendirebilmek adına önem taşır. Halep bölgesinden Türkiye'ye kaçıların konu alındığı bu tez araştırmasında bireylerin kendi göç kararları üzerinde etkinliğe sahip olması, karar-alma süreçlerinin ele alındığı bu araştırma için bir gerekliliktir. Bu nedenle araştırma kapsamında ele alınan bu kesim Petersen'in önerdiği tanımlama ile "yönlendirilmiş" göç bağlamında ele alınmalıdır.

3.1 Karar-Alıcılar Kimler?

Karar-alma süreçlerini detaylı bir şekilde ele almadan önce, sahaya dönerek bu karar alıcıların kim olduğunu ve hangi şahısların bu kararda belirleyici rol oynadığını aktarmak gereklidir. Tabor ve meslektaşlarının da belirttiği gibi hane halkının esas alındığı karar-alma süreçlerinde bu bireylerin eşit düzeyde kararda söz sahibi oldukları varsayılmamalıdır.¹⁴⁹ Kaldı ki her bireyin karar alıcı rolde olmadığı da bir gerçektir. Yolculukların yapıldığı birleşimlerde beyana dayalı olarak karar-alıcıların kimlerden oluştuğu bilgisine ulaşılabilsede bu rollerin sahiplerinin kararda hangi düzeyde etkili oldukları ancak derinlemesine mülakat gözlemlerinden yapılan çıkarımlara dayanabilmektedir. Tabor ve meslektaşları göç kararlarında etkisi bulunan üç tip şahıstan bahseder: kişinin karakterinden kaynaklı içsel faktörler, yakın partnerler ve geniş aile üyeleri.¹⁵⁰ Görüşmeler kapsamında yedi mülteci çift hikayesi dinlenmiştir ve bunlardan iki tanesinde kararı tamamıyla evin reisi olan erkek bireyin aldığı belirtilmiştir. Diğer çiftler ise bu kararın birlikte verildiğini belirtmişlerdir. Her ne kadar son söz erkeğe atfedilse de kadınların bu kararda önemli bir role sahip oldukları açıktır. Nour, bu kararda etkili olan son faktör sorulduğunda bu kararın son aşamasında kendisinin etkili olduğunu belirtmiştir.

Son zamanlarda çok büyük bomba patladı yakınımızda. 'Ben gitmek istiyorum artık' dedim eşime. Az kalsın bize geliyordu bomba, çocuklarım için çok korktum. 'Herkes gitti zaten, ben de gitmek istiyorum' diye ısrar ettim kocama, ondan sonra gittik. (Nour, 36, geliş tarihi: 2014)

---

¹⁴⁹ Tabor, Milfont, Ward, "International migration decision-making," 28-41.

¹⁵⁰ Tabor, Milfont, Ward, "International migration decision-making," 33.

Kararın tümüyle kendine ait olduğunu belirten Abdullah ise eşinin bu kararda bir etkisi olmadığını belirtmiştir: “Tüm kararlar benden çıktı. Ben karar verdim buraya gelince de akrabalarımı aradım, çağırdım. Karar işi bir kişinindir zaten genelde.” Görüşülen çiftlerden beşi, alınan kararda hemfikir olmuş ve bu kararı birlikte uygulamışlardır. Fakat Fatıma için durum böyle olmamıştır. Öncelikle eşi ve kayınpederi karşı çıktığı halde büyük kızını dayısıyla Türkiye’ye yollamış, sonrasında ise eşini arkasında bırakarak çocuklarıyla birlikte Türkiye’ye göç etmiştir. Her ne kadar eşinin onayını almış olsa da çocukları ve kendi için kararı alan kendisi olmuştur. Fakat burada göz önünde bulundurulması gereken durum, karar alıcı kadınların bu kararlarını uygulamasının ancak kendisine ‘mahrem’ olan bir bireyin desteğiyle sağlanabilmesidir. Dolayısıyla kararda önemli bir etken bu konumdaki birinin destekleyici pozisyonu olmuştur.

Kararımda en çok Ahmed’in (erkek kardeşi) etkisi vardı. Kocam da son zamanlarda biraz etkili oldu ama o daha kararsızdı. Kardeşim Türkiye’deydi ve gel diyordu. Bizi almaya ise diğer kardeşim Ali geldi. (Fatıma, 40, geliş tarihi: 2013)

Yalnız annelerde ise durum farklı değildir. Kararı kendileri ve çocukları için almaları mümkünken; bu karardaki yakın erkek akrabasının yani mahrem kişinin varlığı ve desteği gerekmektedir. Bu destek aynı zamanda kararlarında önemli bir etkidir. Yalnız annelerin kararında etkili olan bir diğer etken ise yine geniş aile üyelerinin desteği olmuştur. Kocasını bombalamalardan birinde kaybetmiş olan ve kocasının ailesinin yanında zor günler geçiren Reyhan’ın kararında Türkiye’deki annesi ve erkek kardeşleri etkili olmuştur.

Benim kocam ölmüştü. Ölümünden iki ay sonra kararımı verdim. Kocamın ailesinin evinde kalıyordum ama beni istemiyorlardı. Yemeğimiz yok diye zorluyorlardı. Taşınmak zorundaydım bu yüzden. Buradaki kardeşlerim benim halimi duyuyordu. Durumumun çok kötü olduğunu biliyorlardı. O yüzden gel buraya demeye başladılar bana. (Reyhan, 36. geliş tarihi: 2013)

Yalnız annelerde etkisi yoğun olarak görülen, birleşimlerin dışındaki geniş aile üyelerinin karar-alıcılar üzerindeki etkisi evin reisi konumundaki erkek bireylerin üzerinde de etkilidir. Yahya kararında Suriye’de kalan babasının ona “artık burada kimse duramaz neyi bekliyorsun, git” diyerek ısrar etmesinin onun kararında önemli rol oynadığını belirtmiştir. Fakat bu müdahalelerin göç kararına özgü olduğunu

varsaymak gerçeklikten uzak kalacaktır. Karar-alıcıların rolleri hali hazırdaki aile yapılarıyla ve aile içi iş bölümleriyle ilişkili gözükmemektedir.

Karar-alıcıların genellenebilir önemli görüşlerinden birisi bu ayrılış kararını almaya sürüklendiklerine dair ifadeleri olmuştur. Mültecilerin verdikleri kararlarda, bireysel faktörler göçmenlere kıyasla oldukça azdır. Hane halkı üyelerinin alınan göç kararındaki uyumları bunu kanıtlar niteliktedir. Yaşanılan tecrübeler birebir aynı olduğunda bu kararın kaçınılmazlığı ve yapılması gereken tek yol olduğu çoğu zaman çiftlerin aktardığı bir durum olmuştur.

3.2 Karar Aşamaları

3.2.1 Ayrılışa Karar Verme

Göçmenlerin karar-alma süreçlerini konu alan çalışmalar çoğu zaman itici-çekici faktörler modellemesinin yüzeyselliğinde takılı kalır. Göç kararları elbette artıların ve eksilerin hesaplandığı, görülen etkenlerin yararlarına ve zararlarına bakıldığı bir dönemi ifade eden bir karar denkleminde tabii tutulur fakat itici ve çekici güçler mülteci kararlarını açıklamada yetersiz kalır. Kunz'ın da belirttiği gibi mültecilerin göç kararlarında varış ülkesinin çekimi söz konusu değildir; onlar buldukları bölgeden şiddetli olarak itilirler.¹⁵¹ Yapılan görüşmelerde ayrılış kararı için varış bölgesindeki çekici güçlerin belirleyiciliğinin olmadığı yönündedir. Dolayısıyla mültecilerin karar-alma süreçleri bu modelleme ile sağlanamaz. Bunun yerine mültecilerin kararlarında bir karar denkleminin olduğu ve bu denklemin risk tutumları üzerinden gerçekleştirildiği bu tez araştırmasının temelinde yer alır. Bariz ve gizli sayısız faktör ve tutum etkili olan bu seçimlerde, faktörler süzgeçten geçirilir, bireylerin verdikleri değer sıralamasına göre faktörler seçilir ve karar denkleminde bu değişkenlerdeki risklerin algılanan biçimleri yerleşir. Kısaca mülteci aileler, vermeleri gereken belli başlı kararlar için yalnızca birkaç seçeneğin varlığından bahseder ve bu seçeneklerin her birindeki riskler karşılaştırılarak seçim yapılır.

---

¹⁵¹ Kunz, "The refugee in flight," 131.

Ele alınan grupta, göç etmek adına verilen kararın bariz nedeni her bir katılımcının ifade ettiği gibi can güvenliği olmuştur. Tüm katılımcılar buldukları bölgede yoğun bombardıman yüzünden can ve mal güvenliğinin en yüksek seviyede olduğunu belirtmiştir. Buna ek olarak 18 katılımcıdan 17'si sıcak çatışmayı gördüğünü ve bu çatışmaların onları bir şekilde etkilediğini belirtmiştir. Bir noktadan sonra hiçbir yerin güvenli olmadığı ve şehirden ayrılmaktan başka seçeneklerinin bulunmadığı birçoğu tarafından belirtilen görüşler arasındadır.

Göçmen ağ teorisinin de belirttiği gibi, yaşadıkları toplulukta göç etmiş kişilerin bulunması, bu ayrılış fikrinin yerleşmesine sebep olmuş ve bu ihtimal bombardımanın başladığı 2011 yılından itibaren varlığını hissettirmiştir. 2011 yılından göçün gerçekleştiği döneme kadarki süreçte çocuklarının can güvenliği tehlikesi, yakın aile üyelerinin ya da akrabaların hayatını kaybetmesi, su ve elektrik kesintileri, sokaklarda sıkça ölü bedenlere rastlanması ve yaşadıkları bölgelerdeki asayiş sorunu bu kararda etkili olduğu belirtilen diğer ifadelerdir. Abdullah Halep'te geçirdiği zamanı şu şekilde aktarmıştır:

Hiçbir yer güvenli değildi. Artık sadece bombaları düşünebiliyorduk. Bugün rejim askerleri nereyi bombaladı acaba, bugün DAESH mahalleden kimleri öldürdü, yalnızca bunları düşünebiliyorduk. Sadece bunlar vardı. Kendimiz için bir şeyler elde edebilmek çok zordu. Yemeğimiz olsa bile evimizde kim ölecek acaba diye düşünüyorduk. Karım, oğlum bakkala bile gitse, şimdi kaçırırlar mı, bir şey olur mu onlara, geri gelirler mi diye endişe duyuyordum. (Abdullah, 48, geliş tarihi: 2014)

Çocukların ve kadınların korunması erkek karar-alıcılar için bu kararda önemli rol oynayan bir başka faktör olmuştur. Çocukların yaşadığı sağlık sorunları ve durumun çocuklar üzerindeki psikolojik etkisi ise ebeveynler için onları göçe iten bir başka etkendir:

Durum çok kötüydü. Kızlarımın yüzü korkudan sarıya dönüyordu, bir şey yiyemez oldular artık. Marwa'yı (13) önden gönderdim İstanbul'a. Buraya geldiğinde çok sevindi, çok rahatlamıştı. Uçaklar, jetler onları çok korkutuyordu çünkü. (Fatima, 40, geliş tarihi: 2013)

Yine ilk gelenlerden olan Ahmed kararı almasındaki son faktörün kadınların ve çocukların sürekli olarak ağlaması şeklinde aktarmıştır. Karar-alıcı olarak yetkinlikleri daha yüksek olan evin reisi konumundaki erkek bireylerin bu kararı ailelerindeki kadınlar ve çocukları koruma amaçlı vermeleri aile yapılarındaki rolleriyle

benzeşmektedir. Bu motivasyona önemli bir örnek, en son gelenlerden olan Muhammed'in ailesini güvenli bir şehre alması örneğidir. Eşini ve çocuklarını rejim bölgesinde kalan erkek kardeşinin yanına yollayan Muhammed, ailesinin güvende olduğunu bilerek diğerlerinden daha uzun bir süre Halep'te, bombaların altında kalabilmiştir. Ayrılış için kararını ise, ailesinin bulunduğu bölgenin de bombalanmaya başladığı süreçte vermiştir:

Suriye'deki işim çok iyiydi... Çok düzenli bir iş değildi ama çok para getiriyordu. Ve etrafıma düşen bombalardan korkmuyordum. Bir gün bir bomba çok yakınımaya düştü ama ailem korkmasın diye haber bile vermedim onlara. Ama son zamanlarda durum çok kötüleşmişti. İyice arttı bombalar gerçekten taşınmak istedim o zaman. (Muhammed, 44, geliş tarihi: 2014)

Muhammed'in bu anlatısından da gözüktüğü gibi, göç kararının gecikmesinde ailesinin güvende olduğunu bilmesi önemli bir etken iken; kendisinin ekonomik statüsü de bulunduğu bölgede kalmasını sağlayan bir diğer etken olmuştur. De Jong, Portes, Garnder gibi düşünürlerin sosyal sermaye ile açıkladığı ekonomik çıkarların ve ağların bulunduğu bölgeye olan göç eğilimi, Muhammed'in göç kararında büyük rol oynamıştır fakat bu akrabalık ağları hipotezine ters olarak bulunduğu bölgeye bağlılığını güçlendirici şekilde ortaya çıkmıştır. Muhammed'in İstanbul'da iş sahibi olabilme ihtimali akrabaları aracılığıyla edindiği bilgi doğrultusunda mümkün gözüktürken Muhammed, göç ile gelecek olan ekonomik statü farkının bilinciyle olabildiğince bulunduğu bölgede kalmayı tercih etmiştir. Krizden önce kendi işinin sahibi olan Muhammed kriz döneminde edindiği yeni işiyle bu ekonomik statüsünü muhafaza edebilmiş fakat bu onu bulunduğu bölgeye daha çok bağımlı hale getirmiştir. Varış bölgesindeki bilgi aktarımı ise karşılaştırma imkânı sağlayarak bu bağımlılığı desteklemiştir. Fakat diğer katılımcıların da anlatılarından çıkarabileceği gibi, katastrofik göstergeler belli bir sınırı aştığında bu gibi gerekçelerin karar denklemindeki varlığı silinebilmektedir. Muhammed için bu sınır, can güvenliğinin iyice riske girmesi ile hem kendi için aşılmış hem de ailesinin güvenliği ile ilgili endişeler göç eğilimini katmerleştirmiştir.

Peki böyle bir ortamda alınan göç edip etmeme kararlarında hayati tehlikenin karşısında durabilecek, ya da karar denkleminde farklılaşmaya yol açabilecek baskın bir faktör var mıdır? Bu soru bizi yine neden bazılarının göç ederken bazılarının göç

etmediği ikilemine getirir. Lee, göç kararını şu dört faktörün birleşimi ile açıklar: menşei ile ilgili faktörler, varış bölgesi ile ilgili faktörler, araya giren engeller ve bireysel faktörler.¹⁵² Muhammed örneğinde gördüğümüz gibi, varış bölgesiyle ilgili sahip olduğu ekonomik temelli bilgiler onun göç etme eğiliminde negatif bir etkiye sahip olmuştur ve bu doğrudan bulunduğu bölgedeki durumuyla karşılaştırdığı bir olgudur. Fakat göç kararlarında belirleyici olan diğer iki madde bize aynı durumları yaşayan bireylerin neden farklı kararlar aldığına açıklık getirmiş olur. Bunlardan birisi arayan giren engeller açıklamasıdır. Lee göçün gerçekleşmesini engelleyebilecek bazı durumların göç kararında belirleyici etken olabileceğini savunmuştur. Bu engeller ayrılış bölgesi ile varış bölgesin arasında kalan makro ve mikro etkenlerden meydana gelir. Ulaşım için ödenecek bedel, yol masrafları, yollardaki potansiyel riskler katılımcıların kararlarında etkili olan mikro etkenlerden bazılarıdır. Lee makro düzeyde yaşanabilecek engelleri ise göç kanunları, giriş izinleri, coğrafi kısıtlamalar vb. şeklinde açıklamıştır.¹⁵³ Fakat Türkiye'nin 2011-2015 yılları arasındaki sınır politikası bu makro engelleri Suriyeli mülteci aileler için büyük oranda ortadan kaldırmıştır. Lee'nin kararda etken olarak savunduğu son madde ise bireysel faktörlerdir.

Bireysel faktörler göçmenlerin risk tutumları ve karar-alma süreçlerinde zemine yerleşen en temel aktörlerden biridir. Fakat mülteci aileler için bireysel faktörler katastrofik seviyenin şiddetine göre kendini belirsizleştirme eğilimindedir. Bu belirsizleşme ile bireysel faktörlerin yerini risk tutumları alır ve karar denkleminde varlığını bireyin riske dair algısı ve zihinsel pozisyonuna bırakır. Karar denkleminde durumlar ve bu durumların risk seviyeleri, bireyin o duruma karşı aldığı pozisyon ile çarpılarak bir sonuç verir. Örneğin ayrılış bölgesinde çocuklarının can güvenliğinin tehlikesi (durum), çocuklarının can güvenliğine verilen değer ile çarpılarak risk tutumları olarak karar denkleminde geçer. Bu, bireysel faktörlerin risk tutumu olarak denkleme dahil olduğu duruma bir örnektir. Fakat bireyin topraklarına duyduğu bağlılığa verdiği önemin katsayısı, karşısında yer alan tüm durum ve risk tutumlarının üzerinde çıkarsa, bu bireysel faktörlerin kendi başına baskın gelmesiyle ve dolayısıyla

---

¹⁵² Lee, "A theory of migration. *Demography*," 47-57.

¹⁵³ Lee, "A theory of migration. *Demography*," 47-57.

hareketsizlik ile sonuçlanabilir. Yani mülteci kararlarında var olan her faktör o kişinin o duruma karşı biçtiği değer ve dolayısıyla risk tutumları bağlamında karar denkleminde dahil edilir ve bireysel faktör kendini bu şekilde denkleme var eder. Fakat bazı baskın bireysel faktörler bu denkleme diğer durumları ve risk tutumlarını etkisizleştirebilir. Lee, göz ardı edilmemesi gereken bir diğer faktörün ise insanoğlunun eylemsizlik doğası olduğunu aktarır ve böylece bu yatkinliği bireysel faktör niteliğinden çıkarır. Geride kalmayı tercih edenlerle ilgili Ahmed şunları aktarmıştır:

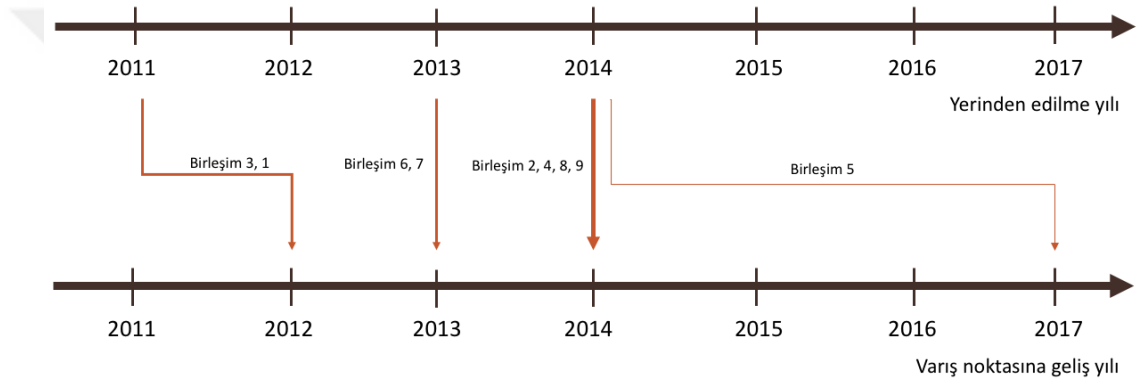
Bazıları topraklarını kaybetmek istediler, orada kalmak istediler. Mesela benim amcam hala orada, Suriye'yi bırakmak istemiyor. O amcamın oğlu gözü önünde öldü orada. Bazıları ailelerini önemsiyor o yüzden gitmek istiyor. Bazıları ölürsem de burada, Suriye'de öleyim diyor. Akrabalarımın insanları da var, ölüyorlar orada, aileler ölüyor ama hala gitmiyorlar mesela orada kalmak istiyorlar. (Ahmed, 31, geliş tarihi: 2012)

Bireysel faktörler en çok ayrılışa karar verme aşamasında kendini gösterir. Kararların başlangıcını temsil eden bu aşamada, yoğun çevresel faktörlerin belirgin risklerine karşı bireysel faktörlerin en baskın olanları karar denkleminde dengeleri değiştirecek kuvvetle baskın gelmeye çalışır. Diğer karar aşamalarında ise bireysel faktörleri birkaç açıdan gözlemlemekte sorunlar oluşabilir. Çünkü ayrılışa verilen karar iki seçenekten oluşur: göç etmek ya da kalmak. Fakat mülteci kararlarının diğer aşamalarında sınırsız sayıda seçenek bulunur. Mülteciler bu seçeneklerden yalnızca birkaçı üzerine odaklanır hatta kimisi, bu aşamalarda yaptıkları seçimlerin onların karşısındaki tek seçenek olduğunu savunurlar. Dolayısıyla bu süzgecin nasıl yapıldığına ya da hangi tutumların ya da bireysel faktörlerin etkili olduğuna dair araştırmacıya kör bir alan bırakır. Her ne kadar bu süzgeç kök neden yaklaşımı ışığında etkenlerin tespitini mümkün kılarsa da, diğer karar aşamalarında ayrılışa alınan karar kadar net bir karar denklemini oluşturmak seçeneklerin sınırsızlığı yüzünden çok daha kısıtlı olabilmektedir. Bu nedenle göç kararları üzerinde geliştirilen keskin modellemeler göç edip etmeme kararının alındığı bu aşama ile sınırlı kalır.

3.2.2 Zamanlama

Göçmenler için en az ayrılışa karar-alma kadar önem taşıyan bir başka süreci, bu göç kararının ne zaman uygulanacağı dair alınan karar oluşturur. Özellikle gönüllü

göçlerde kararı almak ve bu kararı uygulamak arasında geçen süre yıllarla ifade edilebilir. Göç etmek için doğru zamanın beklendiği bu uzun süreçlerde bireysel faktörlerin ön plana çıktığını görmek mümkündür. Fakat zorunlu göçlerde bu süreç oldukça kısadır. Çevresel faktörlerin baskınlığı ile ani yaşanan bu karar süreci çok kısa zaman içinde hareketi getirir. Bu tez kapsamında göç hareketinin zamanlamasına dair önem taşıyan bir diğer unsur ise, göçün meydana geldiği tarihtir. Özellikle sosyal ağların baş rolde olduğu zincir göç durumlarında bu tarihsel sıralama göçmenlerin kararlarında önemli bir değişken olmuştur. Dolayısıyla bu başlıkta mültecilerin oluşturduğu zincir göçte hareketin zamanını belirleyen iki tür zamanlamadan bahsedilecektir.

Şekil 3.1 Birleşimlerin Yerinden Edilme ve Varış Noktasına Geliş Tarihleri

İkinci bölümde de sunulan Şekil 3.1 'de yer alan zaman çizelgesi önemli bir soruyu açığa çıkarır. Neden aynı çevresel faktörlere maruz kalan, benzer sosyo-ekonomik yapılara sahip kimseler ayrılış için göç kararını benzer gerekçelerle verebilirken bu hareketlerinin gerçekleştirildiği zaman farklılaşır? Bu soruyu yanıtlamak için başvurulması gereken yöntem, bireylerin ayrılış kararlarında etkili olan son faktörün tespitidir. Tabor ve meslektaşları bu faktörü katalizör etken olarak açıklar. Göç kararlarında katalizör etken hareketin ne zaman gerçekleşeceğini belirleyen yegâne unsurdur. Katalizör etken çoğu zaman göçmenin maruz kaldığı bir olayın ya da durumun, göç için teşvik edici bir etkiye sahip olmasıyla gerçekleşir fakat bu olay her birey için aynı etkiye sahip olmayabilir. ¹⁵⁴

¹⁵⁴ Tabor, *et al.*, "International Migration Decision-Making," 33.

Şekil 3.2 Ayrılış Kararında Etkili Olan Son Etken

Şekil 3.2’de gösterilen diyagram ele alınan grubun ayrılış kararlarının alınmasında etkili olan son faktörleri gösterir. Şehrin rastgele bombalanması birçok karar-alıcının göç kararında etkili olan temel faktördür ve çoğunun kararı almasında etkili olan son faktör olarak da belirtilmiştir. Tarihsel farklılaşmada rol oynayan ve katalizör görevi gören unsur ise, buldukları bölgeye yakın bir konumda meydana gelen bombardımanın onları diğer bombalanmalara kıyasla daha fazla etkilemesinden oluşur. Her ne kadar buldukları şehrin rastgele bombalandığının bilincinde olsalar da yakınlarına düşen bir bomba, onların karar-alma süreçlerinde dramatik bir hızlanmaya sebebiyet verir. Bu nedenle katalizör etkenimiz bombardıman faktörü, benzer anlatılarla 2011 yılında birinin göç etmesine sebep olurken, bir diğerini ancak 2015 yılında etkileyebilmiş olabilir. Bu durum yani bombalamaların isabet etmesi, kendilerinin de belirttiği gibi tamamen tesadüfidir. 2014 yılında göç eden Nasuh kararında etkili olan son olayı şu şekilde aktarmıştır:

Biz devletin bölgesinde kalıyorduk çünkü Özgür Suriye Ordusu burayı bombalamayacağını söylemişti. Ama evden ne zaman çıksam bombalar ve ölü bedenler görüyordum. Suyumuzu da kestiler bu yüzden 200 metre yürüyüp su alabiliyorduk ancak. Ben, oğlum ve yeğenim su almaya giderdik. Bir keresinde bir bomba çok yakımıza, su alan insanların üzerine düştü. Oğlum çok ağlıyordu ve o an oğlum ölüyor muydu bir süre anlamadım.

Yeğenim nerede, ona ne oldu hiçbir fikrim yoktu. On dakika sonra etrafta ölüleri görmeye başladım, beden parçaları vardı... Su yerine kan akıyordu. Oğlum bir şeyin arkasına saklamış kendini koruyordu ve ancak bir saat sonra üçümüzün de hayatta ve iyi olduğunu anlayabildim. Ama diğerlerinin bedenleri paramparça olmuştu. Allah korudu bizi bir şekilde. Bu olay artık son damlaydı, o andan sonra tüm dünyayı karanlık görmeye başladım. (Nasuh, 33, geliş tarihi: 2014)

Bu alıntıdan da anlaşılacağı gibi yaşanan ani karar-alma süreci, bireyin tüm rutinlerinin altüst olduğu ve 'son damla' olarak açıklanan katastrofik bir olaya bağlanmıştır. Bu olayın 2014 yılına kadar gerçekleşme ihtimali mantıksal ve istatistiki karar-alma biçimlerinde yani rasyonel düşünme dahilinde önemli bir orana sahip olacağı bariz olsa da bu yaklaşımla hareket edilmemiştir. Aynı şekilde Nasuh'un kararı bireyin *heuristic* olarak adlandırılan keşifsel karar-alma biçimiyle de açıklanamaz, çünkü karar-almasında etkili olan bu durum daha önce karşılaşmadığı bir olaydır ve karar-alma rutinlerinin eşleştirebileceği bir tecrübeye sahip değildir. *Heuristic* (keşifsel) karar-almalar hızlı, basit ve isabetli karar almayı hedefleyen bir stratejidir ve insanoğlunun karar-alma rutinlerinde önemli bir yeri kaplar.¹⁵⁵ Fakat bu strateji yalnızca keşifsel yargıya yönelen dolayısıyla katastrofik anlardaki yeni tecrübelerle karşılaşma durumunda kullanılmayan bir karar-alma biçimidir. Burada yapılması gereken analiz biçimi ise, betimsel karar teorisinin de savunduğu gibi, bireylerin nasıl ve neden karar aldığına odaklanarak karar-alma tecrübelerinin aktarılmasıdır. Nitekim katastrofik karar-almalarda, çevresel faktörlerin baskınlığı karar-alma sürecindeki en temel etkeni oluşturur ve bu da karar-alma mekanizmalarını devreden çıkaran ve bu karar-alma sürecini yalnızca belli başlı etkenlere indirgeyen daha ani bir karar sürecini bizlere gösterir. Nasuh ve çoğu katılımcının gerçekleşmesi muhtemelen bu olaya karşı aldığı ani karar ise katalizör etken görevi gören katastrofik bir karar-alma sürecine örnektir. Ele alınan grubun diğer üyelerinin de benzer durumlara benzer karar-alma yaklaşımları gerçekleştirmiş olduğunu görürüz.

Katastrofik karar-almalarda *heuristic* karar-alma biçimlerinde olduğu gibi irrasyonel düşünme süreçlerinin oluştuğunu görürüz. Bu durum aynı zamanda rasyonel seçim teorisinin mülteci seçimlerindeki eksikliğini bir kez daha gösterir. Bireyler

---

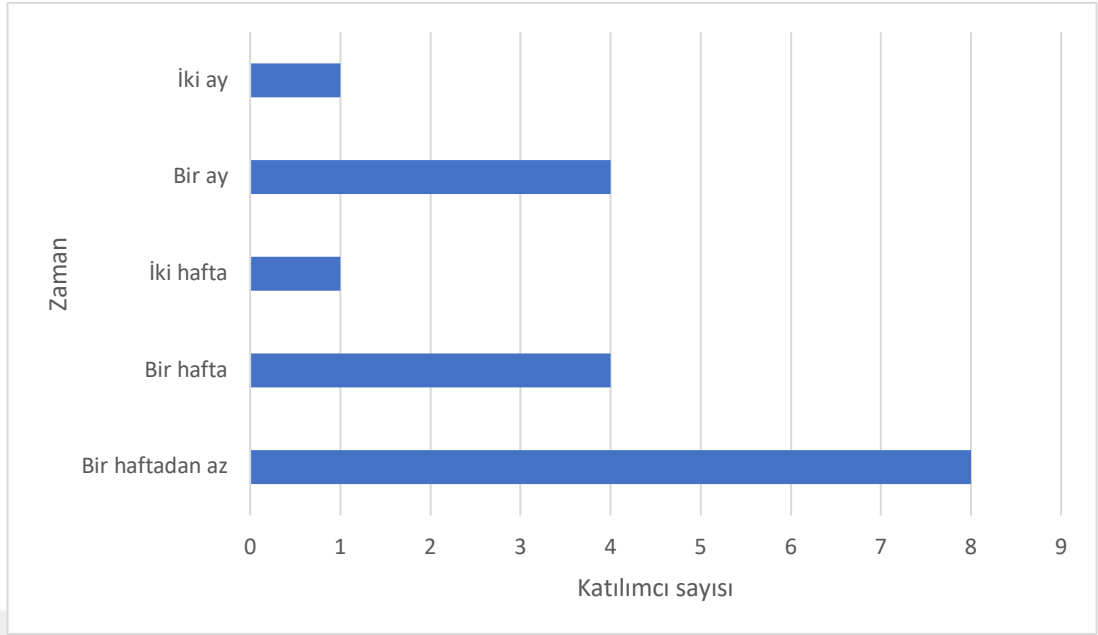
¹⁵⁵ Gigerenzer and Gaissmaier, "Heuristic decision making," 452.

çevrelerindeki tüm koşulların bilincinde olmadan, yalnızca yoğun olarak yaşadıkları katastrofik olayları ve risk tutumlarının yansımalarını karar denklemlerine dahil ederler. Dolayısıyla aldıkları kararda rasyonel seçim teorisinin savunduğu gibi kendilerine en fazla yarar sağlayacak seçimin gerçekleştirilmektense, baskın faktörün tehdit ettiği durumdan en hızlı şekilde ayrılmayı ve uzun vadede sonuçların düşünülmediği, daha fazla yarar sağlayan seçeneklerin değerlendirilmediği, yani hataya mahal veren ani bir seçim yapmış olurlar.

Ayrılış kararının alınmasında yaşanan ani durumlara işaret eden katalizör etken aynı zamanda bazı farkındalıklar ile oluşabilmektedir. Bunun derinlemesine görüşmelerde ortaya çıkan bir örneği, karar-alıcıların Suriye'nin geleceğine dair ümitlerinin tükenmesinin ardından yaşanan karar-almalar olmuştur. Ahmed, öngörüsünde Suriye'nin yok edilmekte olan bir geleceği olduğunu belirtmiş ve düzeleceğine dair ümidinin yok olduğunu dile getirmiştir. Bu farkındalığa 2011 yılında varan Ahmed aynı yıl göç etmiştir. 2014 yılına kadar Halep'in eski haline dönmesini beklemiş olan Muhammed ise şunları söyler: "Suriye'nin bir süre sonra daha iyiye döneceğine inansaydım tabi ki buraya (Türkiye'ye) gelmezdim. Ailemi başka şehre yolladım çünkü buradaki durum düzelebilir diye düşünüyordum". Bu iki anlatıdan görüldüğü gibi Suriye'nin geleceğine dair ümidin tükenmesi, göçün gerçekleştirdiği tarih ile doğrudan ilişkilidir.

Zorunlu göç durumlarında katalizör etkenin, ayrılışa verilen kararın ardından uygulamaya geçirici bir etkisi olduğundan bahsetmiştik. Bu durum gönüllü göçlerde katalizör etkeni hareket için daha belirleyici bir konuma getirmektedir. Çünkü gönüllü göçlerde karar ile hareket arasındaki uzun zaman ancak katalizör etken ile sonuçlanabilmektedir. Fakat yıkımların yaşandığı ve saatlerin hayati değer taşıdığı iç savaş ortamında alınan kararlarda bu katalizör etken hem kararın neticelendirilmesinde hem de zamanlamada aynı anda rol oynayabilir. Dolayısıyla kimi durumlarda, kaçışın yaşandığı ve katalizör etkenin yıkıcı bir olayla birleştiği karar-alma süreçlerinde ayrılış ve zamanlama kararları için farklı bir karar sürecinden bahsedemeyiz.

Şekil 3.3 Göç Etme Kararı İle Göçün Gerçekleşmesi Arasında Geçen Zaman

Şekil 3.3'te yer aldığı gibi 18 kişiden 8'i bu kararı aldıktan sonra bir haftadan daha kısa bir zamanda göç etmiştir. 4'ü ise bir hafta içinde göç etmiştir. Bu grafik, kaçışın ne kadar ani gerçekleştiğini göstermektedir. Bu zaman ise çoğu için ellerindeki malları satarak yol için gerekli olan parayı toplamak için harcanmıştır. Bu bazıları için bir-iki günde ayarlanabilse de diğer bir kısmı için bir-iki ayı bulabilmektedir. Yahya bu ani kaçış süreciyle ilgili şunları ifade eder:

Orada kalmak artık çok sorun oluyordu, bir iki hafta kalmak bile çok sorundu. Babam kimse burada kalmaz, git artık dedi. Ben de para toplamaya başladım. Çünkü yeteri kadar para toplarsam şehirlere gidebileceğimi duydum. Paran yoksa kamplara gitmek durumunda kalıyordun. Parayı iki gün içinde topladım ve hemen ayrıldım oradan. Çünkü beni durduran tek şey paraydı o an. Gün değil saat bile önemliydi. O zamanlar benim bulunduğum bölgede durum çok kötüydü. Bu yüzden sadece gitmeyi düşündük. (Yahya, 40, geliş tarihi: 2014)

Göç etme fikri özellikle sosyal ağlar ile oluşan zincir göç durumlarında ilk önce gelen öncü göçmenden itibaren bireylerin karar sürecine giren bir seçenek olmuştur. Tez kapsamında yapılan derinlemesine görüşmelerde bu göç fikrinin krizin başladığı yıldan itibaren değerlendirildiği ifade edilmiştir. Kimisinde ayrılış için alınan karardan sonra uygulama için katalizör etkenin gerçekleşmesi beklenmiş olsa da; kimisinde bu karar verilmeden yaşanan bir olay ile kararın verilmiş olduğu ve çok kısa bir süre içinde göçün gerçekleştiği görülür. Yani katalizör etken olarak belirtilen durum hem ayrılış

kararı için hem de hareket zamanı için çifte role sahip olabilmıştır. Göçün gerçekleştirildiği tarihler bu akraba grubu için neleri ifade eder ve karar denklemlerinin oluşumunda nasıl farklılıklar gösterir? Haug'un da bilgi hipotezi olarak aktarmış olduğu gibi, göç edeceğin yer ile ilgili ne kadar bilgi sahibi isen göçe meylin o kadar artmaktadır.¹⁵⁶ Şekil 3.1'deki zaman çizelgesinde gösterildiği gibi 2011 ile başlayan bu zincirin 2014'te en yoğun sürecini yaşadığını görürüz. Yani göç etme oranları tarih ilerledikçe yükselişe geçmiştir. Buna ek olarak ayrılış bölgesiyle ilgili faktörlerde herhangi bir değişim gözükmemektedir. Dolayısıyla bu yükseliş Haug'un bilgi hipotezinin savunduğu gibi varış bölgesine dair bilgilerin ve ağların kuvvetlenmesi ile göç eğilimindeki artış eder. 2014 yılıyla göçün hızlanmasındaki bir diğer etken ise, artık Halep bölgesinde akrabalık ağlarının zayıflaması ve sosyal sermayesinin varış bölgesine kaymış olmasıdır. Yani akrabalık ağlarının sağladığı sosyal ve ekonomik fayda Suriye'den Türkiye'ye taşınmıştır. 2014 yılında göç eden ve grubun son gelenlerinden olan Muhammed kararında etkili olan şu anekdotu aktarır:

Mahalleme geri dönmüştüm ve baktım ki orada sadece bir ya da iki insan kalmış. Olay gerçekten şöyle oldu: sadece on metre ilerledim, arkamı döndüm ve hemen oradan ayrıldım. O mahalleme son gidişim oldu. Orada kimse yoktu her yer boştu sadece duvarlar vardı. Aslında mahallem çok yıkılmamıştı ama orayı öyle bomboş görünce hemen arkamı dönüp gittim arabama bindim ve arabayı ailemin yanına Lazkiye'ye sürdüm. Ve onları alıp Türkiye'ye geldim. (Muhammed, 44, geliş tarihi: 2014)

Muhammed bu anı yaşadığında akrabalarının çoğu Türkiye'ye göç etmişti. Onun kararında etkili olan şey ise yıkımdan çok artık geride kimsenin kalmamış olmasıydı. Sonuç olarak göçe meylin sosyal ağların yoğunlukta olduğu bölgeye göre değişime uğradığını görürüz. Akrabalık ağları krizin başladığı 2011 yılında karar denkleminde göç aleyhinde işleme girerken 2014 yılından itibaren bu ağların göçe eğilimi arttırdığını görürüz. Bu da 2014 yılında yaşanan yoğun göçü açıklamaktadır. Bunu Haug akrabalık hipotezi ve kolaylaştırıcı hipotez olarak açıklamıştır. Akrabalık hipotezi bireyin bulunduğu yerdeki akrabalarının göç etmesini engellediğini savunur. Kolaylaştırıcı hipotez ise, göç edeceğin yerdeki akrabalarının sosyal ve ekonomik anlamda göç etmeni teşvik edeceği tezidir.¹⁵⁷ Fakat elbette tarihsel farklılaşmanın sebepleri olarak bu hipotezler tek başlarına açıklayıcı olamazlar. Örneğin

---

¹⁵⁶ Haug, "Migration networks and migration decision-making," 585-605.

¹⁵⁷ Haug, "Migration networks and migration decision-making," 585-605.

Muhammed'in durumunda göçünü geciktiren iki farklı neden daha vardır: birincisi diğerlerine kıyasla ailesinin güvenli bir bölgede konumlandığı olması; ikincisi ise Halep'teki işinin ona iyi para kazandırması ve Türkiye'ye geldiğinde düşmesinden endişelendiği ekonomik statüsüdür. Bu iki önemli neden Muhammed'in göçünü ertelemesinde önemli rol oynar. Bu gibi mikro faktörler göçün ertelenmesine hatta engellenmesine sebep olabilir. Lee'nin de göç denkleminin dördüncü ayağını oluşturduğunu belirttiği bireysel faktörler bu şekilde farklı gerekçelerle bariz ya da gizlenmiş olarak karar denkleminde önemli etkilere sahiptir.

3.2.3 Kaçış Rotası

Halep, Türkiye'nin Antakya ve Kilis sınırına oldukça yakın Suriye şehirlerinden biridir. Kriz öncesinde ekonomik ve sosyal ağların uzun yıllarca dinamik olduğu bu güzergâh 2011 – 2015 yılları arasında Suriyeli mültecilerin kaçış rotası haline gelmiştir. Fakat Halep ve Türkiye arası kısa bir mesafe olarak gözükse de, mültecilerin kaçış rotaları tek bir yoldan ibaret olmamıştır. Ele alınan grupta dokuz farklı birleşim, dolayısıyla dokuz farklı yolculuk mevcuttur ve yalnızca bu grup tarafından kaçışın üç farklı rotası aktarılmıştır. Yani mikro ve makro faktörlerle seçeneklerin çeşitlenmesi, hayati endişeleri içeren bu kaçış rotası seçimlerinin karar-alma sürecinin önemini arttırmıştır. Sığınmacıların karar-almalarındaki yolculuğun nasıl yapılacağı sorusunu Robinson and Segrott, kaynaklar, informel ağlar, bilgi ve giriş kolaylığı faktörleri ile açıklamıştır. Oluşturdukları modele göre bu kaynaklara ulaşılabilirlik arttıkça nasıl sorusuna sağlanan seçimler o kadar fazlalaşmaktadır.¹⁵⁸

Elde edilen üç farklı rota bireysel, yapısal ve çevresel faktörlerin etkili olduğu ve risk tutumlarının açığa çıktığı seçimlerden oluşmuştur. Dokuz birleşimden bir grup sınır kapısından pasaportlarla geçiş yaparken diğer grup Tartus şehrinde Mersin'e deniz yolculuğu ile geçmiştir. Geriye kalan birleşimler ise Kilis sınırından Türkiye'nin açık kapı politikası uyguladığı dönemde normalde girişlerin yasak olduğu bölgeden, Türk askerinin kontrolü belli düzeyde elinde tuttuğu girişleri kullanmışlardır. Bireysel

---

¹⁵⁸ Vaughan Robinson and Jeremy Segrott, *Understanding the decision-making of asylum seekers*, Vol. 12, (London: Home Office, 2002).

faktörlerin kaçış rotası kararlarında risk tutumları olarak açığa çıktığını görürken, seçimlerin de yapısal faktörlerle ilişkili olduğunu görürüz. Yapısal faktörlere önemli bir örnek kişilerin Suriye’de sığındığı bölge ile bu kaçış rotasına karar verme arasındaki dolaysız ilişkidir.

Halep’te çıkan iç savaş kısa bir zaman içinde şehrin bölünmesine yol açmıştır. Bu nedenle Halep’in içinde özgür Suriye ordusuna ait bölgelerin yanı sıra rejim bölgeleri ve kısa bir süre için DAEŞ bölgeleri var olmuştur. Geçişleri pasaportları ile yapan bireyler rejim bölgesinde kalan ailelerden oluşur. Rejim bölgesinde kalmak ise her aile için mümkün olmamıştır. Bunun iki nedeni askerliğini yapmamış erkeklerin rejim ordusuna katılma zorunluluğu ve rejim bölgesinde kiraların daha pahalı olmasıdır. Bu etkenlerden dolayı ele alınan grubun çoğu için rejim bölgesinde kalmak olanaksız hale gelmiştir. Pasaportların rejim kontrolünde olan başkent Şam’dan temin edilmesi ise halihazırda pasaporta sahip olmayan kişilerin sınır kapılarından giriş imkanını yok etmiştir. Pasaportu olmayanlar için pasaport temini askerliğini yapmamış bireylerin bulunduğu aileler için rejim bölgesine girme imkânının sağlanamadığından seçim dahilinde olamamıştır. Muhammed sınırdan geçiş tecrübesi ile alakalı şunları söyler:

Eşimin annesi ve eşimin erkek kardeşi bizleydi. Ama onların pasaportları vardı. Bu yüzden sınır kapılarından geçti onlar. Ama eşimin yoktu o yüzden biz diğer taraftan geçmek zorundaydık. Sınırdaki iki bin kadar insan vardı bekleyen ama biz daha hızlı geçtik yine de. Kaçakçılar da vardı ama onlara para falan vermedim. Jandarma beni ailemle gördü ve tamam sen geç dediler. Oradan otogara gittik Kilis’e. (Muhammed, 44, geliş tarihi: 2014)

Geçişini geleceğe yönelik riskleri azaltmak için yasal bir şekilde yapmak isteyen Nasuh rejim bölgesinde sığındığı için kendisi ve ailesi için pasaport başvurusunu yapmış ve Tartus şehrinde Mersin’e pasaportu ile deniz yolunu kullanarak geçmiştir:

Tartus’tan Mersin’e gemiler oluyordu. Sadece gerekli belgeleri getir yeterli, bu şekilde vize alabilirsin dediler. Yani herşeyi olması gerektiği gibi yasal olarak yaptık. Ama o zamanlar vizenin reddedilmesi durumu çok olmuyordu. Hepsi kabul ediliyordu. O yüzden bir sürü insan bu şekilde gitti Tartus’tan. Gemide Suriye bayrağı vardı gemi biraz gidince bayrağı çıkarıyorlardı Türkiye bayrağı takıyorlardı. Birkaç ay sonra askerler de bu şekilde çıkmaya başladı. Bir şeylerin arkasına gizleniyorlardı. Esed rejimi bu durumu farkedince bu yolu durdurdu. Ondan sonra da Türkiye, Suriye ve Lübnan’dan yasal giriş almaktan vazgeçti zaten. Ben Türkiye’de Suriye kimliğimi yenileyecektim. Burada çok soru soruyorlardı, kimdensin necisin diye. Ama pasaportumu gösterince sormadılar bana gerek yok dediler. Yasal girişliyim diye yapmadılar yani. (Nasuh, 33, geliş tarihi: 2014)

Nasuh'un bu geçiş sürecini tamamıyla yasal yapmasındaki önemli bir gerekçe bu alıntıda da örneklendirildiği gibi Suriye rejimiyle ilişkili işlerinde bir garanti niteliği taşıması olmuştur. Kendisinin rejim bölgesinde yaşıyor olması, ona diğerlerine kıyasla avantajlar sağlamıştır. Çünkü geçişi pasaportla yaptığı takdirde rejim yanlısı kişiler ve kurumlarla ağı doğrudan olarak sağlanabilmekteydi. Bu nedenle belirtilen avantaj ve bilhassa Suriye'ye geri dönebilme ihtimali onun yasal giriş yapması adına önemli bir motivasyon haline gelmişti. Çünkü Nasuh geri döneceği takdirde pasaport ve vizesi ile giriş yaptığında ülkeye girişinin daha tehlikesiz ve sağlıklı olacağını düşünüyordu. Nasuh'un ve yine benzer sebeplerden sınır kapısından pasaport ile geçiş yapan kardeşi Nedim'in bu kararı risk tutumları ile açıklanabilmektedir. Onlar için rejim kuvvetleri Suriye'de galip geldiği takdirde, ülkelerine rahatça geri dönebilme imkanlarının olması ve bu süreçte Suriye rejimine bağlı kişi ve kurumlar ile sürdürmek istedikleri ilişki Türkiye'ye giriş yolunda belirleyici olmuştur. Diğer yolculukların önünde bariz engelleyici yapısal faktörler bulunsa da, rejim bölgesine girişi serbest olan Bilal için girişi pasaport olarak yapmak değerlendirme sürecine dahi girememiştir. Yakın akrabalarının bu süreci yaşamış olması ve herhangi bir sıkıntıya şahit olmamaları Bilal için kararında doğrudan bir etkiye sahip olmuştur. Hastalığı nedeniyle bilmediği bir yolculuk yaşama lüksünü kendinde görmeyen Bilal geçişiyle ilgili şunları aktarmıştır:

Jandarma sınırda kimliğimize bakıp tamam, hoş geldiniz, merhaba diyordu ve bizi içeri alıyordu. Hiç sorun olmadı yani. Sadece birkaç sorular sordular. Akşam 7'de 85 liraya otobüs tuttuk. Adresle doğrudan buraya geldik. Sınırdaki kimlik vermediler bize, Suriye kimliğimize bakıp girdik. Sonradan İstanbul'da aldığımız kimliklerimizi. (Bilal, 37, geliş tarihi: 2014)

Kararı aldıktan kısa bir süre içinde hareketi gerçekleştiren Ali ise şunları belirtmiştir: "Pasaportumuz yoktu. Geçişimiz yasalmış, değilmiş, bunları hiç düşünmedim. Sadece gitmeyi düşündük o an." Dolayısıyla her ne kadar yapısal faktörler yasal geçişlerde kısıtlayıcı etkene sahip olsa da, bu tür geçiş tercihlerinin yapılmamış olması aslında üzerine yeteri kadar düşünülmemiş olmasıdır ve tabii ki akrabalık ağlarının baskın etkisidir.

Mülteci yolculuklarında önemli riskleri ve kararları içeren bu kaçış rotası, özellikle konumun yakınlığından dolayı tez kapsamında görüşülen grup için oldukça kolay ve

alternatif güzergahların bulunmadığı bir süreç olarak ifade edilmiştir. Elbette zincir göç ve akrabalık ağları bu kaçış rotalarındaki baskın etkisi belirleyici olmuştur. Sürekli olarak kaçış haberleri ve hikayeleri duyan kişilerin kaçış planı da bu yolculuk hikayelerinden duydukları ile şekillenmiş ve planlanmış bulunur. Dolayısıyla birçok karar gibi bu karar süreci de akrabalık ağlarının baskın kaldığı bir süreci bizlere gösterir. Bu etkiye örnek olarak kaçış sürecinde akrabalık ağlarının kesintiye uğradığı Hasan ve Aisha'nın yolculuk hikayesine bakabiliriz. Halep'in içinde akrabalarından kopan Hasan ve Aisha kaçışlarını farklı sosyal ağları kullanarak önce Kahramanmaraş'a, sonra Şanlıurfa'daki kamplara doğru gerçekleştirmiştir. Bu birleşim diğerlerinden farklı olarak daha fazla bilinmezliğin olduğu ve deneme yanılma ile varış noktasına ulaşılan, daha uzun bir sürecek bir rota olmuştur onlar için. Fakat akrabalık ağlarının dinamik olduğu diğer birleşimler için bu kaçış rotaları zincirin takibi ile gerçekleşmiş, dolayısıyla yoğun bir karar sürecine maruz bırakılmamıştır. Kaçış rotasının planlanması kapsamlı bir karar-alma süreci gerektirmemiş olsa da, ayrılış kararını vermek adına önemli bir faktör oluşmuştur. Kaçış rotasının önceden denenmiş bir yol olması ve böylece az risk barındırması ayrılış kararı için önemli bir etkidir. Bunun bir nedeni ayrılış ile varış noktası arasındaki yakınlık, diğer nedeni ise akrabalık ağları olmuştur. Bu kaçış rotasının planlanmasındaki kolaylaştırıcı unsur olan akrabalık ağları, birçok mültecinin karar-almasında tehlike ve belirsizliği temsil eden yolculuğun bu tehlikeleri ve belirsizliğini neredeyse sıfıra indirmeyi başarmıştır. Çoğu katılımcının sınıra nasıl gideceği, sınırdaki nelerle karşılaşacağı, sınırdan sonra hangi otobüslere binerek nereye gideceği ve tüm bunların ücretinin ne olacağına ücretlerine dair bilgisi neredeyse tamdır.

Sınırlara giden yol ile ilgili güvenlik sorunları ve tehlike, bilinen fakat kararda yine de etkili olmayan bir unsur olarak gözükür. Çünkü benzer korku ve tehlikeleri Halep'in içinde yaşamaktadırlar. Beyan sınırlara giden yollara ilişkin şunları belirtmiştir:

Halep'in içi öyle kötüydü ki yollarda korkulacak herhangi bir şeyi düşünmedik, sadece gitmek istedik. Sadece o noktaya ulaşmak istedik. Ama o yol yabancıların da geçtiği bir yerdi ve rejim her yeri bombalayabilirdi. Bu yüzden aracımızın bombalanmasından da korktuk. (Beyan, 42, geliş tarihi: 2014)

Kaçış rotalarında farklılaşan bir unsur ekonomik durumların farklılığı ile açıklanır. Her ne kadar kaçışın başlaması için belirli bir miktar paranın toplanması çoğu aile için

mümkün olmuş olsa da, bu kaçış kimisinde özel araçlarla kimisinde minibüslerle ya da otobüslerle gerçekleştirilmiştir. Sınıra varan gruplarda ise kaçakçıların teklifleri farklı bir karar sürecini ortaya çıkarır. Binlerce insanın beklemede kaldığı sınırda, Türk askeri azami kontrolde bir geçiş ortamı sağlamaya çalışmıştır. Bu kontrol geçişlerin yoğun yaşandığı 2012-2014 yıllar arasında binlerce insanın birkaç günlük bekleyişleriyle sonuçlanabilmiştir. Bu ortamdan faydalanan 'kaçakçılar' belli bir ücret karşılığında farklı bir yoldan Türkiye'ye geçişi öneren tekliflerde bulunmuşlardır. Fakat Kilis sınırından pasaportsuz geçiş yapan bireylerin hiçbiri bu teklifleri kabul etmemiştir.

Bunun bir nedenini Yahya şu şekilde açıklar:

Sınıra özel arabayla geldik. Kaçakçılar sınırdaydı. Kaçakçılar parayla bizi sınırdan geçirmeyi teklif etti. 500 lira ver, sizi içeriye geçiririz dediler. Askerlerin olduğu taraftan değil başka bir taraftan geçiriyorlardı. Büyük ihtimalle onlar da askerlere para veriyorlardı, bu şekilde içeriye geçebiliyorlardı. Açıkta yapmıyorlardı bunu ama öyle gözüküyordu. Bu sırada Özgür Suriye Ordusu'ndan insanlar da geliyordu 'bu kaçakçılara inanmayın, para vermeyin yalan söylüyorlar size' diye uyarıyorlardı. Ama biz inanmadık kaçaklıklara, para vermedik. (Yahya, 40, geliş tarihi: 2014)

Kaçakçılara olan güvensizlik Yahya'nın bu kararında etkili olurken diğer katılımcılar için de bu bilinmezlik ve endişe bu tekliflerin kabul edilmesinin önüne geçmiştir. Hali hazırda bildikleri ve belirsizliğin olmadığı bu yolculuklarda bu tür bir bilinmezlikle yolculuklarını ve paralarını riske atmayı hiçbiri katılımcı değerlendirmemiştir.

Sonuç olarak göç kararlarından bir aşamayı oluşturan göçün nasıl yapılacağı sorusunun, mikro ve makro etkenler ışığında farklı yapısal, çevresel, ekonomik ve bireysel faktörlerin karar denklemine girdiği süreçleri oluşturduğunu görürüz. Var olan sosyal ağlar ve rotayla olan aşinalığın yanı sıra bu yolculukların nasıl yapılacağına dair karar, ayrılış ve varış bölgesindeki regülasyonların, kısıtlamaların ve avantajların göz önünde bulundurulması ile oluşturulan stratejilerle alınmıştır. Ele alınan gruptaki baskın engellere tabi olan rejim bölgesine geçişin kısıtlanması, bu rotaların belirlenmesi üzerinde önemli bir rol oynamıştır. Fakat bundan da önemli bir unsur akrabalık ağları ile belirli bir rotadaki belirsizliklerin kaldırılması bu kaçış rotasındaki muhtemel kaçış rotası alternatiflerini görünmez hale getirmiş olmasıdır. Nitekim kuvvetli ağlarla güçlenmiş olan bu zincir göç, rasyonel düşüncelerin azami işlediği katastrofik anlardaki ani karar-alma süreçlerinde dış dünya ile sağlanan yegâne ağ

olarak belirmiş ve bu da kaçış rotalarının kuvvetle zincir göçe doğru eğilimiyle sonuçlanmıştır.

3.2.4 Varış Noktası Seçimi

Göçmenlerin karar-almalarında literatürün odağını oluşturan en önemli aşamalardan biri varış noktası seçimi olmuştur. İtici ve çekici güçler modellemeleri yoğunluklu olarak göç kararını varış bölgesi seçimleriyle ilişkilendirilerek göçmen kararlarının temelini varış bölgesinin çekici özellikleri üzerinden açıklar. Yaşam standartları, güvenlik, fırsatlar, mevsimsel özellikler, kültürel benzerlik, sosyal bağlantılar ve ülkenin gelenlere karşı misafirperverliği göçmenlerin varış bölgesi seçimleriyle ilgili göz önünde bulundurduğu belli başlı faktörlerdir. Mülteci karar-almaları ise beklenildiği üzere farklı seçim süreçlerini bu aşamada da önümüze serer. Mülteciliğin karar-alma sürecindeki önemli bir aşamasını oluşturan gidilecek ülke ya da konum seçimi, tez araştırması kapsamında görüşülen katılımcılar için oluşan kuvvetli ağ neticesinde farklı bir biçime bürünmüştür. Diğer göçmenlere kıyasla bu durumdaki önemli bir etken, bu akraba topluluğu ile yapılan görüşmeler bize kriz öncesi Suriye’inde de yakın ilişkilerle birbirine bağlı olan ve akrabalık ağlarının sosyal ve ekonomik dayanışmayı beraberinde getirdiği bir topluluğun tablosunu çizer. Dolayısıyla bu topluluğun varış bölgesi seçimi bu ağlar üzerinden sosyal sermayenin var olacağı akrabalarının olduğu bölgeye yönelimi oldukça açıktır.

Fakat bu geniş akraba topluluğunun Eyüp’ün belirli bir bölgesine hızlı ve yoğun akını farklı etkenler ışığında açıklanabilmektedir. Varış noktası ile ilgili karar-alma süreçleri bu kuvvetli zincir ağına rağmen belli bir süreçten geçmiştir. Verilmesi gereken öncelikli karar ise neden Türkiye seçimi olmuştur. Burada Eyüp’e uzanan zincire alternatif olarak Lübnan, Ürdün, Mısır, Yunanistan, Almanya ve Hollanda gibi ülkelerde bulunan akrabaların olması ülke seçiminde farklı ihtimalleri doğurmuştur. İtici ve çekici güçler modellemesinde varış bölgelerinin hem çekici hem itici kuvvetlere sahip olduğunu görürüz. Mülteci kararlarında ise diğer alternatif ülkelerdeki itici güçler, varış noktası olan ülkeye çekici güç olarak eklenmektedir. Yani mülteci kararlarında varış noktası seçimi, kaynakların azlığı ile kısıtlanan seçimler üzerinden bir karşılaştırılma yapılarak seçim gerçekleştirilir. Kunz’ın itici-çekici güç

modellemelerine karşı savunması da burada devreye girer. Seçimler bu karşılaştırmalar ışında tercih etmedikleri bölgeler arasında gerçekleşirken; ilk tercihinin kaçmak zorunda kaldığı ülkesi olduğu bilinen mültecilerin varış bölgesine duyduğu çekimden bahsedilemez. Bireylerin tutumlarına ve belli başlı faktörlerin onlardaki yansımalarına göre bu seçim bir karar denklemi sürecinden geçerek yapılmaktadır. Bu karşılaştırma için önemli bir yöntem, hali hazırda orada olan akrabaları ile kurdukları ağ üzerinden alınan bilgilerle yola çıkmaktır.

Almanya, Yunanistan ve Hollanda gibi ülkelerde akrabaları ve arkadaşları bulunan katılımcılar benzer tekliflerin aracı kimselerle kendilerine de yapıldığını ve masrafsız bir yolculuk ile Avrupa ülkelerine gidebilme şanslarının olduğunu belirtmişlerdir. Verdikleri kararda etkili olan faktörler ise kültürel benzerlik ve dini hassasiyetler olmuştur. Bu bilgilere akrabaları ile kurdukları iletişimle sahip olanlardan biri olan Ahmed Avrupa yolunu açan bu teklifi neden geri çevirdiğini ve Avrupa ülkeleriyle ilgili ne düşündüğünü şu şekilde aktarmıştır:

Hollanda'ya gitme fırsatım oldu ama İslami değerlerime daha çok önem verdim. Yemekler helal diye, camiler var diye burayı tercih ettim. Sığınma talebiyle olmadı bu fırsat. İzmir'den geçiyordu kaçakçılar. Oradakiler 'biz sana para verimiz oraya gidecek kadar, orada çalışırsın sonra bize geri ödersin' diyorlardı. Babam bana 'oralarda çocukların, torunların ne olur bilemezsin, belki Hollanda'da Müslüman bile olmazlar' demişti... Almanya'ya giden akrabalarım da oldu. Yakın akrabamdı onlar da. Oralarda daha fazla maaş alıyorlar ama oraya gitmeyi düşünmedim bile. Onlar da yasal olmayan yollarla gitti. Ama ben buraya geldiğimde onlar da Suriye'ye geri döndü çünkü orada da durumlar kötüydü, daha fazla duramadılar. Türkiye'ye de giriş yapamadılar.

...Bir gün de başka Avrupa ülkesine giden akrabalarım beni aradılar. Ülkenin ismini unuttum, onları aramış akrabalarınızı getirin size 200 Euro verelim, insan başına ayrıca 400 Euro daha vereceğiz diye bir teklif sunmuşlar. Biz kabul etmedik. Zaten sonra bu akrabalarımın kızları vardı bir gün yüzme havuzuna götürmüşler, kız erkek aynı yerde. Bunu görür görmez hemen geriye Suriye'ye döndüler. Buraya da gelemediler, Suriye'ye gitmek zorunda kaldılar ailelerini ve dinlerini kaybetmemek için. Orada çok az zaman kalabildiler. Ülkeyi hatırlamıyorum ama onlar parayla insanları ayartmaya çalışıyorlar ve onları Hristiyan yapmaya çalışıyorlar. Kızları 16 yaşındaydı ve hasta numarası yapmak zorunda kaldı o havuza girmemek için. Okulda da hiç iyi şeyler anlatmıyorlarmış çocuklara. (Ahmed, 31, geliş tarihi: 2012)

Ahmed'in anlatılarından da görüldüğü gibi Avrupa ülkeleriyle ilgili görüşleri akrabalar arası kurulan iletişim ağı ile "dinden çıkararak" bir seçime evrilmiştir. Bu tür hikâye

örneklerini dinlemiş olan diğer katılımcıların da Avrupa ülkelerine karşı tutumları benzer çerçevede şekillenmiştir. Çoğunun aldığı bu karar daha iyi yaşam standartlarına rağmen kültürel hassasiyetlerin ön planda tutulması sonucu verilmiştir. Benzer gerekçelerle hastalığı nedeniyle uluslararası bir yardım kuruluşu tarafından İstanbul'a yerleştikten sonra Avrupa'da sağlık ihtiyaçlarının ve ailesinin geçiminin sağlanması teklif edilen Bilal, önce bu teklife sıcak baksa da süreçte yaşadığı bir olay onun kararını değiştirmiştir:

Bir ofis vardı, bir buçuk ya da iki yıl önce beni aradılar Taksim'den. 'Senin sağlık sorunların var bu nedenle seni Avrupa'ya yollayabiliriz orada yaşamak ve tedavi altına almak adına' dediler. Vize falan da halledebiliyorlardı yani. Ben de babama anneme sordum ne yapsam gitsem mi diye. Orada bize para da vereceklerdi. Onlar da hayır, gitme dedi. Ben de kararsızdım ama gittim görüşmeye ailemle birlikte. Görüşmenin ortasında yok ben kabul etmiyorum gitmeyeceğim dedi. Çünkü onlar eşimin başörtüsünü çıkarmasını istedi. Nedenini bilmiyorum, sordum ama söylemediler. Sonra dört kere aradılar gel gel diye. Bana ülkeler saydılar hangisine gitmek isterim diye. Hollanda, İtalya, Almanya... Ama görüşme sırasında da hissettim bunu yapmamalıyım diye. (Bilal, 37, geliş tarihi: 2014)

Ele alınan grubun varış bölgesi olarak Avrupa ülkelerinin itici faktörleri onlar için seçenekleri yüksek oranda azaltmış bulunur. Çünkü Suriye'ye sınırı olan diğer ülkelerin yalnızca üçüne giriş hakkı bulunmaktadır. Geriye kalan ülke tercihlerini Türkiye, Ürdün ve Lübnan üzerinden yapabilmektedirler. Mısır komşu ülke olmasına rağmen bir seçenek değildir; çünkü sığınmacı kabul etmemektedir. Dolayısıyla seçenekleri varış ülkelerinin politikalarıyla kısıtlanmış olur. Ürdün ve Lübnan seçeneklerinin elenmesinde coğrafi uzaklık önemli bir etken olmuştur. Yahya neden Lübnan yerine Türkiye'yi tercih ettiğini şöyle açıklamıştır: "Lübnan'a gitmeyi düşündük ama arkadaşlarıma sorduktan sonra Türkiye'nin daha iyi olduğunu düşündüm. Suriye'den Türkiye'ye mesafe çok daha yakın Lübnan'a kıyasla. Lübnan'a giden yol çok tehlikeli. Rejim askerleriyle dolu." Başka bir katılımcı buna ek olarak Suriye'nin içindeki yollarda sıkça farklı kesimden olan insanların yolları keserek haraç aldıklarını, bu yüzden Suriye içindeki uzun yolculukların çok masraflı olduğunu belirtmiştir. Fakat rejim bölgesinde kalan Nasuh Lübnan'a gitmeyi diğerlerinden daha ciddi bir şekilde düşünmüş olanlardandı:

Lübnan'a gitmiş akrabalarımız vardı. Biz de düşündük oraya gitmeyi hatta Türkiye'den çok daha iyi diye duyduk orası. Biz oraya gitmeyi tercih ettik aslında ama paramız yoktu oraya gitmek için. Çünkü Türkiye Esed rejimine çok karşıtı. Lübnan ise destekliyordu. Bu yüzden Lübnan'a gidip rahatlıkla

geri dönebilecektik. Ama Türkiye'ye girince geri dönmek zor, geri dönemiyorsun diye biliyorduk. Bu yüzden Lübnan'ı tercih ettik. (Nasuh, 33, geliş tarihi: 2014)

Nasuh'un aktardığına göre karar-alma sürecinde önem taşımış olan geri dönebilme ihtimali Türkiye'nin siyasi durumu ile Türkiye için de bir itici faktör haline gelmişti. Fakat araya giren engel finansal sebepler olmuştu. Bu seçeneklerin elenmesinin ardından ise geri yakınlığı ve akrabalık ağları ile en belirgin seçenek olan Türkiye kalmış oldu.

Mülteci varış ülkesi kararlarında önemli rol oynayan insan kaçakçıları, ele alınan grubun Türkiye'ye olan yolculuklarında söz konusu olmamıştır. Türkiye'nin yakın olması, güvenli olması ve kapılarının açık olması bu akraba grubunun genelinde varış bölgesi seçimi için oldukça yeterli gözükmektedir. Ayrıca ilk gelen Ahmed'in yaptığı seçimin sonucunda Türkiye'de daha çok işin olduğu algısı belirtilen diğer gerekçelerdendir. Kocasını Suriye'de bırakarak göç eden Fatıma için, Türkiye'nin yakınlığı ve kolaylıkla geri dönebilme ihtimali onun kararında önemli bir etkiye sahiptir. Fakat ülke seçiminde rol oynayan bu gerekçeler varış noktasına gelmelerindeki en önemli neden olarak belirtilmemiştir. Bu anlamda belirtilen en önemli etkenin çoğu için iş olanakları olduğu belirtilmiştir. Özellikle Suriye'de yaptıkları işin aynısını Türkiye'de yapabiliyor olmaları, onlar için göç karar aşamalarının tümünde etkisi olan bir motivasyon haline gelmiştir. Bu da bizi Türkiye sınırlarından varış bölgesine uzanan seçimlere getirir. Çünkü ülke olarak Türkiye'yi seçmek farklı faktörleri karar denklemine sokarken varış noktası olan Eyüp ilçesinin bir mahallesini seçmek farklı faktörlerin varlığını su yüzüne çıkarır. Bu da önümüze iki bariz etkeni yani akrabalık ağlarını ve beceri eşleşmesi faktörlerinin etkisini gündeme getirir.

Bu etkenlerin analizini daha derinlemesine ele almadan önce Türkiye sınırı sonrasındaki açık seçeneklerden biri olan kamplara gitme seçimini de sorgulamak gereklidir. Kampların tercih edilmemesinin Avrupa ülkeleri seçeneğinin elenmesine benzerliği aktarılan bilginin zayıflığı olmuştur. Avrupa ülkelerinden alınan limitli bilgi aktarımı ve farklılıkları olduğundan fazla gösterme eğiliminin kamp tercihlerinde de

etkili olduğu gözükmetedir. Bu gerekçelendirme ise düşük yaşam standartları üzerinden yapılmıştır. 2011 yılında gelenlerden olan Yahya kamplarla ilgili duyduklarını şöyle aktarmıştır:

Yola çıkmadan birkaç gün önce tamam kamplarda kalırız diye düşünüyordum. Çünkü mahallemde bazı insanlar kamplara gitmişti. Ama kararı verdiğim birkaç gün içinde, arkadaşlarım şehirlere gitmek daha iyi dediler, buralarda yaşayabiliyoruz dediler. Bunu duydum. Ayrıca kamplardan da duyum alıyorduk, kamplar kötü, yemekler kötü diye. Bu yüzden bu tercihi yaptım. (Yahya, 40, geliş tarihi: 2014)

Şehirlerde yaşanabilir olduğu bilgisi onların kampı tercih etmemelerinde etkili olmuştur. Fakat bu yaşanabilirlik yine iş olanakları ile ilişkilidir. Yahya bu bilgiyi ise daha önceden gitmiş olan arkadaşlarından edinmiştir. İlk göç hareketlerinde akrabalık ağlarına sahip olmayan Hasan ve Aisha farklı bir ağ ile Kahramanmaraş'a gitmiş orada herhangi bir işe tutunamadığı için kamplara yerleşmişlerdir. Kamplardan çıkma nedenini ise Hasan şöyle aktarmıştır:

Urfa'daki kamp çok iyiydi. Sağlık merkezi vardı. Doğum yapan bir kadın olsa bile arabayla alır onu hastaneye götürürlerdi. Konteynır evler veriliyorlardı bize. İlk ay başka bir aileyle yaşıyorduk sonra başka bir konteynıra aldılar bizi. Normal çadırdan daha genişti. Isıtma sistemi vardı. Çok temizdi kamp. Bize aylık 85 lira veriyorlardı insan başı. Bunu sadece kampın içindeki marketlerde kullanabiliyorduk. Ama ben burada ne yapıyorum diye düşünüyordum hep. Oturuyorum, hiçbir şey yapmıyorum. İş yoktu, çalışmıyordum. Bu yüzden taşınmak istedim. (Hasan, 47, geliş tarihi: 2017)

Hasan'ın hikayesi aslında akrabalık ağları ve beceri eşleşmesi faktörlerinin ailenin diğer üyeleri için varış noktasına ulaşmalarında ne kadar büyük öneme sahip olduğunu göstermiş olur. Hasan iş sahibi olamadığı bir kamp yaşamından şehre gitmeyi kendinde bir zorunluluk olarak görmüştür. Diğerleri için ise varış bölgesindeki iş imkânı ve bu işin kendi işi olduğunu bilmesi çoğunun varış noktası seçiminde direkt etkilidir. Bu nedenle her ne kadar onların kararlarını Türkiye'ye çeken belli başlı faktörler bulunsa da bu varış noktası seçimindeki en önemli etken beceri eşleşmesi olmuştur. Nedim bununla ilgili şunları aktarır: "Türkiye gelip işimizi yapabileceğimiz tek yerdi. O yüzden geldik buraya". Özellikle 2012-2015 yılları arasında gelenler için karar-alma süreçlerinde iş bulmaya dair herhangi bir kaygı gözüküyordu. Suriye'de yaptığı tekstil işinde tecrübeye ve özgüvene sahip olan Muhammed, gelmeden önce erkek kardeşlerinin tekstil atölyelerinde iş bulabildiklerini biliyordu ve kendisinin daha tecrübeli olduğunu, rahatlıkla iş bulabileceğini söyledi. Fakat Suriye'de tekstil işi

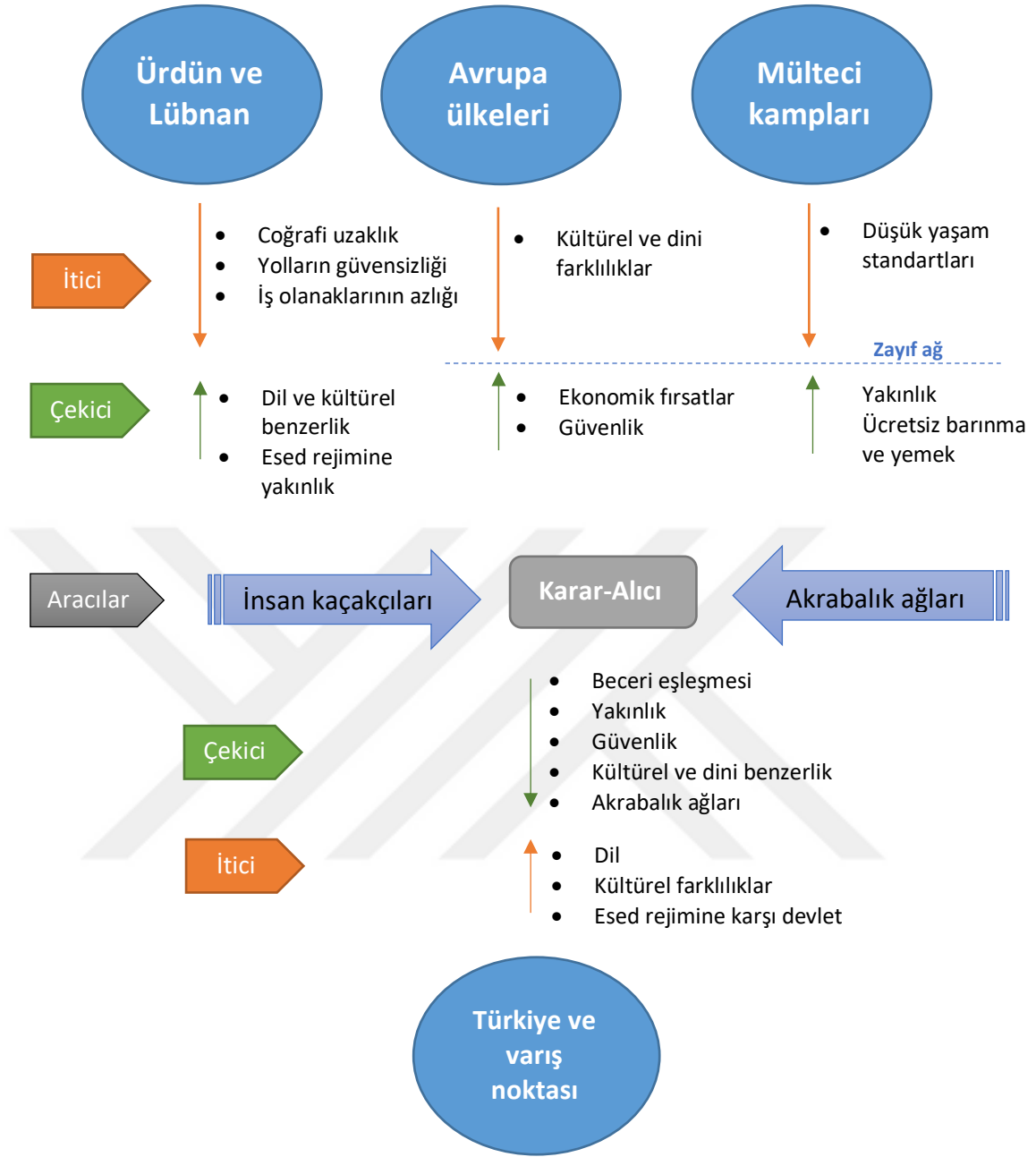
yapmayan Hasan, erkek kardeşleri kadar emin bir şekilde bu adımı atamadı ve işi öğrenene kadar ailesini kamptan İstanbul' taşımadı. Bu örnekten de görebileceğimiz gibi varış noktasına uzanan seçim süreci akrabalık ağları ile mümkün kılınsa da, bu yoğun zincir göçün önemli bir nedeni varış bölgesindeki iş olanakları, iş sahibi ustaların ucuz iş gücünden yararlanması ve beceri eşleşmesi olduğunu görürüz. Akrabalık ağlarını kullanarak atölyesinde daha fazla Suriyeli mültecilere yer veren atölye ustaları da bu zincir göçte önemli rol oynamıştır. Bölgeye ilk gelenlerden olan Yahya bu süreci şöyle aktarır:

Tamam akrabalarımız buraya biz buradayız diye geldiler. Ama asıl hepsinin buraya gelme nedeni tekstil atölyelerindeki iş imkanıydı. Burada tekstilde güzel iş var. Suriye'de yaptığımız makine işinin aynısı. Buraya gelen hemen iş bulabiliyorlardı. O zamanlar şimdiki gibi zor değildi iş bulmak. O zamanlar çok Suriyeli yoktu çünkü. Suriyeliysen iş de veriyorlardı ev de. Ama şimdi çok fazla olduğundan daha zorlaştı, şimdi daha çok ucuz olmasına odaklanıyorlar işçinin. (Yahya, 40, geliş tarihi: 2014)

Muhammed de benzer şekilde "buraya gelmemde akrabalarım etkendi tabiki ama asıl iş imkanından dolayı geldik" demiştir. Haug'un geriye göçü açıklamak için ortaya attığı konum-özelinde sosyal sermaye kavramı¹⁵⁹, aslında bu örnekle farklı türde bir bölge bazlı sosyal sermayeyi ortaya çıkarmış olur. Eyüp'ün bu bölgesi sonradan gelen mülteciler için hem sosyal hem ekonomik anlamda bir sermaye olarak değerlendirilmiştir. Bu avantajlar Türkiye'nin diğer bölgelerinde ya da diğer varış ülkelerinde bulunmayan yalnızca bu konuma özel bir fırsat çemberi yaratmıştır. Yalnızca ekonomik olarak değil; bölge özelinde misafirperverlik, kültürel benzerlik gibi etkenler onların bu konum bazlı avantajlarını desteklemiştir. Aisha ve Hasan Maraş tecrübesiyle ilgili şunları aktarır: "Orada iş yoktu ve Suriyelilere ev kiralamıyorlardı. Bir keresinde başka biri bizim yerimize kiralamıştı. Sonra ev sahibi geldi gördü bizi, karısına kızdı niye aldın bunları diye." Buradan da gördüğümüz gibi bölgenin temel ihtiyaçların karşılanmasına elverişli olması bu beceri eşleşmesi faktörünü asıl etken haline getirebilmiştir. Akrabalık ağları da bu yolculuğun yapılabilmesi için temel araçlardan biri haline gelmiştir. Fakat konum seçiminde beceri eşleşmesi kadar geniş bir etkiye sahip olmadığı gözükmektedir.

---

¹⁵⁹ Haug, "Migration networks and migration decision-making," 586.

Şekil 3.4 Varış Bölgesi Seçiminde İtici ve Çekici Etkenler

Şekil 3.4'de gözüken diyagram, tez kapsamında görüşülen karar-alıcıların varış noktasına dair aldıkları kararlarda etkili olan faktörleri itici ve çekici güçler üzerinden açıklar. Fakat genelde sunulan itici ve çekici güç modellemelerinin aksine bu faktörler karar-alıcıların karar denklemine girmiş olan muhtemel varış noktaları üzerinden yapılmıştır. Yani tüm göç karar aşamalarını açıklamak yerine yalnızca varış bölgesi seçiminin karşılaştırmalı haritasını vermiş olur. Görüşmelerden elde edilen bilgilere göre temelde dört başlığa ayırabileceğimiz varış noktası bulunur: Avrupa ülkeleri,

Lübnan ve Ürdün, Türkiye kampları ve İstanbul'un Eyüp ilçesindeki bir mahallesi. Diyagram bu dört seçenek üzerinden her birine özel itici ve çekici güçleri vermektedir. Fakat burada önem taşıyan bir unsur, akrabalık ağlarının kuvvetli olması neticesinde bölgeye dair iletişimin daha kuvvetli sağlanabildiği ağların bilgileri daha doğru bir şekilde aktarmış olmasıdır. Avrupa ülkeleri ve kamplara dair zayıf ağlar ve kısıtlı bilgi aktarımı ise hatalı bilgilendirmelere mahal vererek belirsizliğin de yüksek olması ile bu seçenekleri elemiştir. Bu da onların kararlarında yine belirsizliği daha az olan ve ağların kuvvetli olduğu seçimler yapmaya yönlendirmiştir. Her karar aşamasında olduğu gibi varış bölgesi seçiminde de belirsizlik ve risk tutumları mikro ve makro özelliklerle farklı boyutlarda karşımıza çıkabilmektedir. Bu nedenle karar-alma aşamalarını ve mülteci kararlarındaki kök nedenleri değerlendirirken bu karar denklemine risk tutumları üzerinden bakmak büyük resmi mikro açıklamalarla tamamlayan bir bakış açısı oluşturmaktadır.

BÖLÜM 4

RİSK TUTUMLARI

Hareketi barındıran her eylem gibi göç de belli riskleri beraberinde getirir. Bireylerin bu hareketin oluşmasından önce risklere karşı aldığı tutumlar ve bu tutumların karşısındaki değerler, bu hareketin eyleme dönüşmesindeki araç olur. Karar-alma sürecinde etkili olan faktörler yaşam boyu kazanılmış tutumların oluşturduğu çerçeveden bakılarak karar denklemine dahil edilir. Fakat mülteci seçimlerinde bu tutumlar başkalaşır ve karar-almalarda ön plana çıkan bireysel tutumlar katastrofik anlarda risk tutumlarına dönüşür. Çünkü bu ortamlar bireyleri karar-alma rutinlerinin de çöküşüyle büyük bir bilinmezliğe götürür ve bu bilinmezliğin içinde mantık bir noktada devre dışı kalır, yaşam boyu karaktere işlenmiş ve kazanılmış olan tutum ve düşünceler içgüdüsel olarak devreye girer. Dolayısıyla aslında göçmen tutumlarında oldukça ön plana çıkan bu bireysel faktörler mülteci karar-almalarında arka plana geçerek faktörlerin risk tutumları üzerinden ele alınmasına ortam açarlar. Lefluer ve Westie, tutum araştırmalarında bu durumu tutumların durumsal faktörlere bağlı olarak gösterdiği çeşitlilik ve değişiklik ile açıklamıştır.¹⁶⁰ Bu tez araştırması ise risk tutumları kavramını bir belirsizliğe karşı alınan zihinsel pozisyon şeklinde ele alır.

Risk tutumları dediğimizde literatürün ayrılması gereken önemli bir nokta zorunlu ve gönüllü göçlerdeki riskin algılanmasındaki farklılaşmasıdır. Göçmenlerle yapılan risk araştırmaları daha çok psikoloji biliminin üstlendiği, bireylerin risk alma eğilimleri, çeşitli durumlarda riske karşı verdikleri refleksleri ve bunlar üzerinden karar-alma süreçlerini ortaya koymayı amaçlar. Bu da genel olarak göç etmeye meyilli bireylerin risk almaya yatkınlığının tespitini ortaya çıkarır. Fakat mültecilerin risk tutumları bu noktada göçmenlerle tamamıyla farklılaşır. Çünkü mülteciler çoğu durumda risk almak yerine riskten kaçarlar. Var olan konumlarını korumak ya da kaybetmemek adına göç ederler. Yani göçmenlerin aksine, risk almaya eğilimi olmayan ve bu doğrultuda seçimler yapan tutumların mülteci kararlarındaki etkisine şahit olunur.

---

¹⁶⁰ DeFleur, Melvin L., and Frank R. Westie. "Attitude as a scientific concept." *Social Forces* 42.1 (1963): 17-31.

Fakat bu tez araştırması, bireylerin riske eğilimine değil; mültecilerin yaşadıkları bu karar-alma süreçlerinde, çeşitli faktörlere karşı bireylerin aldığı risk tutumlarının karar denkleminde nasıl girdiğini ve kararlarında nasıl rol oynadığını anlamaya yönelmiştir. Mülteciler güvenli bir ülkeye göçerken riskten kaçınırlar mı? Bu kararı riskten kaçınmak adına mı alırlar? Hangi tür riskler bu kararda baskın rol oynar? Ya da Bocquého ve meslektaşlarının da sorduğu gibi, mülteci yolculukları en büyük kayıplardan kaçmak mıdır; yoksa en çok faydaya sahip seçimi yapmak mıdır? ¹⁶¹ Ve riskler karar-alma aşamalarında ne kadar doğru algılanabilmektedir? Mültecilerle yapılan derinlemesine görüşmeler ve anketler bu sorulara yanıt aramaktadır. Bu da karar denkleminde giren her bir faktöre karşı aldıkları risk tutumlarını ölçmek ve derinlemesine anlamak ile mümkün olmaktadır. Mülteci tutumlarında arka planda bulunması gereken en temel varsayım, bu tutumların travmatik periyodlar sonucunda dönüştüğü gerçeğidir. Fakat bu dönüşümle ilgili kesin yargıların yapılması ancak bireyin normal koşullardaki tutumlarının incelenmesi ve karşılaştırılması ile elde edilebilir. Ancak zorunlu göç durumlarında bu tür deneysel bir ortamı sağlamak mümkün gözükmemektedir. Bu nedenle mültecilerin karar-alma süreçlerinin incelenmesi detaylı yöntemlerin birleşimini gerektirir. Bu tez araştırması, her ne kadar derinlemesine mülakatlar gerçekleştirerek kök neden yaklaşımı ile karar-alma süreçlerinde etkili olan çeşitli faktörlere ve bu faktörlere karşı ortaya konulan risk tutumlarına vakıf olabilsen de tutumların ölçülmesi ve farklı değişkenlerle ilişkilendirilebilmesi adına katılımcılara ayrıca bir anket uygulamıştır. Bu bölümde yer verilecek bulgular bu anketlerin ve derinlemesine mülakatların ortaya koyduğu veriler üzerinden aktarılacaktır.

Mültecilerin kaçışlarını tehlikeli yolculuklarla, büyük riskler olarak gerçekleştirdikleri görüşü, Akdeniz'i botlarla geçen mültecilerin yaşadığı dramlar ile popülerleşen bir varsayım haline gelmiştir. Öte yandan insan kaçakçılığının önemli kaçış yollarından biri olması, kamp yaşamındaki tehlike ortamının risklerle dolu yüzü ve seks işçisi ya da ucuz işçi olarak sömürülen gruplar, mültecilerin risk tutumlarına dair oldukça toleranslı ve riske eğilimli insanlar olmasına dayandırılan söylemleri beraberinde

---

¹⁶¹ Bocquého, et al., "Risk and Refugee Migration".

getirmiştir. Bir başka bakış açısı ise göçü riskten kaçınma yolu olarak gerçekleştiren mültecilerin bu kaçış ile riskten tamamen arınmadığını fakat farklı türde mücadelelerle karşılaştığını savunan bir görüştür.¹⁶² Her iki görüş de farklı riskleri karar denklemine sokmakla beraber aynı zamanda bireyin değerleri karşısında tutumlarını nasıl konumlandığını göstermiş olur. Riskler ancak değerler ve bu değerlere karşı geliştirilen tutumlar üzerinden değerlendirilir ve her bir birey için risk algılanışı farklı olur. Zihinsel pozisyon olarak ifade edilen tutumlar bu değerler karşısında gerçek ya da muhtemel hareketi oluşturabilirler. Dolayısıyla tutumlar yalnızca seçimlerle ya da hareketle değil; durumlara biçilen değerle ele alınabilir. Bu nedenle karar-alma süreçlerinde her mültecinin nedenselleştirdiği durumları keşfetmek ve bu durumlara karşı biçtiği değeri anlayabilmek; kararlarındaki risk tutumlarına dair derinlemesine anlamlar çıkarılmasını sağlayabilir. Bu yüzden tutum çalışmalarında nitel araştırma yöntemleri doğru analizler yapıldığı takdirde büyük önem taşımaktadır.

Tez kapsamında ele alınan grupta yapılan anket çalışmaları belli başlı durumlara karşı alınan risk tutumlarını verileştirirken, derinlemesine mülakatlar bireylerin kararlarında etkili olan faktörleri onların değerlendirmeleri ışığında görmeyi ve farklılaşan durumlarda karar denkleminde gözden kaçan durumları elde edebilmeyi amaçlar. Bu bölümde Suriyeli mülteci ailelerin risk tutumları şu dokuz maddede analiz edilecektir: güvenlik, çalışma durumu, belirsizlik, sınıra giden yolculuk, Türkiye devletinin ve insanların öngörülen algısı, kültürel değerler, fiziksel yaşam koşulları, aracı olan kilit bireylere duyulan güven ve geri dönebilme ihtimali. Bu dokuz madde aynı zamanda Suriyeli mültecilerin Türkiye'ye gelme kararlarında etkili olan risk tutumlarının hangi faktörler üzerinden alındığının cevabını vermiş olur. Bu başlıklarda alınan cevaplar ise risk tutumlarının hangi durumlarla ya da etkenlerle ilişki içinde açıklanabileceği ve farklılaşan hangi tür durumlarda risk tutumlarının değişim gösterdiği üzerine olacaktır. Bu sayede mülteciler üzerine risk değerlendirmeleri çift taraflı bir şekilde, her bir karar içinde o karara dahil olan durum ve etkenlerle birlikte

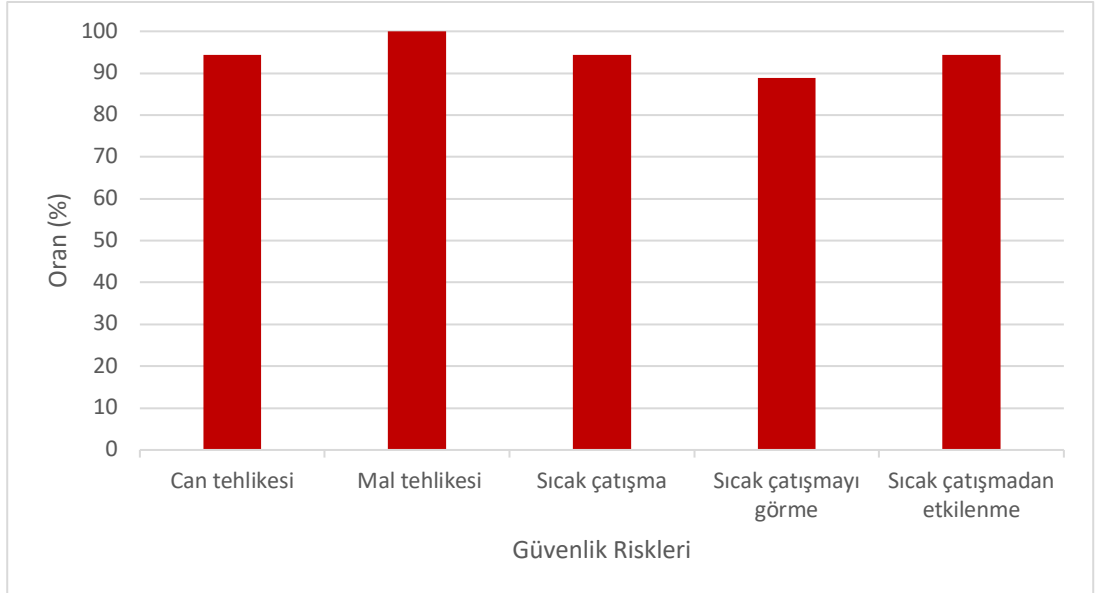
---

¹⁶² Williams and Baláž, "Migration, risk, and uncertainty," 168.

ele alınmış olacak ve risk tutumlarına dair mikro ve makro faktörlerin analizi yapılacaktır.

4.1 Güvenlik

Can güvenliği, mal güvenliği ve asayiş, mültecilerin yolculuklarını başlatan ve geri dönmelerine mani olan en önemli faktörlerdendir. Dünya çapında yerinden edilmelerin en yüksek sayılara ulaştığı içinde bulunduğumuz yıllarda¹⁶³, bu sayının önemli oranda iç savaş, iklimsel değişimler gibi kaçışın ölüm tehlikesi nedeniyle yapıldığı hareketlilikler olduğunu görürüz. Suriyeli mültecilerin ise savaş alanına dönmüş yurtlarından kaçışları öncelikle can; sonrasında mal güvenliği ve asayiş sorunlarıyla gerçekleştirilmiştir. Esed rejiminin baskıcı yaklaşımı ve ülkenin silahlı kuvvetlerini elinde bulundurması sıcak savaşı şiddetlendirirken, Özgür Suriye Ordusu'nun bu baskıya karşılık vermesi ve farklı birçok terör örgütünün ülkenin çeşitli bölgelerinde savaşa müdahil olması sonucunda, sivillerin ateş hattının ortasında kaldığı bir savaş alanı oluşmuştur. Halep şehrinin stratejik önemi ise Haleplileri bu savaşın tam ortasına itmiştir. Halep şehrinin Özgür Suriye Ordusu bölgesi, 2011 yılından 2016 yılına kadar yoğun bombardımana şahit olmuştur.

Şekil 4.1 Ayrılış Bölgesindeki Güvenlik Riskleri

¹⁶³ "Figures at a Glance: Statical Yearbooks," UNCHR, <https://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html>, 2018, erişim: 22 Mayıs 2019.

Halep şehrinde evlerinden ayrılan birçok aile nispeten güvenli gördükleri bölgelere taşınarak bir süre göçebe yaşam sürmüşlerdir. Yukarıda gösterilen grafikte karar alıcıların ilgili tehlikelere verdikleri “tamamen katılıyorum” seçimlerinin oranları verilmiştir. Katılımcıların her biri buldukları bölgede mal güvenliğinin tehlikede olduğuna tamamen katılırken; şehirlerindeki sıcak çatışmayı ve bu çatışmadan etkilendiklerini de kuvvetli yargılarla desteklemişlerdir. Katılımcıların hemen hemen hepsi akraba ya da arkadaşlarının ölümüne şahit olmuştur. Aralarından kocasını kaybeden Reyhan şunları söyler: “Suriye’de yaşamak çok tehlikeliydi. Mesela benim kocam dışarıya çıkmıştı ve yakınına bir bomba düştü. Şarapnelardan biri boynuna isabet etti ve vefat etti. Yani orada kim ne zaman ölecek bilmiyorsunuz.”

Mal güvenliğine dair herhangi bir güvenliğin olmadığını düşünen karar alıcılar bu durumun kararlarında bir etken olduğunu belirtmemiştir. Çünkü krizin başlamasından itibaren evlerini ve iş yerlerini; rejimin yoğun olarak bombaladığı Şeyh Said bölgesinde bırakmışlardır. Elleri kalan araba ve biraz eşya ile bazen çadırlarda bazen tanıdıkların evinde günlük yaşayarak uzun bir süre geçiren karar-alıcıların kararında ailenin can güvenliği etkisini bariz olarak göstermektedir. Dolayısıyla bu karar-alma denklemindeki risk tutumları daha çok çocukların can güvenliğini sağlamak ve bu riskten kaçınmak amacıyla oluşmuştur. Çocukları için gelecek kaygısı yaşayan Nedim şunları söylemiştir:

Toprağımız çok kıymetliydi. Suriye toprağı çok kıymetlidir, bu yüzden bırakmazdık. Ama çocuklarımız için gittik. Çünkü onlara birşey olsaydı o süreçte, çocuğum bana sen gitmeyi kabul etmedin bu yüzden elim kesik, bacağı kesik diyecekti belki de. Bu yüzden gittik, yoksa gitmezdik. Bir taraf tutarak savaşamazdık da, bir sürü taraf vardı savaşan ve hangisi hangi taraf anlamıyorduk bile. Taraf tutamazdık, hepsi Suriyeliydi ve hepsi birbirleriyle savaşıyordu. Bu yüzden gittik. Yoksa gitmeyi istemezdik. (Nedim, 34, geliş tarihi: 2014)

Erkek bireylerin ailenin güvenliği ile ilgili sorumluluk sahibi olması, can güvenliği gibi sonucunda büyük kayıpların yaşanma ihtimali bulunması, onların ayrılış kararlarında oldukça etkili gözükmektedir. Fakat bunun tersi durumlar da mevcuttur. Çiftçi olan kocasının tüm tehlikeye rağmen toprağından ayrılmak istememesi Fatima’nın çocukları için bu insiyatifi almasına neden olmuş ve en büyük kızını dayısıyla Türkiye’ye yollamıştır:

Jetlerin sesi çok korkutucuydu. Jetler geldiği zaman bodrumlara kaçardık eskiden. Ama ben bodrumlardan da çok korkardım çünkü eğer bomba bize isabet ederse enkaz altında kalırdık. Kızlarımın yüzü sapsarı olurdu korkudan bir şey yiyemezlerdi. Bu yüzden karar verdim kızımı erkek kardeşimle İstanbul'a yollamaya. (Fatima, 40, geliş tarihi: 2013)

Fatima aslında burada önemli bir karar alarak en azından kızlarından birinin can güvenliğini sağlamak istemiştir. Fakat eşinin göç etmeye meyilli olmaması nedeniyle kendini ve yalnız gönderemediği küçük kızlarını bu riskten uzaklaştıramamıştır. Çünkü Fatima'nın eşi ve eşinin babası büyük kızının dahi gitmesine rıza göstermemiştir. Fakat Fatima buna rağmen en büyük kızının sağlığını düşünerek bu riskli kararı almıştır. Bu risk hem aile içi dengeler adına kadının eşine ve kayınpederine karşı gelmesi, hem de kızını bilmediği bir şehirde çalışmaya göndermesinin getirdiği bir belirsizlikle birlikte gelişmiştir. Fatima'nın eşinin bu tutumuna benzer olarak, kendilerinin ve ailelerinin canının tehlikede olduğunun bilincinde iken, yeterli kaynakları olduğu halde buldukları bölgeden göç etmeyen bireyler sıkça anlatılan vakalar arasındadır. Bu da yine bizi neden kimleri göç ederken, kimilerinin etmediği sorusuna getirir. Fatima'nın eşi, yaşamını çiftçilikle kazanır ve Fatima'ya göre toprağı onun için her şeydir, bu yüzden Fatima'nın göç etme isteğini sürekli erteler. En sonunda Fatima erkek kardeşiyle Türkiye'ye gelirken, eşi birkaç ay sonra geleceğini belirtir fakat başkasıyla evlenir ve gelmekten vazgeçer, kısa bir zaman içinde de bir bombalamada hayatını kaybeder. Ahmed amcasıyla ilgili verdiği örnekte, onun ne pahasına olursa olsun Suriye'den ayrılmayacağını ve yaşadığı yıkımların bu kararda etkili olmadığını belirtmişti. Ahmed, anlatısında bazı insanların ölümü göze alarak toprağına bağlı kaldığını, bazılarının ailesini önemseydiği için göç ettiğini belirtmiş ve alınan ayrılış kararını iki risk durumuna indirgemıştır, aileni kaybetmek ya da toprağından olmak. Karar denkleminde durumlar risk tutumları etkileşimiyle etken olarak rol oynarken, kimi bireysel faktörler bu denkleminde yutan eleman haline gelir ve geride yalnızca tek bir faktör riske atılamaz konuma gelir. Ahmed'e göre amcası için bu, 'toprağı' olmuştur. Bu durum aynı zamanda riskin en yüksek olduğu durumun kimi bireyler için ölüm olmadığını açıklar. Kimisi için ölümden de daha çok risk taşıyan durum ülkesinden ayrı düşmektir.

Son gelenlerden olan ve üç yılı aşkın bir süre bombardımana rağmen Halep şehrinde kalmış olan Muhammed'in hikayesi de, ailenin can güvenliği üzerinden alınan risk tutumlarına bir örnektir. Muhammed'in bu kadar yıl Halep'te kalmasında, kaldığı sürece elinde tuttuğu ekonomik avantaj önemli bir etkidir. Fakat kendi canının tehlikede olduğu halde bu işe devam edebilmesi ailesini güvenli bir alana geçirmesi sayesinde olmuştur. Bocquého ve meslektaşlarının da belirttiği gibi bireylerin travmatik dönemlerde risk almaya daha yatkın olması ve Lerber & Keltner'ın da deneysel araştırmalarındaki bulgularında gözüküğü gibi bu travmatik olaylarda risk seçimlerinde değişimlerin yaşanması, Muhammed'in Halep'in içinde uzun süre kalarak kendi hayatını tehlikeye atmasını açıklayabilmektedir.¹⁶⁴ Çünkü Muhammed için kendi ölüm tehlikesi göç etmek için yeterli olmamıştır hatta yakınına bir bomba düşmüş olması dahi kararını sonuçlandırmamıştır. Fakat ailesinin bulunduğu bölgeye yaklaşan bombardımanın arkasından bu kararı 2014 yılında alabilmiştir. Bu da yine bize ekonomik faktörler ne olursa olsun yaşam tehlikesi ailenin güvenliğini tehdit ettiğinde, karar denkleminde -belki de diğerlerinden çok daha baskın- belirleyici bir etken daha girilmiş olur ve aileye biçilen değer üzerinden bir sonuca varılır.

Bölgede asayişe dair endişeler katılımcıların çoğu tarafından gerekçe olarak gösterilmezken; DAEŞ bölgesinde barınmayı denemiş olan Abdullah ve ailesi için bir sorun haline gelmiştir.

Biz hem DAEŞ bölgesinde hem Özgür Suriye Ordusu bölgesinde kaldık. İkisi de çok kötüydü. DAEŞ bir insan getiriyordu kafasını hepimizin önünde kesiyordu koyun gibi bıçakla. İşkence ediyorlardı bu çok korkunçtu. Karımın yüzü kapalı değil diye alacaklardı onu neredeyse... Kızlarım ve eşimle ilgili çok endişeleniyordum, dikkat ediyordum. Çünkü DAEŞ'ten biri gelse kızınla evleneceğim dese ben hayır diyemezdim. Onlarda silah vardı, öldürebilirlerdi. O yüzden hayır diyemezdim o kişinin 2-3 tane daha karısı olsa bile bir şey diyemezdim, hatta başka bir ülkeden de olabilirdi o kişi Tunus'tan, Suud'dan vs. Bu yüzden çok tedbirli davranmaya çalışıyordum. Bu yüzden Esed ordusu diğerlerinden daha iyiydi aslında. Çünkü onlarla konuşabiliyordun, tartışabiliyordun. Diğerlerine birşey denmiyordu. Özgür Suriye Ordusu gerçekten Esed'in gitmesini, ölmesini isteseydi savaşlarını Şam'da verirlerdi, Halep'te değil. (Abdullah, 48, geliş tarihi: 2014)

---

¹⁶⁴ Bocquého, et al., "Risk and Refugee Migration".

Abdullah'ın bu anlatısında aslında DAEŞ bölgesinde yaşarken neleri göze aldığını görmüş oluruz. Bu denli tehlikenin var olduğu ortamlarda bulunmuş olsa dahi göç etmenin baskın çıkmadığı bir karar denklemi, risk tutumlarının sanıldığından daha karmaşık bir biçimde işlediğini göstergesi olmuştur. Abdullah'ın göç etmesinde araya giren birtakım engeller mevcuttur. Belki de bu karakteristik baskın faktörlerden kaynaklıdır. Fakat Abdullah'ın mevcut risklerden kaçınmak için tedbirler aldığını da görürüz. Abdullah korkunç olarak ifade ettiği bölgelerde ailesinin güvenliğini riske atarak barınmaya çalışsa da; göç hareketini ancak 2014 yılında gerçekleştirebilmiştir. Kararında etkili olan son etkenin ise ölüm ve korku olduğunu belirtir. Abdullah ve ailesinin yaşadığı travmatik olaylar, risk tercihlerini dönüştürerek aslında bu durumun stabil ölçülerde devam etmesi durumuyla baş edebilmelerini sağlamıştır. Yani aslında Abdullah diğerlerinden daha tehlikeli bölgelerde sığınırken; bu durağan tehlike içinde diğerlerine kıyasla daha fazla durabilmiştir. Psikoloji alanında bu durum, bireyin karşılaştığı stres ya da çatışmalara karşı savunma ya da baş etme mekanizması geliştirilmesiyle, bilinçli bir çaba sarf ederek durumun etkisini asgariye indirmesi ya da duruma karşı daha fazla tolerans gösterebilmesi olarak açıklanmaktadır. Bu durum ise Abdullah'ın ayrılık karar sürecini yavaşlatmıştır. Abdullah'ın diğerlerine kıyasla daha uzun süre kalarak risk alabilmesindeki neden ise karar-alma aşamalarında bahsettiğim katalizör etkenin yokluğuna bağlanabilir. Abdullah'ın hikayesinde tehlike ve risk sürekli olarak var olsa da, kararını hızlandıracak baskın bir olaydan bahsetmemiştir. Çünkü katalizör etken görevi gören bu olaylar, içgüdüsel ve ani kararların alındığı bu süreçlerde kararın sonuçlandırılması için benzersiz düzeyde rol oynamaktadır.

Abdullah aynı zamanda birçoğu gibi herhangi bir güvenlik gücünün olmayışından ötürü güvenlik sağlanana kadar geri dönemeyeceğini düşünenlerdendir. Geri dönmeyi isteyip asayişin olmadığını gerekçe olarak gösteren başka katılımcılar bulunsa da, Abdullah ve eşi Beyan'dan başka karar aşamalarında asayiş sorununu gerekçe olarak gösteren olmamıştır. Gerek Özgür Suriye Ordusu bölgesinde gerek DAEŞ bölgesinde asayiş sorunun bulunması, ele alınan mülteci grubu için etkili gözükmemektedir. Bu durum aynı zamanda asayişle ilgili sıkıntıların DAEŞ'in bölgesinde daha belirgin olduğunu gösterir.

Sonuç olarak mültecilerin karar-alma aşamalarına güvenliğe dair risk tutumları üzerinden bakıldığında karşımıza üç tehlikenin çıktığını görürüz: can güvenliği, mal güvenliği ve asayiş. Burada mal güvenliği ile asayışı ayırmanın nedeni ikisinin farklı kurumlara/aktörlere işaret ediyor olmasıdır. Mal güvenliğinin tehlikesi bombardımanlarla ya da bireysel eylemlerle oluşabilirken asayiş tehlikesi, bölgeye hükmeden Özgür Suriye Ordusu, DAEŞ ya da rejim askerlerinin eylemleri ya da tutumları ile oluşmaktadır. Bu üç tehlikeden mal güvenliği, karar aşamalarında önemli bir etken olarak gözükme de, ailenin ve özellikle çocukların can güvenliği karar-alıcılar için önemli bir motivasyon haline gelmiştir. Asayiş ise yalnızca bir aile için daha büyük bir tehlike olarak gözükmüş, diğer aileler için Suriye'ye geri dönememe gerekçesi olarak verilen bir etken olmuştur.

4.2 İş Durumları

Ailelerin iyi olma halleriyle ilişki en temel faktörlerden biri olan iş olanakları, mülteciler için çoğu zaman can havli ile gerçekleştirilen kaçışların sürdürülebilirliği için kaçınılmaz bir gerekliliktir. Bu gereklilik mültecilerin ayrılış kararlarında ve varış noktası seçimlerinde büyük önem taşır ve bu kararlar iş duruma dair risk tutumları ile şekillenir. Çalışmaya dair karar denkleminde alınan değerlendirmeler buldukları bölgede ne iş yaptıkları ve varış bölgesindeki iş durumlarına dair sahip oldukları bilgiler üzerinden yapılmıştır. Bu başlıkta yer alan analizler, akrabalık ağlarıyla yoğun bilgi aktarımlarının yapıldığı göç etmiş ve etmemiş olan akraba üyelerinin arasındaki iletişimine odaklı yapılırken; bu ağa sahip olmadan varış noktasını seçmiş olan Ahmed'in diğerleriyle ayrışan yolculuk hikayesine de yer verilir. Çünkü Ahmed'in kaçış hikayesinde, Lübnan'dan Türkiye'nin Eyüp ilçesindeki bir mahallesine uzanan yolculuğunda iş koşulları, en temel etken olmuştur. Bu nedenle burada yapılması gereken iki farklı tip yolculuk hikayesi vardır.

Ayrılış kararını bir zorunluluk olarak gören Ahmed'in karşısındaki seçeneklerin belirsizliği Ahmed ve erkek kardeşlerinin rasyonel bir karar süreci yaşamalarına engel olmamıştır. Diğer katılımcılara kıyasla akrabalık ağları ile kuvvetlenen bariz bir zincir göçün olmayışı, onların rasyonel seçim süreci yaşamalarının önünü açmıştır. Ahmed, diğerlerinin ihtimal dahilinde dahi görmedikleri seçenekler arasından eleme usulü bir

seçim süreci yaşamıştır. Ahmed ve erkek kardeşi Lübnan’da bir hafta geçirirken, diğer kardeşi ve arkadaşı İstanbul’a, Zeytinburnu’na gelmiştir. Bunun nedeni, hangi varış bölgesinin daha iyi bir seçenek olduğuna karar verip ailelerini oraya taşımaktır. Dolayısıyla Ahmed karşısındaki belirsizliği ve riski olabildiğince asgariye indirecek bir plan uygulamıştır. Çünkü ailelerinin güvenliğine ve iyi olma hallerine verdiği değer, bu riski göze alamayacak kadar önemlidir. Bir hafta sonrasında verdikleri karar ise Türkiye’den yana olmuştur. Çünkü Lübnan’da yaşam koşullarının daha zorlayıcı ve iş imkanlarının daha az olduğuna karar vermişlerdir. Güvenlik gerekçeleri varış bölgesi seçimini iki ülkeye indirirken, iş durumları ve dolayısıyla yaşam koşulları Ahmed için bu seçimin sonuçlandırılmasını sağlamıştır. Fakat göç etmeden önce Ahmed için ne tür bir iş yapacağı önem taşımamıştır. Diğer aileler gibi geri dönüşlerinin yakın zaman içerisinde gerçekleşeceğini düşünen Ahmed, “göç etme kararı alırken ne iş olsa yaparım, hiç farketmezdi diye düşünmüştüm” der. Zeytinburnu’na geçiş nedeni ise bir Suriyelinin orada iş kurduğuna dair aldıkları duyum olmuştur. Fakat Ahmed ve kardeşleri bu ihtimale bel bağlamamış, gerekirse farklı işler yapabileceklerini belirtmiştir. Eyüp’teki mahalleye geçişleri ise yine iş koşullarından bağımsız olarak düşük kira duyumları ile gerçekleştirdikleri bir seçim olmuştur. Ahmed ve kardeşlerinin iş bulma konusundaki rahatlığı bu değişimi yapabilmesine olanak sağlamıştır. Bunun nedeni ise Türkiye’de henüz Suriyeli akımının çok az sayıda gerçekleşmiş olması ve ucuz işçi olarak çalışmanın şimdiye kıyasla daha kolay olmasıdır. Nitekim ailesinin taşdıktan sonra Eyüp’teki işini o mahalledeki insanlara ‘sora sora’ bulmuş ve tesadüfi olarak Suriye’de yaptıkları aynı işin olduğu tekstil atölyelerini keşfetmiştir.

Bu tesadüf aslında Eyüp’ün bu mahallesinde yoğunlaşan kitlesel zincir göçün önemli bir oranını açıklamaktadır. Çünkü Ahmed’den sonra gelenler için varış bölgesindeki iş durumu ve bu işin Suriye’de yaptıkları işle aynı olması ayrılış kararlarında da büyük önem taşımıştır. Çünkü iş imkânı şehirlerde yaşayabilmenin yolu olmuştur. Tekstil işi ise onlar için her ne kadar bu kaçıışı kısa bir süre olarak tanımlasalar da, sahip oldukları standartlara yakın bir yaşamı idame edebileceklerini gösteren çekici bir faktöre dönüşmüştür. İlk gelenlerden olan Yahya tekstil atölyelerindeki iş imkanlarının bu zincir göçteki etkisini şu şekilde açıklamıştır:

Gelirken iş adına ayarladığım herhangi bir şey yoktu. Buraya geldiğinde iş bulmak için caminin imamıyla görüştüm belki bana uygun iş bilir diye, o Arapça konuşuyordu çünkü. Akrabalarım da buraya ben buradayım diye geldiler, evet ama asıl hepsinin buraya gelme nedeni tekstil atölyelerindeki iş imkanıydı. Burada tekstilde güzel iş var. Buraya ilk geldiğimizde hemen iş bulabiliyorlardı. Çünkü bu zaman kadar zor değildi iş bulmak. O zamanlar çok Suriyeli yoktu. Suriyeliysen iş de veriyorlardı ev de. Ama şimdi çok fazla Suriyeli olduğundan zorlaştı, şimdi daha çok ucuz olmasına odaklanıyorlar işçinin. (Yahya, 40, geliş tarihi: 2014)

Beceri eşleşmesi (*skill matching*) olarak tanımlanan, göç çalışmalarında da sıkça yer alan bu durum, ele alınan grup için zincir göçün kuvvetlenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu durum her ne kadar varış noktası seçimindeki bir strateji olarak gözükme de sonradan gelen akraba üyeleri için önemli bir belirsizliği yok eden temel faktörlerden birini oluşturur.

Tablo 9.1 Çalışan Karar-alıcıların Suriye'deki ve Türkiye'deki İş Alanları

	Türkiye'deki işi	İş tanımı	Suriye'deki işi	İş tanımı
Yahya	Tekstil ve çeşitli işler	Makine işi (işçi)*	Tekstil	Makine işi (İş sahibi)
Ahmed	Tekstil	Makine işi ve temizlik (işçi)	Tekstil	Makine işi (İş sahibi)
Muhammed	Tekstil	Makine işi (işçi)	Tekstil	Makine işi (İş sahibi)
Hasan	Tekstil	Makine işi (işçi)	Metal ölçümü	Terazi ile ölçüm (İş sahibi)
Ali	Tekstil	Makine işi (işçi)	Tekstil	Makine işi (işçi)
Nasuh	Tekstil	Makine işi (işçi)	Tekstil	Makine işi (İş sahibi)
Nedim	Tekstil	Makine işi (işçi)	Tekstil	Makine işi (İş sahibi)
Bilal	*	*	Tekstil	Makine işi (işçi)
Abdullah	*	*	Tekstil	Makine işi (işçi)

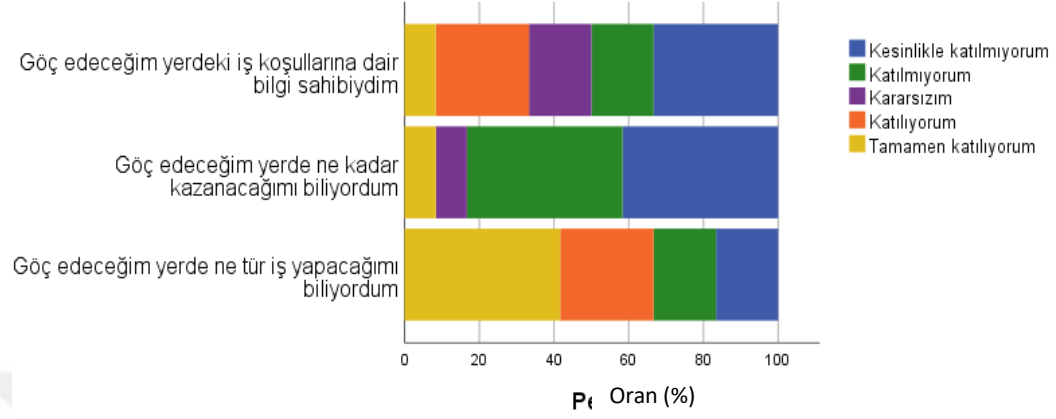
* Hastalık ve/veya yaşlılık dolayısıyla artık çalışmıyor.

Yukarıda gösterilen tabloda grubun çalışanlarını oluşturan erkek bireylerin meslekleri gösterilmiştir. Hasan dışındaki diğer aile üyelerinin tekstil işiyle meşgul olması onların varış bölgesinde daha hızlı iş bulma imkanını görmelerine ve yapacakları işin

gerektirdiği bilgiye sahip olmaları neticesinde iŖe daha hızlı adapte olabileceklerine dair güveni beraberinde getirmiŖtir. Hasan'ın yolculuk hikayesi ise beceri eŖleŖmesinin gç zincirindeki önemine dair önemli risk tutumlarını ne sürer.

Hasan'ın Halep'teki yaŖamı diğer aile üyelerinden daha kopuk gemiŖ ve bu durumun nedeni ya da sonucu erkek kardeŖleriyle mesleklerindeki farlılık olmuŖtur. Yine erkek kardeŖlerinden kopuk olarak gç karar aŖamalarını yaŖayan Hasan, ayrılıŖ kararını verdikten sonra öncelikle Kilis'e giderek orada iŖ bulup bulamayacağını görmek istemiŖtir. Gnbirlik bir yolculuktan sonra Kilis'te iŖ bulamayacağını anlamıŖ ve bir süre daha Halep'te yaŖamıŖtır. Daha sonra yaptığı kaıŖın sonucunda Ŗanlıurfa'daki bir kampa sığınarak ailenin diğer üyelerinden habersiz bir buçuk yıl geirmiŖ ve sonra ortak arkadaŖ vasıtasıyla erkek kardeŖlerinin İstanbul'da olduğunu ğrenmiŖtir. Bu bilgiyle beraber artık kampta hiçbir iŖ yapmadan durmak istemeyen Hasan tek baŖına İstanbul'a giderek bir yıl boyunca alıŖmıŖ ve daha sonra ailesini beraberinde taŖımıŖtır. Hasan'ın iŖ durumlarına bağlı olarak aldığı risk tutumları, verdiği bu kararlarda önemli bir rol oynar. Diğer aile üyelerine kıyasla, mahalleye ilk gelen Ahmed'e benzer bir strateji uygulamıŖ ve iŖ durumunu netleŖtirmeden ailesinin iyi olma halini gözetererek adımlarını iŖ durumuna dair belirsizlikleri yok ederek atmıŖtır. İstanbul'da erkek kardeŖlerinin varlığına rağmen tek baŖına geçirdiği bir yıl ise deneme sürecini oluŖturmuŖtur. Çünkü erkek kardeŖlerinin aksine tekstil makinasının nasıl alıŖtıđını bilmeyen Hasan, bir yıl içinde bu beceriyi elde etmiŖ ve tekstil atölyesindeki iŖe tutunabilmiŖtir. Ancak bu kazanım ve deneme sürecinin baŖarıyla neticelenmesi sonucunda ailesini İstanbul'a taŖımıŖtır. Bu bekleyiŖte kamplardaki güvenlik, elbette önemli bir etken olmuŖtur. Dolayısıyla tekstil iŖi, mülteci ailelerin İstanbul'da barınabilmelerindeki önemli ve hayati bir beceri olmuŖtur. Bu durum aynı zamanda babaların oğullarına aktardığı bir zanaat Ŗeklini almıŖtır. Erkek çocuklarının için bu beceriye sahip olması aileler için büyük önem taŖır. Küçük yaŖta erkek çocuklarını bu tekstil atölyelerinde alıŖtırmaya baŖlarlar ve birkaç yıl içinde geliŖmelerini makine kullanımını öğrenmelerin sağlarlar. Tekstil iŖi onlar için aylık kazançtan fazlası olmuŖtur. BaŖka tanıdıklarının önceden bu beceriye sahip olmamasından ötürü geriye, Suriye'ye dönmek zorunda kaldığına dair aktarımlar da bunu destekler niteliktedir. Tekstil atölyelerindeki iŖ imkanının varlığı onların

Türkiye'ye tutunabilmelerinde belki de en önemli etken olarak gözükmektedir. Dolayısıyla bu araştırmada göç kararındaki yegâne araç akrabalık ağları iken; bu göçün zincir göçe dönüşmesindeki ve sürdürülebilir bir yaşam için asıl etken beceri eşleşmesi olarak gözükmektedir.

Şekil 4.2 Karar-Alıcıların Varış Bölgesindeki İş Durumuna Dair Sahip Oldukları Bilgiler

Şekil 4.2'deki grafikte ise meslek sahibi olan katılımcıların karar aşamalarında iş durumuna dair sahip oldukları bilgilere yer verilir. Bu grafiğin bariz olarak sunduğu ilk bulgu, ne tür iş yapacağına dair bilginin, iş koşulları ve maaş gibi kritik bilgilere kıyasla daha fazla olmasıdır. Bunlara ek olarak katılımcıların çoğu göçü gerçekleştirmeden önce işe dair herhangi bir planlama yapmadığını belirtmiştir. Yani iş durumu şehirlerde yaşama yolu ve ailelerin iyi olma hali olarak bireylerin kararlarında oldukça etkili gözükmektedir; bu etkene dair belirsizlik tekstil atölyelerinin varlığı ile tolere edilebilmektedir. Onlar için varış bölgesinde tekstil işinin olması, bu anlamda riskleri minimize eder ve en önemlisi güven vermiş olur.

Ahmed ve Hasan'ın hikayelerindeki farklılıklar ise bize iki şey anlatır. Birinci olarak beceri eşleşmesinin varış noktası seçimine dair bir strateji olmadığını, bunun yerine Ahmed için bir tesadüf; ondan sonra gelenler için önemli bir belirsizliği yok eden çekici faktör olarak belirlediğini görürüz. İkinci olarak ise Hasan gibi bu beceriye sahip olmayan bireylerin iş durumuna dair risk tutumlarının farklılaştığını ve bu nedenle iş sahibi olma ve işe tutunma üzerine daha temkinli davrandıklarını görürüz. Bu da beceri eşleşmesinin karar-alıcılar üzerindeki etkisine dair sunulan bulguları destekleyen bir örnek olur.

4.3 Belirsizlikler

Göçteki belirsizliği Williams ve Balaz iki kaynağa bağlar. Birincisini ayrılış ve muhtemel varış bölgesindeki tamamlanmamış bilgiler oluştururken, ikincisini geleceğe dair öngörülemez belirsizlikler oluşturur.¹⁶⁵ Gelecek her zaman belirsizlikler taşır fakat mülteci yolculuklarında belirsizliğin getirdiği riskler yakın geleceği dahi tehdit eder ve tehdit edilen değerler bireylere kuvvetli yıkımlar yaşatma gücüne sahiptir. Bu riskin iç savaş gibi yıkıcı ortamlarda bireylerin her anında var olması, onların çoğu zaman belirsizliklerin en az olduğu seçimler yapmasına sebebiyet verir. Bu nedenle bu başlıkta göç etme kararı alan mülteci ailelerin Suriye'deki yaşamlarındaki belirsizlikler ile Türkiye yolculuklarındaki belirsizlikleri arasındaki seçimin hangi risk tutumlarıyla ele alındığını anlamak amaçlanmaktadır.

İç savaş öncesi göç etme eğilimi olmayan mülteciler için bu zor kararı almak birçok faktöre bağlanabilirken; Suriye'nin geleceğine dair belirsizliğin güçlenmesini de bu kararda gizli kalmış tutumların arasında sıralayabiliriz. Tutumların ölçülmesi beyana dayalı olarak farklı teknikler ile mümkün olurken, gizlenmiş tutumlar ancak derinlemesine görüşmeler sonucunda yapılan analizler ile ortaya çıkabilir. Ele alınan grup için katlanılması gereken ve geçmesi beklenen bir olaydan ülkenin yıkımına dönüşen bir sürecin varlığını görürüz. Her ne kadar katalizör etkenler bu kararın alınma ya da uygulama zamanını önemli ölçüde açıklar nitelikte olsa da, bu kararın ön kabulünde Suriye'nin zaman içerisinde düzelmeyeceği görüşünün yattığı gözükür. Suriye'deki geleceğin belirsizliği ise beraberinde birçok riski getirir ve göç etmenin daha az risk taşıdığı bir denklemle göç eğilimine yatkınlık oluşur. Bu denklemin belirsizlik özelinde ayrılış kararında nasıl oluşturulduğunu görebilmek için katılımcılara Türkiye'ye göç etmenin mi yoksa Suriye'de kalmanın mı daha fazla belirsizlik taşıdığı sorulmuştur. Bu soruyu sorarken belirsizliğin riskin en büyük göstergesi olarak karar denkleminde kapsayıcı bir özelliğe sahip olmasının yanı sıra, kişilerin belirsizlik olarak beyan ettiği faktörlerin örtülü tutumları açığa çıkarma üzerindeki etkisi de göz önünde bulundurulmuştur. Ahmed Suriye'deki belirsizliği şu şekilde aktarır:

---

¹⁶⁵ Williams, Allan M., and Vladimir Baláž. "Migration, risk, and uncertainty: Theoretical perspectives." *Population, Space and Place* 18.2 (2012): 167-180.

Bir bombanın isabet etmesi ve yok olmak ya da tutuklanmak... Biz bunlardan birinin olmasını bekliyorduk sadece. Ama ben önceleri bunun sona ereceğini düşünüyordum. Suriye'nin eskisi gibi olacağını düşünüyordum. Ama Suriye'de Amerika ve İsrail'in işin içinde olduğunu anladığımız zaman bu savaşın çok uzun süreceğini anladık. Devlete karşı ya da halka karşı ülkenin kendi savaşı değildi bu. Belirsizliği çok fazlaydı. Her şeyimiz vardı bizim: petrol, mazot... Biz savaşın insanlar ve devlet arasında en fazla 6 ay süreceğini düşünüyorduk. Ama gördük ki devlet de bir şey yapamıyor, insanlar zaten bir şey yapamıyor, o zaman anladık ki Amerika ve İsrail ülkeyi yıkmaya çalışıyor, aynı Irak'ta yaptıkları gibi. (Ahmed, 31, geliş tarihi: 2012)

Ahmed'in anlatısıyla Suriye'nin geleceğinin onun için nasıl belirsizleştiğine şahit oluruz. Ve bu belirsizliği getirdiği riskler hayati endişelerle açıklanmaktadır. Yahya ise belirsizliği tehlike ile ilişkilendirir ve şunları söyler:

Suriye'deki belirsizlik çok daha tehlikeliydi. Sırada kim var, evimden kim vurulacak bilmiyordum. Türkiye'yle ilgili iyi beklentilerimiz vardı. Orada en azından iyi olacağız diye düşünüyorduk. Evet belirsizdi ama Suriye'den daha iyidir diyorduk. Suriye'de belki bir sabah uyanacağım ve cebimde yemek almak için hiç param olmayacak diye düşünüyordum, ki bu oldu da. (Yahya, 40, geliş tarihi: 2014)

Abdullah ise Suriye'deki belirsizliğin 'büyüklüğünden' bahseder ve şunları ekler:

Bugün rejim askerleri nereyi bombaladı acaba, DAEŞ mahalleden kimleri öldürdü, yalnızca bunları düşünebiliyorduk. Yemeğimiz olsa bile evimizden kim ölecek, bu vardı aklımızda... Orada ne oluyordu hiçbir fikrimiz yoktu. Tam anladığımızı zannediyorduk ama bakıyorduk ki anlamının yanına bile yaklaşmamışız. Her gün bizi şaşırtacak beklenmedik şeyler oluyordu ve çok ciddi şeylerdi bunlar. (Abdullah, 48, geliş tarihi: 2014)

Bu alıntıların bizlere gösterdiği durum öncelikli olarak belirsizliğin algılanış biçimi olmuştur. Yahya, Abdullah ve Suriye'deki belirsizliğin daha yüksek olduğunu söyleyen diğerleri için belirsizlik, şehrin rastgele bombalanması durumu ile belirleyiciliği çok yüksek bir etkene dönüşmüştür. Hayatlarındaki en büyük ve dikkate değer bilinmeyen ise bombanın nereye düşeceği, ölüp ölmeyecekleri ya da yakınlarından birini kaybedip kaybetmeyecekleri gibi oldukça hayati sonuçları olan ama aslında muhtemelen sonuçları belli olan bir durumdur. Yani belirsizlik olarak gördükleri şey aslında belirli bir durumun potansiyel sonuçlarının hayati önem taşıyor olması ve bu muhtemel sonuçlar arasındaki farkın ölüm ve yaşam gibi keskin bir farktan ibaret olmasıdır. Nitekim Ahmed'in alıntısından da gördüğümüz gibi belirsizlik olarak tanımlanan durumları ve sonuçlarını kendisi sıralayabilmektedir. Bu kısımda belirsizlik, kaynağını buldukları bölgedeki geleceğin bilinmezliğinden almaktadır.

Türkiye'ye göçün daha fazla belirsizlik taşıdığını belirten kişiler ise, varış noktasında karşılaşılabilecek durumların ve sonuçlarının bilinmezliği üzerinden belirsizliği tanımlayan kimseler olmuştur. Örneğin Muhammed, Suriye'nin daha tehlikeli olduğunu fakat Türkiye'ye göç etmenin daha fazla belirsizlik taşıdığını belirtmiştir. Belirsizlik üzerine verilen iki tür cevap arasındaki fark ayrılış kararlarında bir farklılaşmayı göstermese de bireylerin belirsizliğe, dolayısıyla riske yönelik tutumlarındaki farklılaşmayı gösterir. Hasan da Muhammed'e benzer olarak "Suriye'de başımıza ne geleceğini biliyorduk: ya öleceğiz ya da daha kötüsü... Ama Türkiye'de belirsizlik daha fazlaydı" demiştir. Aisha ise belirsizliğe dair şunları söyler: "Ben buraya mülteci olarak göç ediyordum ve mülteci olarak burada ne ile karşılaşacağımı bilmiyorum." Fakat Türkiye'deki belirsizliği daha fazla bulanların ayrılış kararlarına bakıldığında bu riskin ayrılış bölgesindeki riske kıyasla ayrılış kararlarında etken olmadığı da bu bölümün bulguları arasında yerini alır.

Sonuç olarak belirsizlik riski getiren bir etken olarak açıklanırken, mültecilerin göç kararlarında belirsizliğin algılanış biçimleri, bireylerin risk tutumlarına göre farklılaşmaktadır. Rastgele bombardıman gibi sonuçları ağır bir durumun varlığı, bireylerde belirsizliği ölmek ya da hayatta kalmak gibi iki seçeneğe, fakat hayati bir belirsizliğe indirgemiş ve bu durumun baskınlığı onları belirsizliği algılayış biçimlerini domine etmiştir. Türkiye'ye göçteki belirsizliği savunan karar-alıcılar ise ekonomik, sosyal ve kimliksel statülerindeki belirsizliğin yanı sıra aslında risk tutumlarında etkili olan tüm diğer kategoriler bazında belirsizliği algılamışlardır.

4.4 Sınıra Giden Yolculuk

Karar aşamalarında göçün nasıl gerçekleşeceği, birçok mülteci için ayrılış kararında dahi önemli ölçüde etkili olan bir alanı oluşturur. Çünkü bu yolculuk kimi kaçmak istediği bölgeden daha fazla tehlikeyi ve riski içinde barındıran bir alana dönüşür. Sınıra giden yollardaki tehlikenin yanı sıra sınır düzenlemesi, sınır geçişlerindeki belirsizlik, misafir eden ülkenin uygulamaları gibi belirsizlikler, mülteciler için aşılması gereken önemli bir adımdır. Suriye-Türkiye özelinde bu yolculuğun yaşandığı bölge yoğun göç akımların yaşandığı bir rota olarak kabul edilse de, sınıra giden yolculuk hukuki uygulamaların değişkenliği, bilgi aktarımlarındaki sıkıntılar ve iç savaş

ortamındaki sürekli tehlike unsurları ile belirsizliğini korumuştur. Nitekim alıntılardan Halep-Kilis güzergahında güvenlik güçlerinin olmadığı ve farklı silahlı grupların haraç almak için yolları kesmesi sıkça duydukları olaylar arasındaydı. Fakat sınıra giden yollar ve sınır geçişlerine dair bilinmezlikler, daha önce sınır geçişi tecrübesi yaşamamış olan bu grup için farklı türde risk senaryolarına dönüşmüştür.

Yahya sınırda takılı kalmaktan ve oradan ayrılamamaktan çok korktuğunu belirtir ve bunun yolculuk esnasında başına gelebilecek en kötü şey olduğu söyler. Ne Türkiye ne de Suriye'ye geçiş yapabilmek, Yahya için gerçekleşme ihtimali olan ve Suriye'de kalmaktan bile daha çok endişe veren bir durumdur. Sınır geçişlerine dair endişe duyulan bir başka durum ise, Türk askerinin geçişleri biraz daha kontrol altına alabilmek için sınırda kazdığı hendek olmuştur. Bu hendeğin neden yapıldığına, genişliğine ve nasıl geçebileceklerine dair az bilgi sahibi olan karar-alıcıların bu bölgeyle ilgili ciddi endişeleri olmuştur. Bu endişesinden bahseden Delal şunları söyler:

Bizi sınıra getiren kaçakçı gece yarısında koşarak hendeği geçmemiz gerektiğini söyledi. Çünkü hırsızlar eşyalarımızı çalabilirmiş. Ben o hendekten gerçekten çok korkmuştum. Orada kızım kaçırılacak, oğulların vurulacak diye çok korktum. (Delal, 44, geliş tarihi: 2013)

Delal'in aslında yolculuğa çıkarak göze aldığı bu risk 14 yaşındaki kızının kaçırılması ve 6 ve 7 yaşındaki oğullarının vurulma ihtimalini barındıran oldukça yıkıcı bir senaryodur. Fakat bu gibi senaryoların karar-alıcıların değerlendirmelerine girmesi, mültecilerin karar denklemlerindeki risk faktörlerinin, denklemin her iki ucunda da etkileyici bir rol oynadıklarını bir kez daha göstermiş olur. Dolayısıyla mültecilerin karar-almalarındaki riske eğilim hipotezlerini eğilim olarak açıklamak yerine bir zorunluluk olarak değerlendirmek bu karar-alma süreçlerini anlamada daha yararlı olmaktadır. Bu başlık da göç kararlarındaki risk unsurlarının her seçimde yinelenişini ve bireylerin yola çıkarak hangi riskleri göze aldıklarını gösteren vurucu örnekleri barındırır. Yollardaki tehlike öngörülerini genellikle duyumlardan oluşmuştur.

Herkes yol iyi, güvenli bir şey yok diye söylüyordu. Ama bir yer vardı bir bölge orası tehlikeliydi, korkuyordum oradan. Sınırdan hemen öncesiydi, orasını bombalıyorlarmış diye duyduk. (Fatima, 40, geliş tarihi: 2013)

Çocuklarımız için çok korktuk çünkü kaçırılma olayı çok duyduk. 17 yaşındaki bir kızın kaybolduğunu duyduk. Bir sürü insan da soğuktan ölmüş diye duyduk, ondan da korktuk. (Aisha, 39, geliş tarihi: 2017)

Halep'in içi öyle kötüydü ki korkulacak herhangi bir şeyi düşünmedik sadece gitmek istedik. Sadece o noktaya ulaşmak istedik. Ama o yol yabancıların da geçtiği bir yerdi ve rejim her yeri bombalayabilirdi. Bu yüzden aracımızın bombalanmasından da korktuk. (Reyyan, 36. geliş tarihi: 2013)

Fatima, Aisha ve Reyyan aldıkları bu duyumlar ışığında sınıra giden yollarda büyük endişelerle çıkanlar arasındadırlar. Sınıra giden yolculuklardaki tehlikelerin kadın katılımcıları daha fazla endişelendirdiği görülür. Burada önemli bir neden erkek katılımcıların bu yollara daha aşına olmasıdır. Savaş esnasında da o yolları kullanarak iş yapan Muhammed şunları söyler:

Evet belki yollar tehlikeliydi ama ben iş için o yoldan çok geçiyordum. Yolu biliyordum, karşıma ne çıkacağını biliyordum, o kadar tedirgin olmadım o yüzden. Şoföre ben anlatıyordum hatta buradan git, şuradan dön diye. Sınıra geldiğimizde de ne yapacağımı biliyordum çünkü kardeşlerimle konuşmuştum, şuraya git buraya git diye anlatmışlardı bana. Bu yüzden çok korkmadım belki biraz kaybolurum diye korktum. (Muhammed, 44, geliş tarihi: 2014)

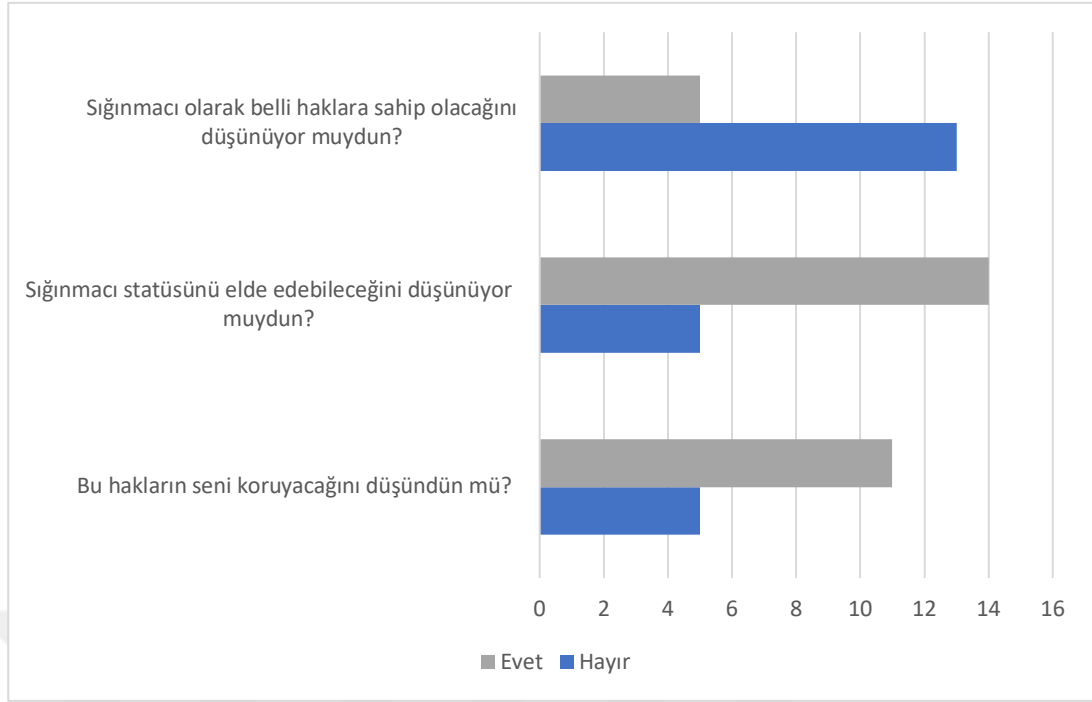
Sınırdaki Türk askerlerinin tavrına yönelik duyulan endişe ise yine bu yolculuklarda duyulan genel endişeler arasındadır. Katılımcılardan bazıları kimi zaman askerin geçiş kontrolünü sağlamak için havaya ya da yere ateş açtığını belirtmişlerdir. Gemi yolculuğu ile Mersin'e geçiş yapan Nasuh ise bu yolculuğun oldukça güvenli geçtiğinden bahseder.

Tüm bu anlatılara rağmen sınıra giden yolların güvenliğine dair geliştirilen endişelerin yersiz olduğu ve tüm katılımcıların güvenli bir yolculuk yaşadıkları belirtilmiştir. Bu yolculuklardaki belirsizlik, önceden gerçekleştirilmiş yolculuklardan edinilen duyumlar ile kuvvetli risklere dönüşmüş olsa da özellikle sınır geçişlerinde ve sınırdan sonra yapılan otobüs yolculuklarında akrabalık ağlarının kolaylaştırıcı etkisini bir kez daha görmüş oluruz. Fakat buna rağmen özellikle kadınların bu duyumlar ile mülteci yolculuklarında belki de en tehlikeli senaryoların düşünüldüğü bir yolculuk aşamasına dönüştüğünü görürüz. Çünkü sınıra giden bu yollar hala iç savaş bölgesinde kalırken buna ek olarak aşına olmadıkları ve birçoğunun daha önce geçmediği yollardır. Bu nedenle belirsizlik katmanlaşmış olur.

4.5 Varış Ülkesinin Devlet ve Toplumuna Dair Düşünceler

Risk tutumlarının şekillendiği bir diğer durum ise varış ülkesinin devlet politikalarının uygunluğu, misafirperverliği ve huzurlu bir yaşam alanı için misafir eden toplumun kabul ediciliğidir. Karar-alıcıların akrabalık ağları, yakınlık gibi etkenlerle varış noktasına hızlı ve kolayca karar vermeleri onların Türkiye özelinde değerlendirmeler yapmalarına yol açmıştır. Bu değerlendirmeler ise yapılan görüşmeler ile iki yönden ele alınmıştır: Türkiye devletinin ve Türkiye toplumunun kendilerine bakışlarına dair düşünceleri.

Türkiye'nin 2011 yılından itibaren uyguladığı açık kapı politikası ile Suriyeli mültecilerin Türkiye'ye sığınmış olması, devletin onların bu taleplerini karşılayabilmeleri için birtakım politikalar geliştirmesine sebebiyet vermiştir. Açık kapı politikası uygulanırken sınır ve kabul politikaları göç etmiş veya henüz etmemiş olan milyonlarca Suriyelinin göç kararlarında etkisi olan değişimler yaşamıştır. Peki pasaport ya da vize gerektirmeden sınır şehirlerinden direk olarak alınan mülteciler için bu serbest giriş haricinde hak, statü ve ilgili politikalar onların kararlarında ne kadar etkili olmuştur ve varış noktası olarak Türkiye'yi seçerken hangi risk faktörleri bu seçim denkleminde yerini almıştır? Bu sorunun cevabını aramak için öncelikle katılımcılara kararlarını verirken devletin onlara bakış açısı hakkında ne düşündüklerine dair belli başlı sorular sorulmuştur. Cenevre Sözleşmesi'ndeki mülteci tanımına uygun kimselerin, belli haklara sahip olması, dünya çapında gerçekleşen mülteci hareketliliğinin yoğunlaştığı rotaları açıklayan önemli etkidir. Fakat Türkiye Cenevre Sözleşmesi'ne coğrafi çekince olarak adlandırdığı bir madde ekleyerek, mülteci statüsünün ancak Avrupa ülkelerinden gelen kimselere vereceğini belirtmiştir. Bu anlamda uluslararası hukukun yaptırımlarından sıyrılabilen Türkiye için Suriyeli mültecilere tanınan haklar ve kabuller devletin inisiyatifinde gerçekleşmektedir. Bu da Suriyeli mülteciler için oldukça belirsiz bir geleceği yansıtır.

Şekil 4.3 Karar-alıcıların Sığınmacı Olarak Elde Edilebilecek Haklara Dair Düşünceleri

Şekil 4.3, katılımcıların evet ya da hayır olarak belirttikleri anket sorularının cevaplarını gösterir. Sığınmacı statüsü elde edebileceğini düşünen katılımcıların bu statü ile herhangi bir hak beklentileri ya da sosyal anlamda bir koruma altına alınabileceklerine dair beklentisi gözükmemektedir. Fakat burada dikkat çekilmesi gereken durum, derinlemesine mülakatlarla ortaya çıkan mülteci ya da sığınmacı statüsüne dair bilgilerinin olmamasıdır. Dolayısıyla Sığınmacı statüsü elde etmekten anladıkları çoğunlukla ülkeye kabul edilme olarak anlaşılmaktadır. Bu algılayış ise aslında statü ve haklara dair değerlendirmelerin kararlarında etken olarak önemli bir role sahip olmadığı görüşüne yakınlığı gösterir. Bununla ilgili Yahya şunları söyler:

Öyle bir zamanda sadece güvenliği ve gitmeyi düşünüyorsun. Bulduğum bu durumdan daha kötü hiçbir şey olamaz diye düşünüyorsun. Şu anda da aynısını düşünüyorum. Hiçbir alternatif o durumdan daha kötü olamazdı. Çocuklarınlasın ve tependen bombalar yağıyor, bundan daha kötüsü ne olabilir? Türkiye ile ilgili ne düşünürsek düşüneyim, işte bizi kovacaklar, aç kalacağız, her neyse, bunların hiçbir önemi yoktu. (Yahya, 40, geliş tarihi: 2014)

Yahya'nın anlatısı aslında grubun temsili görüşlerinden birini oluşturur. Karar-alıcıların Türkiye devletinin güvenli olması ve sınır geçişlerine izin vermesi haricindeki durumun getirdiği diğer risklere karşı farkındalıkları önem taşımamaktadır. Fakat yine de devlet ve toplumsal bazdaki düşünceleri sorulduğunda Türkiye devletine dair

genel endişelerinin bulunmadığını, beklentilerinin iyi olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcıların 6'sı ise dil farklılığının onları endişelendirdiğini söylemiştir.

Katılımcıların Türkiye toplumu hakkında duydukları endişe daha fazla gözükmemektedir. Devletin açık kapı politikası onların devlet nezdinde korunacağını göstergesi olarak sayılsa da, Türkiye vatandaşlarının onlara karşı tepkili olma ihtimalleri varış bölgesindeki risklerden biri olmuştur. Dil etkeni bu muhtemel uyumsuzlukta önemli bir etkendir.

İnsanların iyi olduğunu biliyorduk ama düşündüğümüz tek şey onlarla anlaşabilecek miyiz acaba oldu. Çünkü dil nedeniyle bizi anlayamayacaklardı. Türklerle ilgili genel yargımız iyi ve cömert oldukları idi. (Abdullah, 48, geliş tarihi: 2014)

Katılımcıların değerlendirdiği bir diğer etken ise kültürel farklılıklar ve dini hassasiyetler olmuştur. Bu endişeye sahip olan Muhammed şunları belirtir: "İlk olarak halkın kabullenmemesinden tedirgin oldum. İkinci olarak İslami endişelerim oldu. Televizyondan, dizilerden farklı görüyorduk dini yaşam anlamında Türkiye'yi. Bundan korktum." Muhammed, karar denkleminde göçe eğilimi destekleyen kültürel yakınlığı farklılık biçiminde ele alarak aksi yöndeki etkisinden bahsetmiştir. Muhammed'in karar-alma sürecini temelden ele alırsak diğerlerinin aksine karar denklemi, varış noktası seçimlerinin rekabet halinde olması ile değil; Türkiye'ye göçmek ya da Suriye'de kalmak üzerine şekillenmiştir. Muhammed'in bu anlamdaki risk tutumları ise bu iki seçime indirgenerek ele alınmış ve Türkiye'yi diğer ülkelerden öne çıkaran özellikleri mutlak bir artı olarak denkleme geçmemiştir. Reyhan ise göç kararını Türkiye toplumunda bulunmanın belli risklere gebe olduğu farkındalığı ile vermiştir: "Devleti bilmiyorum bir şey düşünmedim. Ama insanlardan bazıları tabiki kötü düşünecekti. En kötü belki kötü komşular bize gelip vurur, kötü davranırlar diye düşündüm." Yalnız bir anne olan Reyhan için devletin onları içeri alması haricindeki durumlar önemli gözükmemektedir.

Akrabalık ağları karar-alma aşamalarında özellikle Türkiye toplumundaki algıya dair önemli ölçüde açıklayıcı olmuştur. Türklerle ilgili önceden farklı düşünceleri olan Ali şunları söyler:

Bize ne yaparlar hiçbir fikrimiz yoktu ama önceden Türkler için 'çete onlar, tehlikeliler, sizi öldürebilirler' falan diye deniyordu. Daha abimler bile taşınmadan önce. Daha hiçbirimiz göç etmeden önce böyle bir algı vardı Türklerle ilgili. Ama abimler taşınca duyduk iyiler, duyduğumuz gibi değiller diye. (Ali, 41, geliş tarihi: 2013)

Türkiye'ye dair ömür boyu geliştirilen tutumlar farklı tecrübeler ile şekillenmiş olsa da; kaçış süreçlerinde gerçekleşen karar-almalarda bu kazanılmış tutumların yok olduğunu ve yerini var olan bilgi aktarımının aldığını görürüz. Bu ağlara duyulan güven ise özellikle Türkiye toplumuna dair bilgilerin güncellenmesine adına önemli rol oynamıştır. Bu konuyla ilgili Abdullah şunları ekler:

Fikrim insanlardan duyduklarımdan ibaretti. Onlar çok iyi, bizi içeri alıyorlar, devlet idare edebiliyor durumu diye duyuyorduk. Buna güvendik ve geldik. İnsanlarla ilgili de ne olursa olsun göç etmek istiyorduk, biz kendi işimize bakacağız, kurallara uyacağız, problem çıkarmayacağız bu şekilde yaşam sürdürebiliriz sorun yaşamadan diye düşünüyordum. Bu yüzden bir zarar görmeyiz diye düşünüyordum. (Abdullah, 48, geliş tarihi: 2014)

Sonuç olarak karar-alıcılarının Türkiye devletinin ve toplumunun kendilerine bakış açısına dair görüşlerinin karar denkleminde anahtar role sahip olmadığı söylenebilir. Türk devletine dair tek beklentileri kendilerini sınırdan içeriye alıyor olmaları iken; Türk toplumuna dair görüşleri farklı tecrübeler ve duyular ile şekillenmiştir. Fakat bu görüşler ne olursa olsun ayrılış bölgesindeki şiddetli yıkımlara kıyaslandığında onlar için önemli olmayan bir mücadele olarak gözükmektedir. Dolayısıyla karar-denkleminde etkisi oldukça azdır.

4.6 Kültürel Tutum ve Değerler

Kültürel değerler, kültürel benzerlik ve dini hassasiyetler kimi mülteci ailenin varış bölgesi seçimde en önemli etkenlerden birine dönüşür. Ele alınan grup için bu değerler ön planda gözükmekte; hatta kimisi için varış noktasının Müslüman ülke olması bir koşul haline dönüşmektedir. Bu durumun en açık göstergesi, mülteci ailelerin Avrupa ülkelerini tercih etmeme nedenlerine dair verdikleri açıklamalar olmuştur.

Bir önceki bölümde belirtildiği gibi Ahmed, Avrupa ülkelerini değerlendirmeye dahi almadığını belirterek şunları ekler: "babam bana 'oralarda çocukların, torunların ne olur bilemezsin, belki Hollanda'da Müslüman bile olmazlar' demişti." Bu anlatıdan da

açıkça gözüktüğü gibi, gelecek nesillerin kültürel değerlerine sahip çıkmayacağına ve dinini değiştireceğine dair duyulan endişe Ahmed'in bu ülkeleri varış ülkesi olarak elemesi için yeterli olmuştur. Ahmed gibi düşünen birçoğu için, kültürel değerler olarak genellediğimiz bu faktörün alınan bu hayati kararda diğerlerine kıyasla oldukça kuvvetli bir güce sahip olduğunu görürüz. Önceki başlıklarda da yer verilen Muhammed ve Yahya'nın varış noktası seçiminde kültürel değerlerin ön planda tutulduğunu görürüz. Aisha ise Yunanistan'daki akrabalarından bahsederken oraya gitmeyi dahi düşünmediklerini çünkü orada İslam'ın olmadığını belirtmiştir. Avrupa ülkelerinin kültürel farklılığına dair bilgileri orada yaşayan akrabaları ile şekillenirken bu bilgilerin kısıtlı olduğunu da göz önünde bulundurmak gerekir. Nitekim temsili olayların anlatımları muğlak ve tek bir olaya dayanarak yapılan açıklamalardır. Fakat bu bilgilendirmelere rağmen Avrupa ülkeleri konusundaki şiddetli çekinceler mülteci ailelerin kültürel değerler özelindeki risk tutumlarını gösterir. Hastalığı nedeni ile Türkiye'de yaşarken Avrupa'da tüm yaşam masraflarının karşılanma fırsatına sahip olan ve bu kaynağa tamamen güvenen Bilal, vize işlemleri için eşinin örtüsünün çıkarılmak istendiğine kanaat getirerek bu ihtimalden vazgeçmiştir. Fakat Bilal sonrasında olayı aslında çok sorgulamadığını çünkü o an bu teklifi kabul etmenin ona doğru gelmediğini belirtmiştir. Diğer ailelerin edindikleri duyuların kısıtlı veya hatalı olması bu anlamda onlar için çok önem taşımamaktadır. Çünkü gelecek nesillerini ilgilendiren ve kader, ölüm, sabır, ecir ve hicret gibi İslami kavramlar ile anlamlandırdıkları bu yolculukların değerini riske atmak onların göze almadığı hayati bir bütünlüğü oluşturmaktadır.

Sonuç olarak kültürel değerler olarak genellediğimiz İslami yaşam ve kültürel benzerlik alanları birçoğu için riske atılamayacak kadar hayati önem taşıyan bir konudur. Kültürel değerlerinin kaybolma ihtimali Türkiye'de dahi karşılaşılabilecekleri bir risk faktörü iken Avrupa ülkelerinin varış ülkesi olarak elenmesinde belirleyici rol oynar. Bu da karar denkleminin sonucunda oldukça etkilidir.

4.7 Fiziksel Yaşam Koşulları

Bir hareketin, göçün, dolayısıyla taşınmanın gerekçeleri farklılaşıyor olsa da her yolculukta gidilecek yere dair fiziksel öngörüler oluşur. Yaşam koşullarını önemli

ölçüde etkileyen fiziksel koşullar, mülteciler için de önemli bir belirsizliği ve riski beraberinde getirir. Ele alınan grup için bu belirsizliğin ortadan kaldırılmasına yardımcı olan akrabalık ağları ve göç edenler ile henüz etmemiş olanlar arasındaki iletişim bu riskin boyutlarını oluşturmuştur. Fakat risk tutumlarının şekillenmesi var olan bilgilerine kıyasla değil; bu bilgilerin onlar için ne ifade ettiği, belirsizlikleri ne kadar ortadan kaldırabildiği ve riskin ne kadar minimize edilebildiği üzerinden olmuştur.

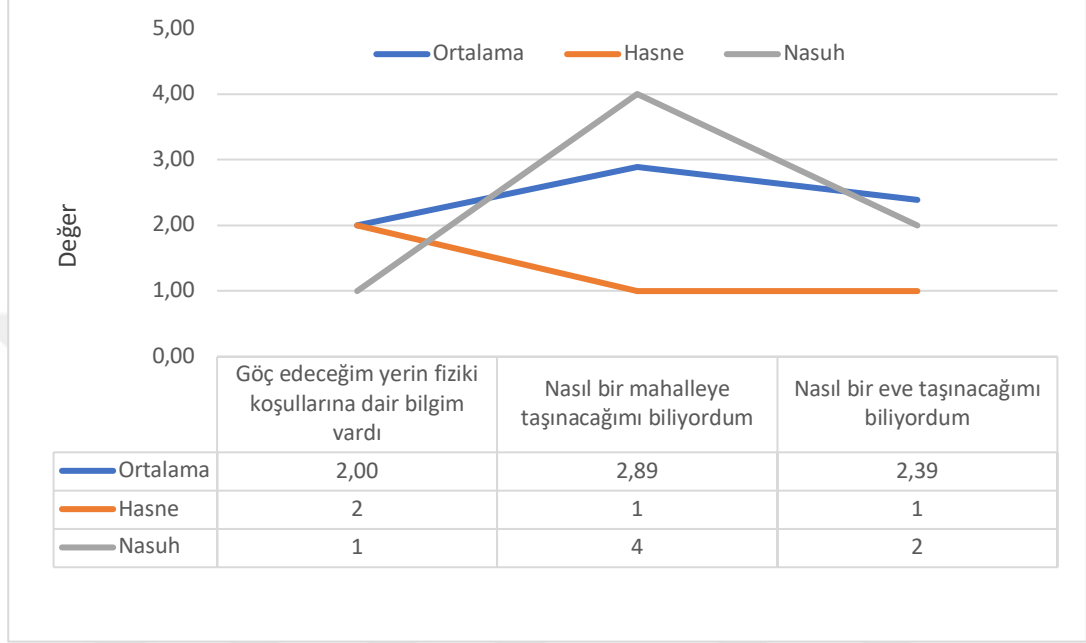
Aşağıdaki grafikte katılımcıların anket sorularına verdikleri cevaplar yer alır. Likert ölçeği ile elde edilen grafiğin Y değerleri için 5, “tamamen katılıyorum” ve 1; “kesinlikle katılmıyorum” cevaplarını ifade eder. Katılımcılara göç etmeden önce, gidecekleri yerin fiziki yaşam koşullarına dair ne kadar bilgi sahibi oldukları anket yoluyla sorulmuştur ve 1’den 5’e kadar derecelendirmeleri istenmiştir.

Şekil 4.4 Varış Bölgesindeki Fiziki Yaşam Koşullarına Dair Bilgi

Bu grafiğe göre katılımcıların akrabalık ağları ile elde ettikleri bilgiler ile fiziksel yaşam koşullarına dair belirsizliklerinin yarı yarıya ortadan kalktığı gözükür. Nasıl bir mahalleye taşınacaklarına dair bilgileri ortalamanın üzerine çıkabilmişken; göç edilecek yerin genel fiziki koşullarına dair diğer bilgiler ortalamanın altında kalmıştır. Fakat fiziksel yaşam koşullarına dair elde edilen bilgilerden çok kişilerin bu bilgilerle

karşı aldıkları tutumların farklılaşması bu analiz için daha çok önem taşır. Bu tutum farklılıklarının edinilen bilgi ile uyumsuzluğu en açık olarak eşler arasında meydana gelir. Muhtemelen aynı bilgilere sahip olan Hasne ve Muhammed farklılaşan tutumlarını bu sorulara farklı cevaplar vererek göstermiş olurlar.

Şekil 4.5 Hasne ve Nasuh'un Fiziksel Yaşam Koşullarına Dair Belirttikleri Anket Cevapları

Şekil 4.5'te gözüktüğü gibi, özellikle nasıl bir mahalleye taşınacaklarına dair bilgi seviyesi Hasne için düşük iken, Nasuh için belirsizliği etkisizleştirecek kadar yüksek gözüktür. Bu sorulara verilen cevaplar içinde benzer farklılıklar diğer çiftlerde de gözükmemektedir. Bu farklılaşmanın açıklaması ancak var olan bilgilerin riski azaltmasındaki etkisinden ziyade, edinilen bilgilere karşı tutumların belirsizlik ve risk üzerindeki rolü ile açıklanabilir.

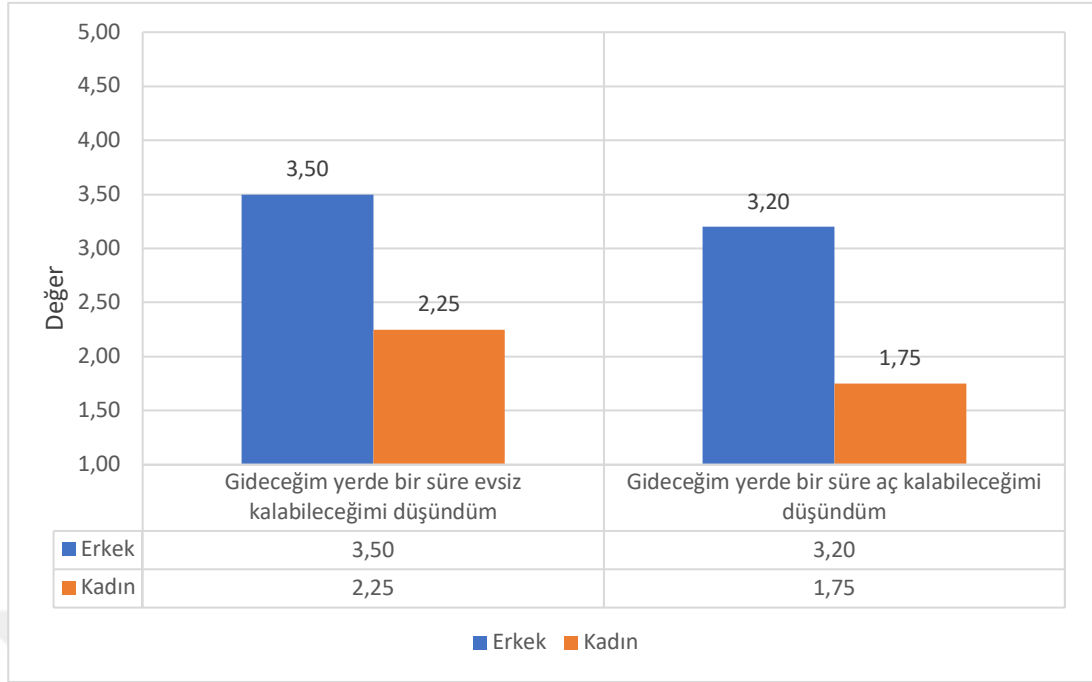
Fiziksel yaşam koşullarına dair beklentiler karar-alıcıların göç etme yıllarına göre farklılık göstermektedir. Akraba grubu içinde ilk gelen Ahmed'in fiziksel yaşam koşullarına dair herhangi bir beklentisi ya da bilgisi elbette bulunmamaktadır. Nitekim kendisi ve erkek kardeşleri iki ay boyunca sokakta uyuyarak evsiz olarak çalışmışlardır. 2014 yılında ailesiyle göç eden Nour ise, önceden göç etmiş olan akrabalarından kendileri için bir ev kiralamasını ister:

Doğrudan bu mahalleye, hatta bu eve geldik biz. Bizden önce gelmiş olan akrabalarından 3-4 ailenin aynı evde yaşadığını biliyorduk buralarda. Ama biz kendimiz için farklı bir ev kiralamalarını istedik. Bodrum olsun ya da olmasın hiç önemli değildi bizim için. Her türlü savaşı içinde yaşamaktan daha iyiydi. (Nour, 36, geliş tarihi: 2014)

Yıllar içinde akrabalık ağlarının Suriye'den çok Türkiye'ye doğru yoğunluk yaşaması, fiziksel yaşam koşullarına dair bilgilerin artmasında etkili olmuştur. Hatta bu ağlar Nour'un anlatısından gözüktüğü gibi fiziksel yaşama dair belirsizlikleri ortadan kaldırmak ve iyileştirmek için kullanılmıştır. Nour ve ailesinin kendilerine göç etmeden önce ev kiralatması onların başka aileler ile birlikte yaşama riskini göze alamadıklarına açık bir örnektir.

Peki elde edilen bilgiler belirsizliği yok ederken; riskleri minimize edebilmiş midir? Fiziksel yaşam şartlarının önde gelen koşullarını can ve mal güvenliğinden sonra, barınma ve beslenme oluşturur. Bu nedenle katılımcılara göç etmeden önce açlık ve evsizlik ile ilgili endişeleri sorulmuştur. Katılımcıların 1'den 5'e kadar (1: kesinlikle katılmıyorum; 5: tamamen katılıyorum) değerlendirdiği bu ölçekte katılımcıların evsiz kalabileceklerine dair ortalama değer 2,94 iken, aç kalabileceklerine dair ortalama değer 2,56'dır. Bu veriler aynı zamanda katılımcıların varış bölgesine dair önemli endişelerinin olduğuna ve temel yaşamsal ihtiyaçların riske atıldığı bir yolculuğa adım atıldığına işaret etmektedir.

Şekil 4.6 Karar-alıcıların Varış Noktasındaki Barınma ve Beslenme Durumlarına İlişkin Düşünceleri

Şekil 4.6'da gösterilen grafik karar-alıcıların varış noktasındaki barınma ve beslenmeye ilişkin düşüncelerini ortalamaları gösterilerek cinsiyet farkı üzerinden aktarır. Grafikten de anlaşıldığı gibi bu yaşamsal ihtiyaca yönelik risk tutumları cinsiyet üzerinden anlamlı bir şekilde farklılaşır. Kadınların evsiz ve aç kalabileceklerine dair endişeleri daha az iken; erkeklerde bu endişe daha fazla olmuştur. Bu fark özellikle aç kalabilme ihtimali üzerinde oldukça fazla gözükür. Kadınlar için aç kalma ihtimalini ortalama 1,75'lik bir değerle açıklanırken, erkeklerde bu değer 3.20 seviyesindedir. Anket sonuçlarında bu farklılaşmaya dair anlamlı bir korelasyon bulunmaz fakat erkeklerin evin barınma ve beslenme anlamındaki yaşamsal ihtiyaçlarının sorumluluğunu üstleniyor olması; bu endişelerin onlarda daha baskın bir şekilde gözükmesine sebebiyet vermiş olması muhtemeldir.

Sonuç olarak fiziksel yaşam koşullarına dair risk tutumlarının mevcut Suriye şartlarına kıyasla karar denklemindeki etkisinin bariz olmadığı açıktır. Bireylerin bu alana dair tutumlarındaki farklılaşma; ne kadar ani göç ettikleri, varış bölgesinde onlara hazırlık yapabilecek kimselerin varlığı, mevcut Suriye koşulları ve barınmaya dair riske atamayacak yaşam standartları üzerinden olmuştur.

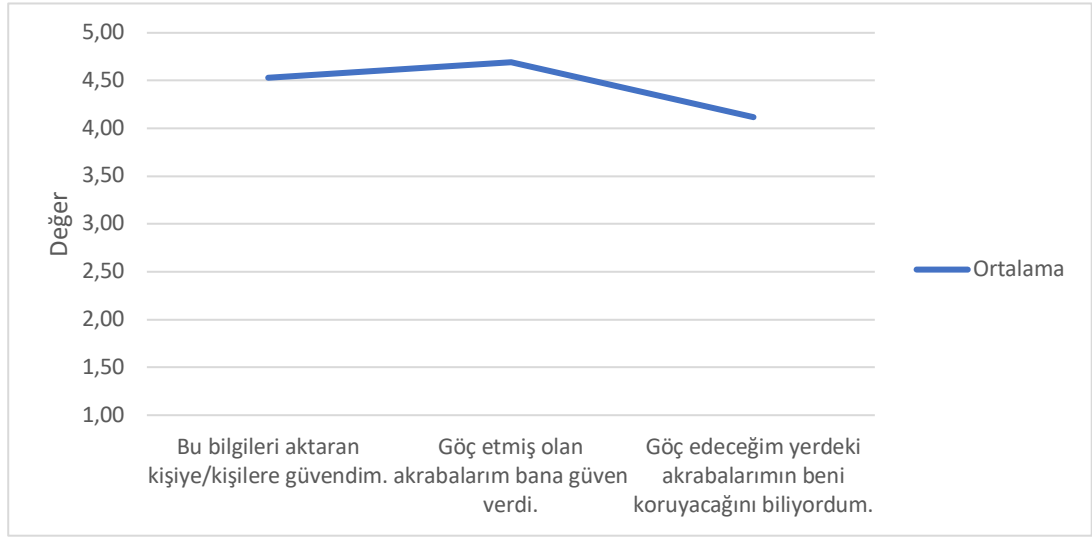
4.8 Kilit/Aracı Ağlara Olan Güven

Ele alınan grubun akrabalık ağlarının risk tutumlarında ve göç zincirindeki belirleyici rolü, karar denklemindeki birçok faktörde etkisini göstermiştir. Fakat bu ağlar tek tipte açıklanamaz. Sosyal ağ teorisinin ele aldığı gibi ağ türleri tek bir tip ile veya belirli bir kuvvet ile tektipleştirilemez. Sosyal ağ türlerindeki farklılıkların yanı sıra ağları farklı seviyedeki kuvvetleri ile ele alan Granovetter, bu çalışması ile sosyal ağ teorisine önemli bir katkıda bulunmuştur. Granovetter bireylerarası bir ağın gücünün şu özelliklerin kombinasyonu ile belirlenebileceğini söyler: süre, duygusal yoğunluk, karşılıklı yakınlık ve ağı karakterize eden iki taraflı hizmetler.¹⁶⁶ Bu tez araştırması, ele aldığı grubun karakteristiği ve odağı gereği göç kararları için etkili olan ağları, kararlılıkların bu ağlara olan güveni üzerinden anlamlandırır.

Bilgi aktarımlarındaki kilit bireylere veya aracı ağlara olan güven konusuna girmeden önce bu kilit bireylerin kimler olduğunu aktarmak gerekir. Kendilerinden önce kaç akrabanın göç ettiği sorusuna katılımcıların dokuzu 10 ile 30 aile aralığında cevaplar verirken; üçü, 10 ile 20 kişi aralığında cevap vermiştir. Göç sürecinde ve öncesinde irtibatla oldukları kişi sayısını ise genelde bir ya da iki aile olarak açıklarlar. Ele alınan gruptaki kardeşler irtibatı birbirleri ile sağlamış diğerleri ise aynı derecede yakın oldukları yeğen, damat vb. kategorilerdeki akrabaları ile iletişimine geçerek göç karar aşamalarını gerçekleştirmişlerdir. Bu başlıkta bahsedilen kilit ya da aracı ağlar bu irtibatın sağladığı kişilere işaret eder. Bu tablodaki tek istisnai durum, Hasan ve Aisha'nın akrabaları ile yaşadıkları iletişim kopukluğu neticesinde ayrılış kararı sonrasındaki bu ağın bir tanıdıkları tarafından oluşturulmasıdır. Hasan ve Aisha, Kahramanmaraş'taki bir Suriyeli ile irtibata geçerek göç rotalarını oluşturmuşlardır. Hasan'ın yolculuk hikayesindeki önemli bir nokta erkek kardeşleri ile olan ağın kopuşunun kriz öncesine dayandığıdır. Bu anlamda Hasan'ın sahip olduğu akrabalık ağlarını diğer katılımcıların arasındaki ağdan ayırmak gerekir. Hasan iç savaş başlamadan öncesinde de diğer kardeşlerine oranla daha farklı ve ayrı bir hayat yaşamaktaydı. Dolayısıyla Hasan ve kardeşleri arasındaki ağ, iç savaş sonucunda zayıflamamıştır; var olan zayıf ağ iç savaş ile kopuş yaşamıştır.

---

¹⁶⁶ Mark S. Granovetter, "The strength of weak ties," *Social networks*, Academic Press, (1977): 349.

Şekil 4.7 Kilit/Aracı Ağlara Duyulan Güven

Yukarıdaki grafik katılımcılara anket yoluyla sorulan soruların cevaplarının ortalamasını göstermektedir. Bu güven genel olarak katılımcılar arasında oldukça yüksek gözükür. Kilit bireylerin aile üyelerinden oluşması elbette bu durum için önemli ölçüde açıklayıcıdır. Bilgi aktarımına ve akrabalara olan güven zirveye yaklaşırken varış bölgesindeki akrabalar tarafından korunmaya olan inanç biraz daha düşük gözükmektedir. Fakat risk faktörlerinin çeşitli durumlarla yükseldiği bu mülteci yolculuklarında genel resme kıyaslandığında akrabalar tarafından korunmaya dair geliştirilen güven belirleyici oradan farklılık gösterir. Bu bulguyu destekleyen açıklamalar yapan Nour, Türkiye’den göç etme ihtimalinin ancak şu şekilde gerçekleşebileceğini aktarmıştır:

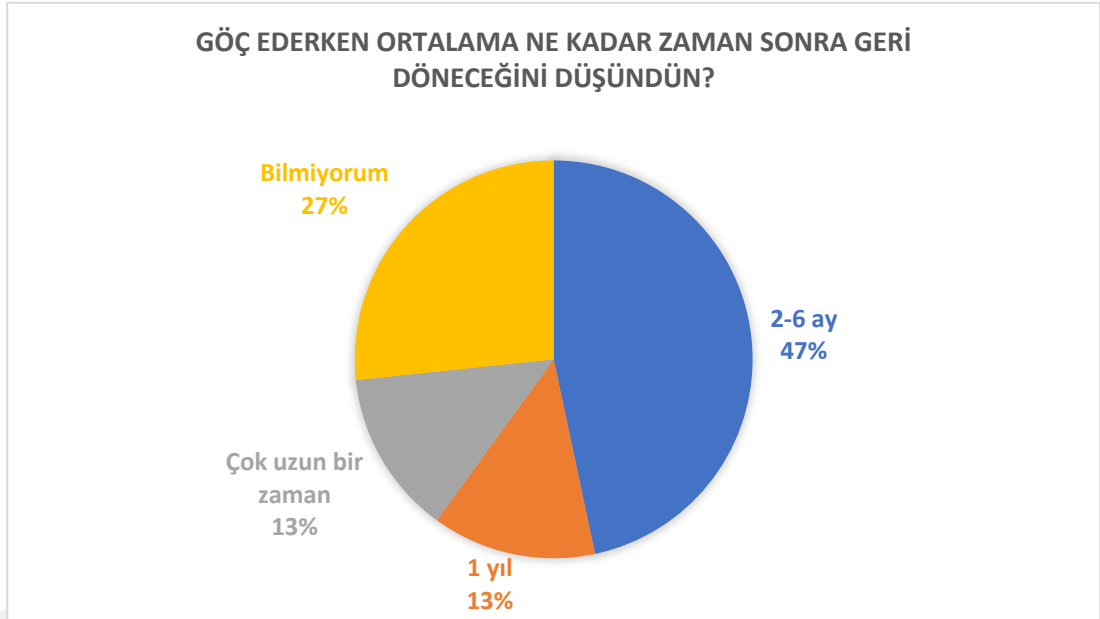
Örneğin benim ailem ve bildiğim, tanıdığım insanlar Almanya’ya gitse ben de giderim. Hiç sorun olmaz benim için. Yani benim yanımda ailem, annem, kardeşlerim, akrabalarım olsa ben de giderim, kocamı ikna ederim bir şekilde. Ama onlar gitmezse ben de gitmem. Zaten gitmeyi düşünmüyorum. (Nour, 36, geliş tarihi: 2014)

Nour’un ailesiyle Suriye’den Türkiye gelmesindeki önemli bir gerekçe de artık akrabalarının çoğunun Türkiye’ye göçmüş olması idi. Ona göre kendisi, göçe sıcak bakmayan eşini bu gerekçeyle ikna etmeyi başarmıştı. Akrabalara olan güvenin diğer karar-alma faktörlerine kıyaslandığında oldukça yüksek olduğu açıktır.

Göç süreci olarak ele aldığımız, belirsizliğin yoğun olduğu ve çeşitli faktörlerin devreye girdiği bu süreçlerde, *heuristic* (keşifsel) düşünme biçimlerinin yalnızca akrabalık ağlarına güven alanında kullanabildiği söylenebilir. Her bir faktörün belirsizlik ve risk taşıdığı göç karar-almalarındaki akrabalık ağ ve bu ağ ile edinilen bilgilere güven, diğer faktörlerin aksine belirsizlik barındırmamaktadır. Çünkü hayat boyu edinilmiş keşifsel tutumların karşılığında bu güven ağları oluşmuştur. Bu da duyulan güvenin ve kilit bireylerin oluşturduğu ağlar sonucunda oluşan zincir göçün yoğunluğunda ve kuvvetinde oldukça etkilidir. Ve son olarak diğer mülteci yolculuklarına kıyasla yolculukta kilit/aracı bireyleri oluşturan ve güven açısından bariz risklerin alındığı insan kaçakçıları ile geçiş seçeneği, akrabalık ağları ve açık kapı politikası ile yolculuktaki belirsizliklerin olabildiğince azaltılabildiği bu grup için söz konusu olmamıştır.

4.9 Geri Dönüşe Dair Görüşler

Şimdiye kadar ele alınan tüm risk tutumlarının ve karar aşamalarının, karar-alıcı olan bireyin bu süreci ne kadarlık bir zaman ile tanımladıkları üzerinden anlamlandırılmalıdır. Mülteci yolculukları hayati kararların verildiği uzun soluklu serüvenleri temsil eder, fakat karar alıcılar, bu yolculukların sürecine dair farklı öngörülere sahiptir. Karar alıcıların bu süreçlerle ilgili öngörülere, aslında verdikleri tüm kararlardaki risk tutumlarında kapsayıcı görev üstlenir. Örneğin birey bu yolculuğun birkaç aydan ibaret olacağını ve dönüşünün birkaç ay sonra gerçekleşeceğine inanıyorsa aldığı kararlar ve riskler bu görüş ile şekillenir.

Şekil 4.8 Karar-alıcıların Geri Dönüşlerine Dair Öngörülleri (%)

Şekil 4.8'deki daire grafiği, ele alınan grubun geriye dönüş öngörüllerine dair yanıtlanrı aktarır. Katılımcıların yarısına yakını en fazla altı ay sonra geri döneceklerine inanırken; yüzde 13'ü bu süreci bir yıl olarak öngörmüştür. Bu öngörü, mültecilerin varış noktasına dair risk tutumlarında etkili olan fiziksel yaşam koşulları, çalışma durumu, kültürel değerler, Türkiye toplumu ile uyum gibi faktörlerin karar denklemindeki etkisini tamamıyla dönüştürebilir. Çünkü bu faktörlere karşı alınan tutumların geçici ve çok kısa bir süreci kapsıyor olması, risk eğilimini artırır ve kararların ileriye yönelik değerlendirilmesinin önüne geçer. Fatima, eşini Suriye'de bırakıp kızları ile birlikte Türkiye'ye taşınırken, bu sürecin en fazla üç ay süreceğini düşündüğü için eşyalarını bile yanına almamıştır. Bu öngörülleri ise aslında iç savaşa dair öngörüllerin yansıması olmuştur. Çünkü görüşmelerin yapıldığı grubun tamamı Suriye'yi bırakmak istemediklerini ve güvenli olduğuna emin oldukları takdirde geriye dönmeyi istediklerini belirtmişlerdir. Fakat Suriye krizine dair öngörülleri yalnızca katılımcılar arasında değil, sürecin tüm takipçileri için belirsizliğini korumuş ve Suriye, Arap Baharı örneklerinden ayrışan bir tarihsel süreç yaşamıştır. Suriye'den göç etmeleri üç yıl alan Nour ve Muhammed çifti bu göçü 2014'de gerçekleştirirken çok kısa bir zaman içinde geri dönebileceklerini düşünmüşlerdir. Nour şunları belirtir:

Her şey çok ani gelişti. Tüm hayatımız tamamen değışti. Biz buraya gelirken yalnızca birkaç ay; en fazla bir yıl kalırız diye düşünmüştük. Lazkiye'de kalışımız için bile, ve sonra da o köylerde... Biz tüm bunları geçici birkaç

günlük şeyler olarak gördük. Sonra geri dönecektik. Ama durum yalnızca daha da kötüye gitti. Yaşadığımız tüm süreçler çok uzun sürüyordu. (Nour, 36, geliş tarihi: 2014)

Savaşa üç yıl boyunca yakından şahit olan ve bitmesini Suriye’de bekleyen Nour ve Muhammed buraya gelirken dahi bu krizin bitmek üzere olduğunu veya ortamın geri dönmelerine olanak sağlayacağına inanmışlardır. Nour’un anlatısından da gözüktüğü gibi katılımcılar arasında ne kadar süre kalacaklarına dair herhangi bir düşüncesi olmayanlar ve sonu olan uzun bir süreç olarak düşünenler vardı, fakat hiçbiri bu sürecin ömür boyu süreceğine olanak vermiyordu. Zaman geçtikçe bu geri dönememe durumu onların göçmen kimliklerinin oluşumunu başlatmış olsa da, aynı zamanda mülteci yolculuklarının devam etmesi ile yeni yaraların açılacağına gösterge niteliği taşıyordu. Topraklarına bağlılığını belirten Ahmed geri dönememe ihtimali ile ilgili şunları belirtir:

Ben geri dönememe ihtimalimizi hiç düşünmedim. Eskiden bunu düşündüğümde başıma ağrılar girerdi. Her zaman geri dönebileceğimizi düşündüm. Bu yüzden Halep’in geleceğini düşünmemeye çalışıyorum. Bu şekilde oradan ayrılmak daha kolay olmuştu. Hala aynısını yapıyorum. Sadece şu anı düşünüyorum, şu an nerede olduğumu. Gelecekle ilgili düşünmemeye çalışıyorum. (Ahmed, 31, geliş tarihi: 2012)

Ahmed’in anlatısından anlaşılan iki şey vardır. Ahmed hala travmatik bir sürecin içerisinde. Bir yıkım daha yaşamamak için düşünmemeyi seçer, çünkü geri dönememe ihtimali onun için farklı bir yıkımı temsil eder. Bu sefer mücadelesini kendisinin ve ailesinin can güvenliği için değil, ülkesini bir daha göremeyecek olmanın ona yaşatacakları için vermektedir. İkinci olarak bu yaklaşım, onun hala katastrofik karar-alma sürecinde olduğu gösterir. Muhtemel bir geleceği değerlendirmeyen Ahmed’in, katastrofik ortamdan ayrılmış olmasına rağmen, tüm seçimlerin değerlendirmeye katıldığı rasyonel karar-alma süreçleri yaşaması, hala mümkün gözükmemektedir. Dolayısıyla içerisinde bulunduğu ortam travmatik izlerini koruyarak, onun düşünme biçimlerini hala rutinlerine döndürememiş gözükmektedir.

BÖLÜM 5

SONUÇ

Politikacılar, medya ve hatta sosyal bilimciler göç hareketlerini tek karara dayanan itici faktörlerin var olduğu bölgeden, çekici faktörlerin olduğu varış bölgesine doğrudan geçişlerin yaşandığı lineer ve standart bir çizgiyle ele alır. Bu hareketlerin makro açıklamalarla anlamlandırma girişiminin önemli bir nedeni, göç hareketlerinin küresel rotalara dönüşmesi ve gerek ulusal düzeyde gerek uluslararası gündemde siyasi ve toplumsal sonuçlarının ırkçılık, entegrasyon, vatandaşlık gibi kavramlarla konunun dinamizmi gereği gündemi sıcak tutması gösterilebilir. Çünkü göçmenlik bu tez araştırmasının da belirttiği gibi sonuçlanan bir yolculuk değildir. Göçmen ve mülteci yolculukları çeşitli mücadelelerin verildiği geri dönüşün gerçekleşmediği takdirde sonu gelmeyen bir süreçtir. Bu yüzden göç çalışmalarının bu uzun soluklu süreçleri bütünsel olarak ele alarak makro çıkarımların yapılmasını amaçlayan genellemelere tabi tutulması, gerekli bir yaklaşım olmakla birlikte, göçmen topluluklarının ve oluşumlarının eşsizliğini göz ardı eden hatalara yol açar.

Bu tez araştırması mülteci yolculuklarının yalnızca ilk dört basamağını oluşturan ayrılış kararından başlayıp varış noktasına uzanan sürece odaklanarak, bu yolculukların mikro düzeyde nasıl ve neden gerçekleştiğine, hangi faktörlerin karar-alma süreçlerine dahil edildiğine ve bu hayati göç kararları verilirken bireylerin kararda etkili olan durumlara karşı nasıl risk tutumları edindiklerine odaklanmıştır. Buradan hareketle bu tez araştırması mültecilerin karar-alma aşamalarını dört ana başlıkta inceler: ayrılış için verilen karar, hareketin zamanlanması, yolculuğun nasıl gerçekleşeceği ve son olarak varış noktası seçimi. Ancak burada ortaya konulmak istenen, mülteci karar-alıcıların bu ani ve katastrofik süreçlerde aldıkları her bir kararın kök nedenlerine ulaşarak, karar-alma rutinlerinin çöktüğü ve rasyonel seçim biçimlerine uzak yaşanan bu kararların nasıl alındığını su yüzüne çıkarmak olmuştur. Çünkü mültecilerin yaşadıkları bu süreç, onları daha önce tecrübe etmedikleri durumlarla karşı karşıya bırakır ve bireyin karar-alma rutinleri başkalaşarak risk tutumlarını bireysel, çevresel ve yapısal birleşimlerle şekillenen karar denklemlerinin

ortasına yerleştirir. Her bir kararda farklı faktörlerin devreye girdiği bu karar denklemlerinde risk tutumları, karar-alıcı bireyin biçtiği değerler ile eksi ya da artı ile çarpılarak sonucu oluşturur. Göçmen karar-almalarına kıyasla mülteci karar-almalarında etkisinden kısıtlı bahsedilen bireysel faktörler ise bireyin durumlara karşı biçtiği bu değerler ile kendisini gösterir. Çünkü iç savaş gibi katastrofik ortamlarda çevresel faktörlerin baskınlığı bu bireysel faktörleri minimize ederken; karar denklemindeki etkileri ancak bireylerin karşılarındaki durumlara biçtikleri değerler ve bu değerlere karşılık geliştirilen risk tutumları ile gözlemlenebilir. Bu nedenle yolculukların oluşumlarına odaklanarak kök neden yaklaşımının derinlemesine mülakatlarda araçsallaştırmak, mülteci yolculuklarındaki silik faktörleri ya da gizli tutumları ortaya çıkarmak adına büyük önem taşır.

Bu tezin odağını verdiği göç kararlarının dört aşaması, mülteci yolculuklarının başlangıcını oluşturur. İlk aşamayı oluşturan göç edip etmeme kararı, aslında bireyler için en baskın çevresel faktörlerin olduğu süreci ve en yıkıcı risklerden kaçınmayı ele alır. Bu aşamanın özelliklerinden birisi, her ne kadar göç edip etmeme kararı için denkleme birçok faktör yerleştirirse de bireylerin ortadaki tehdidin belli bir seviyeye ulaşması ile, katılımcıların bu göçü, gerçekleştirilmesi gereken zorunlu bir hareket olarak tanımlaması olmuştur. Göçün geciktirilmesi belli faktörlerle açıklanabilirken, göç etme kararı birçoğu için kaçınılmaz bir seçim olarak ifade edilmiştir. Onlara göre göç edip etmeme kararı aslında bir karar sürecinden çok zorunlu bir kaçış olarak gözükür. Fakat risk tutumlarıyla göç kararlarını açıklayan bu çalışma, burada etkili olan risk faktörlerinin, onların belli değerlere karşı edindikleri tutumlarla şekillenerek bir seçimi meydana getirdiğini savunur. Göçe eğilim ise birçoğu için aileye ve yaşama verilen değer ile örtüşmektedir. Benzer itici faktörlere maruz kalan diğer bireylerin göç etmemesi, toprağa bağlılık gibi çeşitli faktörlerle açıklanabilirken; bu tezde sıkça yinelenen 'neden bazı insanların göç ederken bazılarının etmediği' sorusunu meşrulaştıran ve göç etme kararının mikro etkenlerle ele alınması gerektiğini gösteren bir durum olmuştur. Ayrılış kararının ardından gelen zamanlamaya dair alınan kararlar ise temelde iki yönden incelenmiştir. Katalizör etken hem göç kararı için hem ayrılış kararının uygulamaya geçirilmesi için göç kararının zamanlamasında önemli bir porsiyonu açıklarken, tarihin ilerlemesi ile varış noktasıyla aralarında olan

ağın güçlenmesi, karar-alıcıların ayrılış zamanlamasında rol oynamıştır. Öte yandan karar aşmalarından üçüncüsü oluşturan kaçışın nasıl gerçekleşeceği kararında, buldukları bölgedeki iç siyasetin ve yapısal faktörlerin devrede olduğunu görürüz. Karar-alıcıların yaşam standartları da bu noktada etkiye sahiptir. Fakat bu karar aşaması yolculuğun biçiminden çok, geçişlerin nasıl olacağı üzerine değerlendirmelere tabi olmuştur. Katılımcılardan bazıları geçişlerini pasaportları ile sınır kapılarından yaparak rejim kurum ve kişileri ile ilişkilerini tehlikeye atmak istememektedir. Pasaport sahibi olabilmek ise, halihazırda pasaportları olmayanların sadece rejim kontrolünde olan Şam şehrinde temin etmeleri mümkün olmaktadır. Özgür Suriye Ordusu bölgesinde yaşamını sürdürmek durumunda kalan kişiler için ise bu mümkün olmamaktadır. Bunun önemli bir nedeni askerliğini yapmamış erkek bireylerin rejim bölgesine geçiş yaptığı takdirde orduya alınma riski olmuştur. Açık kapı politikası uygulayan Türkiye'ye geçişler pasaportu olmayanlar için Kilis sınırından gerçekleştirilmiştir. Bu geçiş türü, katılımcıların çoğunun tercih ettiği, geçiş yapmış olan akrabalarından aldıkları bilgiler ile belirsizliğin minimize edildiği geçişlerden meydana gelir. Bu nedenle geçişlerin sınırdan kimlik göstererek veya pasaportlu olmak üzere temelde iki farklı şekilde yapıldığını, yolculukların ise toplamda dört farklı şekilde oluştuğunu görmüş oluruz. Bu tez araştırmasının ele aldığı son karar aşaması ise, karar-alıcıların mülteci olarak başlayacakları bölgeyi oluşturan varış noktası seçimidir. Zincir göçün etkisini yoğun olarak gördüğümüz bu karar aşamasında da bireylerin varış noktası seçimine dair risk tutumlarının aktif görev üstlendiği seçim süreçlerini görürüz. Akrabalık ağları ile zincir göçün uzandığı İstanbul'un Eyüp ilçesi, beceri eşleşmesi gibi önemli bir fırsatı barındırırken, akrabalık ağlarının bu bölgede yoğunlaşması ve akrabalığın getirdiği birtakım faydaları da beraberinde getirir. Dolayısıyla varış noktasına dair belirleyici etkenler, beceri eşleşmesi ve akrabalık ağları olmak üzere iki maddede açıklanabilmektedir. Fakat bu kuvvetli etkenlere rağmen, karar-alıcıların Türkiye seçimini diğer varış noktası alternatiflerinin değerlendirilip elenmesi ile gerçekleştirdiğini görürüz. Ürdün ve Lübnan seçenekleri birçoğunun en başta ortak dil olması nedeniyle değerlendirmeye almış olduğu bir seçenek olsa da, iç savaş sürecinde Suriye içindeki yolların tehlikeli ve masraflı olması, karar-alıcıların bu seçeneği elemesinde önemli bir etken olmuştur. Öte yandan Avrupa ülkelerine geçiş için fırsatlarının oluştuğunu belirten karar alıcıların

avantajlarını daha yüksek buldukları bu ülkelerde yaşamı, kültürel değerlerine verdikleri önem ile reddettiklerini belirtilir. Sonuç olarak bir bütün olarak bu karar aşamalarına bakıldığında beceri eşleşmesi ve akrabalık ağlarının ayrılış kararı ve varış noktası seçimlerindeki en büyük etken olduğu söylenebilir. Bu iki faktörün birbirleri ile ilişkisi ise göz önünde bulundurulması gereken bir yapıdır. Akrabalık ağları ile keşfedilen tekstil atölyeleri, bu zincir göçün yoğun ve hızlı oluşmasında önemli bir etken olmuş; hatta kimisi için göçün gerçekleşmesindeki ana etkene dönüşmüştür. Öte yandan akrabalık ağları, henüz göç etmemiş olanlara varış bölgesindeki olanaklarının aktarılması, evlerinin kiralanması ve ustalarla gelişmiş olan ilişkilerin kullanılarak iş imkanına dair bilgilerin aktarılması gibi faydalar ile, zincir göçün oluşmasında etkili olan bir araç olarak destekleyici görev görmüştür.

Mülteci karar-almalarındaki risk tutumları ise bu tez araştırmasının literatüre katkı sağladığı temel analiz yaklaşımıdır. Mülteci yolculuklarına başlayan karar-alıcılar travmatik süreçlerle aldıkları bu kararları başkalaşan ani ve içgüdüsel düşünme biçimleriyle alırken; hayatlarındaki temel değerler arasında belli seçimler ve sıralamalar yapmaları gerekir. Bu karar-alma süreci onların vazgeçmeyi asla düşünmedikleri değerlerinin karar denkleminde sokulmasıyla, yani hayatı boyunca riske atmayı düşünmedikleri değerlerin yüksek belirsizliklerin içine sürüklenmesiyle gerçekleşebilir. Bu noktada mültecilerin riske eğilimli olduğu ya da riskten kaçınmaları sonucunda kaçışın gerçekleştiği gibi genellemelerin yapılması olanaksızdır. Çünkü her birey farklı risk tutumlarını başka faktörler üzerinden alır. Tez boyunca verilen mülteci yolculuk hikayelerindeki detaylar bu başkalaşmayı aktarmayı amaçlar. Bazı göçmenlerin göç hareketi o kişinin risk almaya meyilli olduğunu gösterirken, bazılarının gerçekleştirdiği aynı hareket, onun risk almaktan yana olmadığı anlatıyor olabilir. Bu yüzden derinlemesine mülakatlarla, kararda etkili olan her bir faktörün açığa çıkarılması, bu yolculukları temelden anlamaya yardımcı olabilecek yegâne yöntemlerden biridir. Risk tutumları analizinde katılımcılara uygulanan anketler de, aynı derecede, durumların bireyler tarafından nasıl algılandığını gözler önüne seren önemli bir araçtır. Bu anketlerle bireylerin tutumlarının ölçümü yapılmaya çalışılmış ve özellikle benzer faktörlerin etkili olduğu durumlarda, karar-alıcıların o durumları nasıl algıladıkları; onların risk tutumlarındaki farklılaşma ve o duruma biçtikleri değer

ile açıklanmaya çalışılmıştır. Bu sayede mikro faktörlerin bireylerin kararları üzerinde etkisi anlaşılmış olur.

Bu tez araştırmasında risk tutumları dokuz başlıkta ele alınmıştır. Bunlardan ilki mal ve can güvenliğine dair edindikleri risk tutumlarıdır. Can güvenliğinin ayrılış kararındaki geniş etkisi şaşırtıcı değildir, fakat özellikle erkek bireylerde bu can güvenliği risklerinin karardaki belirleyiciliğinin daha çok çocukların güvenliği üzerinden ele alındığını görürüz. İkincisi mülteciliğin sürdürülebilirliği için önem taşıyan çalışma durumuna dair karar denkleminde etkili olan faktörlerden oluşmuştur. Beceri eşleşmesinin bu riski minimize eden bir görev üstlendiğini bu başlıkta da görmüş oluruz. Üçüncü olarak 'belirsizlik' başlığı, karar-alıcıların varış ve ayrılış bölgesine dair belirsizlikleri nasıl algıladıklarını keşfederek, karar denkleminde ne kadar etkili olduğu saptamaya çalışır. Bu başlıktaki anlatılar, katılımcıların bu süreçteki en büyük belirsizliği, Halep'teki rastgele bombardıman olarak anladıklarını görürüz. Halep-Kilis arasındaki mesafenin yakınlığı, sınıra giden yollardaki bilinmezliği azaltırken, katılımcılar bu kısa mesafeye rağmen bu yolculuğu en az ayrılış bölgesindeki tehlike kadar riskli bulmuşlardır. Türkiye devletinin ve insanların mültecilere karşı tutumları ise katılımcıların buldukları koşullar nedeniyle kararlarına yansıtmadığı etkenlerden biri olmuştur. Türkiye vatandaşlarının beklentileri devlete kıyasla olumsuz yönde olsa da çoğu, bu durumun kararlarda buldukları şartlar göz önünde bulundurulduğunda çok da önemli olmadığı belirtmiştir. Kültürel yakınlık ya da farklılık varış noktası seçeneği olarak Türkiye'ye eksi veya artı olarak yazılmıştır. Fakat bu başlıktaki önemli bir bulgu katılımcıların İslami yaşam olanaklarına, varış noktası seçimde öncelik verilmesi olmuştur. Nitekim Avrupa fırsatlarını reddetmeleri, dinlerini kaybedecekleri korkusu ile alınmış bir karardır. Avrupa ülkelerinde elde edebileceklerine inandıkları fırsatlar, dini yaşam biçimlerini riske atmayı göze alamadıkları için birçoğu tarafından değerlendirmeye dahi alınmamıştır. Yedinci başlığı oluşturan fiziksel yaşam koşullarına dair beklentiler göç eden bireylerin geldiği tarihe göre farklılaşmıştır. Akrabalık ağlarının etkisinin büyük olduğu bu alanda, sonradan gelenlerden kimisinin, göç etmiş akrabalarıyla iletişime geçebilip kendi fiziksel yaşam standartlarını önceden güvence altına alabildiklerini görürüz. Buna ek olarak herhangi bir ön ayarlama yapılmasa da, özellikle barınma ve beslenme

konusunda varış bölgesindeki akrabaların varlığı, onların belli standartlardan aşağı düşmeyeceklerinin garantisini oluşturmuştur. Fakat bu başlıkta elde edilen bulgular, katılımcıların edindikleri bilgilerin onların kararındaki risk tutumlarını nasıl dönüştürdüğü üzerine olmuştur. Çünkü fiziksel yaşam koşullarına dair eşit bilgilere sahip olan katılımcılar arasında bu faktörü değerlendirmeleri istendiğinde, bu bilgilerin belirsizliği ne kadar yok ettiğine karşın farklı cevaplar verildiğini görürüz. Bu da farklı okumalar ve anlamlandırmalar yapabilmeye olanak sağlar. Kilit/aracı ağlara güven ise yine akrabalık ağları ile şekillenen ve güvenin üst düzeyde olduğu bir faktördür. Bu güven, edindikleri bilgilerin doğruluğuna inandıklarını gösterir ve özellikle varış noktası seçiminde bu güven zemine oturur. Zincir göçün oluşmasındaki önemli bir etken de bu ağa/kişilere olan güvenin akrabalık ilişkileri ile desteklenen kuvvetli bir biçime dönüşmüş olmasıdır. Son olarak risk tutumları bölümünde ele alınan başlık, katılımcıların geri dönüşleri ile ilgili görüşlerinden oluşmaktadır. Katılımcıların geri dönüşe dair öngörülerini, onların varış noktası ile ilgili tüm risk tutumlarını etkileyen önemli bir zemine oturur. Örneğin verdikleri kararların ve aldıkları risklerin kısa bir zamanı etkileyeceğini düşünmeleri, onların risk tutumlarını doğrudan etkilemektedir. Nitekim katılımcıların birçoğu bu sürecin en fazla bir yılı kapsayacağını ve sonrasında geri döneceklerini düşündüklerini belirtmiştir. Bu da onların düşünme biçimlerini ve risk tutumlarını şekillendiren önemli bir öngörü olarak karar denkleminde kapsayıcı bir görev üstlenir.

Bu tez araştırmasının ilk bölümü, üzerinde durulan kavramların kronolojik gelişimini ve bu kavramlara yön veren düşünürleri aktarır. Mülteci yolculukları, karar-alma, akrabalık ağları, risk ve tutum kavramlarının her biri, göç çalışmalarında sıkça başvurulur ve teorik arka planları sosyolojide zengin bir literatüre sahiptir. Tez kapsamında yer alan kavramların kronolojik gelişimine yer vermek, kavramların tezde kullandığı bağlamları anlamak adına büyük önem taşırken, şimdiye kadar bu kavramlar ile temellendirilmiş göç çalışmalarına kümülatif bir katkı sağlamayı amaçlar. Bu doğrultuda çalışmada temel alınan ve test edilen belirli teoriler bulunur. Mültecilerin göç sürecindeki karar-alma süreçlerine odaklanan bu çalışma, Lee'nin geliştirdiği karar-alma modelinden yola çıkarak bir karar denkleminin varlığından söz

eder.¹⁶⁷ Bu denkleme katılan faktörler, “-” veya “+” değerler ile çarpılarak göç kararlarında etkili olur. Lee'nin bu modeli ayrılış için karar verme aşamasını açıklıyor olsa da, karar-almayı dört aşamada inceleyen bu çalışmanın her aşamasında benzer bir karar denkleminde söz edilmiştir. Bu karar aşamaları ise Keller'ın 'mülteciliğin aşamaları' olarak sınıflandırdığı süreçlerden yola çıkarak oluşturulmuştur.¹⁶⁸ Lee'nin modeline yerleştirdiği “araya giren engeller” ve “bireysel faktörler” tanımlamaları ise, göçmen karar-alma literatürünü itici ve çekici güçler yüzeyselliğinden ötesine taşımak için, bu çalışmanın da önem verdiği kısmı oluşturur. Fakat Lee'nin kullandığı “araya giren engeller” ve “bireysel faktörler” yerine, bu çalışma her faktörde farklı boyutlarda etkisini gösteren risk tutumlarını karar denklemlerinin içerisine sokar. Bu noktada tezin zeminine yerleşen bir diğer kavram olan tutumlar, Thomas ve Znaniecki'nin “değer” kavramı üzerinden tanımlaması ile ele alınır ve karar denklemindeki tutumların rolü, değer kavramı üzerinden işlenir. Sosyolojinin iki çeşit veri kullanmasını öneren çalışmalarında sosyal yaşamdaki objektif kültürel elementler yani değerler ile, sosyal yaşamdaki grup üyelerinin subjektif karakteristikleri yani tutumlar ile karşılıklı okunur.¹⁶⁹ Sanbonmatsu ve meslektaşlarının yaptıkları çalışma da, tutumların karar-almada duruma değer biçme, hedeflerin ve seçeneklerin değerlendirilmesi üzerinde yönlendirici rol oynadığını gösterir. Yani karar-almalarda devreye giren iki aşama, (1) durumun algılanması ve değerlendirilmesi ve (2) seçenekler arasından tercihte bulunma olarak aktarılmıştır.¹⁷⁰ Böylece, bu çalışmada tutumlar üzerine yapılan analizler, bu teorik çerçeveye dayandırılarak, bireylerin çevrelerindeki değerlere ve bu değerleri tehdit eden belirsizliklere karşı geliştirdiği subjektif karakteristiklerin karar-alma denklemlerindeki etkisine yani risk tutumlarına odaklanarak yapılmıştır.

İtici ve çekici güçlerin bu çalışmadaki konumunu, göç karar-alma çalışmalarındaki egemenliği nedeniyle açıklamak gereklidir. Bu çalışmanın test ettiği bir diğer görüş, Kunz'ın göçmen kararlarının, mülteciler özelinde nasıl farklılaştığını, var olan teoriler üzerinden eleştirerek, itici ve çekici güçlerin mülteci karar-almalarındaki eksikliği

---

¹⁶⁷ Lee, “A Theory Of Migration,” 49.

¹⁶⁸ Keller, “Uprooting and social change: The role of refugees in development.”

¹⁶⁹ Thomas and Znaniecki, *The Polish Peasant in Europe and America*, 1918.

¹⁷⁰ Sanbonmatsu, *et al.*, “The Multiple Roles Of Attitudes in Decision Making,” 103.

iddiası olmuştur. Kunz, buldukları ortam özelinde mülteci hareketliliğinin kendi içinde alt kategorilere ayrılması gerektiğini belirterek, mültecilerin karar-almalarında göçmenlere kıyasla farklı faktörlerin varlığının göç motivasyonlarındaki belirleyici etkisi olduğu üzerinde durmuştur.¹⁷¹ Bu tez araştırması da Kunz'ın ifade ettiği gibi mülteci hareketlerinde farklılaşan faktörlerin onların karar-almalarında kökten değişimlere yol açtığını aktarmaya çalışır ve mülteci kararlarının çekici faktörlerden çok itici faktörlerin baskınlığı ile şekillendiğini savunur. Tez kapsamında görüşülen grubun karar-alma rutinlerinin geçirdikleri katastrofik tecrübelerden ötürü dönüştüğünü kabul ederek, seçimlerinde etkili olan faktörlerin etkisini risk üzerinden okumaya çalışır. Bu nedenle rasyonel seçim teorisinin savunduğunun aksine mülteciler seçimlerini, çevrelerindeki durumların tamamen farkında olmadıkları ve dolayısıyla irrasyonel sayılabilecek düşünme süreçleriyle beraber, yüksek tehdit altında bulunan baskın değerler üzerinden ani geliştirilen tutumlar ile yaparlar. Bu şekilde mikro yaklaşımlarla ele alınan göç kararlarındaki risk tutumları; kültürel benzerlik ve farklılıklar, beceri eşleşmesi, açık kapı politikası gibi makro etkenlerle sentezlenerek sunulmaya çalışılmıştır. Akrabalık ağları ve zincir göç ise, Haug'nun da belirttiği gibi bu noktada tamamlayıcı rol üstlenmiş olur.¹⁷² Bu çalışmanın mülteci kararlarının analizinde kullanılan bu teorik çerçeveye son katkı ise, Tabor ve meslektaşlarının göçmen kararlarındaki göç hareketinin zamanlamasını açıklayan katalizör etken tanımlaması olmuştur. İç savaş ortamında ani gelişmelerin, değişimlerin ve dolayısıyla yüksek güvenlik risklerinin bulunduğu mülteci karar-almalarında belirli olayların etkisi, tez kapsamında ele alınan grup ile açıkça gözükmemiştir. Tabor ve meslektaşlarının katalizör etken tanımlaması, bu çalışma kapsamında yalnızca göç hareketinin zamanlamasında değil; mülteci karar-alıcıların ayrılış kararında da kullanılmıştır. Bu tanımlama, ele alınan grubun karar-alma sürecini önemli ölçüde açıklayabilmiştir. Öte yandan göç araştırmalarında sıkça başvurulan sosyal ağlar, akrabalık ağları, beceri eşleşmesi gibi unsurların yol açtığı; varış bölgesine dair bilgi akışları, göçü kolaylaştırıcı ve teşvik edici etkenler bu çalışmada da göçe eğilimi ve özellikle varış ülkesi seçimi üzerindeki etkisini önemli ölçüde göstermiştir.

---

¹⁷¹ Kunz, "The Refugee in Flight," 131.

¹⁷² Haug, "Migration networks and migration decision-making," 586.

Tüm bu teorik arka plan ve bulgular ışığında mülteci yolculuklarının karar-alma süreçlerindeki benzersiz yanlar ortaya çıkarılır ve bu mikro hareketler anlamlandırılmış olunur. Fakat bu açıklamalar aynı zamanda göçmen toplulukları üzerine yapılan makro çalışmalara uzanan bir köprü görevi üstlenir. Özellikle zincir göç gibi oluşumlar aslında kentsel düzeyde benzer kalıplarla meydana gelirken, mevcut çalışmalar göçmen toplulukların nasıl oluştuğunu anlamak yerine, var olan bölgelerde nasıl süregeldiklerine, kent yaşamıyla uyumlarına ve toplumsal etkileşimlerine odaklanır. Bu nedenle yapılan çoğu çalışmalar bu toplulukları, oluşumlarını açıklayan eşsiz yolculukları göz ardı ederek, temelinden yoksun çıkarımlar ve yargılarla anlamlandırmaya çalışır. Tezin literatüre sağladığı bir başka katkı, benzer topluluklar üzerine yapılan çalışmaları yüzeysellikten kurtarıp, tartışmayı biraz daha derine çekebilmektir. Çünkü göçmen grupların kimliklerini üzerine inşa ettikleri bu travmatik süreçler, onların hayat boyu verdikleri/verecekleri mücadelede zemine yerleşir ve bu toplulukları anlamak ancak bu özel süreçlerde yaşananları doğru anlayarak sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- Anderson, Grace. *Networks of Contact: The Portuguese and Toronto*. Wilfrid Laurier University Press, 2006.
- Abbott, Andrew. *Methods Of Discovery: Heuristics For The Social Sciences*. London: W.W. Norton, 2004.
- Bain, Read. "Theory And Measurement Of Attitudes And Opinions." *Psychol.* 13411, no.27 (1930): 357-379.
- Bauman, Zygmunt. *Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları*. Çev. A. Yılmaz. Ayrıntı Yayınları, 1999.
- Bell, David E. *Decision Making: Descriptive, Normative, and Prescriptive Interactions*. Cambridge: Cambridge University Press, 1988.
- Ben-Ezer, Gadi. "Ethiopian Jews Encounter Israel: Narratives Of Migration And The Problem of identity." Routledge, *Migration and Identity* (2017): 101-117.
- Ben-Ezer, Gadi and R. Zetter "Searching for directions: Conceptual and methodological challenges in researching refugee journeys." *Journal of Refugee Studies* 28, no.3 (2014): 297-318.
- Bernoulli, Daniel. "Exposition Of A New Theory On The Measurement of Risk" *Econometrica* 22, no.1 (1954): 23-36.
- Betsch, Tilmann, and Susanne Haberstroh. *The Routines of Decision Making*. Routledge, Lawrence Erlbaum, 2005.
- Blumberg, Leonard and Robert R. Bell. "Urban migration and kinship ties." *Social Problems* 6, No. 4 (Spring, 1958): 328-333.
- Bocquého, Géraldine, Marc Deschamps, Jenny Helstroffer, Julien Jacob, Majlinda Joxhe. "Risk and Refugee Migration." Working Paper No. 10 (OFCE), 2018, accessed April 15, 2019.
<https://www.ofce.sciences-po.fr/pdf/dtravail/OFCEWP2018-10.pdf>
- Bogardus, Emory S. "American Attitudes Toward Filipinos." *Sociology & Social Research* 14, (1929): 59-69.
- Bonin, Holger, Amelie Constant, Konstantinos Tatsiramos, Klaus F. Zimmermann. "Native-migrant differences in risk attitudes." *Applied Economics Letters* 16 No.15 (2009): 1581-1586.

- Boyd, Monica. "Family and Personal Networks in International Migration: Recent Developments and New Agendas." *International Migration Review* 23, no. 3 (September 1989): 638–670.
- Bruch, Elizabeth and Fred Feinberg. "Decision-making processes in social Contexts." *Annual review of sociology* 43 (2017): 207-227.
- Buechler, Hans C., and Judith-Maria Buechler. *Migrants in Europe: the Role of Family Labor and Politics*. Greenwood Press, 1987.
- Cadwallader, Martin. "A Synthesis of Macro and Micro Approaches to Explaining Migration: Evidence From Inter-State Migration in The United States." *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography* 71 no.2 (1989): 85-94.
- Castles, Stephen. "Towards a sociology of forced migration and social Transformation." *Sociology* 37, no.1 (2003): 13-34.
- Cenevre Sözleşmesi*. Birleşmiş Milletler (1951).
- Chaiklin, Harris. "Attitudes, Behavior, And Social Practice." *The Journal of Sociology & Social Welfare* 38, no. 1 (2011): 31-54.
- Choldin, Harvey M. "Kinship networks in the migration process." *International Migration Review* 7, no.2 (1973): 163-176.
- Clark, Willis W. "The Measurement Of Social Attitudes." *Journal of Applied Sociology* 8, (1924): 345-354.
- Collyer, Michael. "Stranded Migrants and the Fragmented Journey." *Journal of Refugee Studies* 23, no.3, (2010): 273-293.
- Davis, Harry L. "Decision making within the household" *Journal of consumer research* 2, No.4, (1976): 241-260.
- DeFleur, Melvin L., and Frank R. Westie. "Attitude as a Scientific Concept." *Social Forces* 42, no.1 (1963): 17-31.
- Droba, Daniel D. "Methods Used For Measuring Public Opinion." *American Journal of Sociology* 37, (1931): 410-423.
- Droba, Daniel D. "Methods For Measuring Attitudes." *Psychological Bulletin* 29 (1932): 309-323.
- Erdoğan, Murat. *Kopuştan Uyuma Kent Mültecileri, Suriyeli Mülteciler ve Belediyelerin Süreç Yönetimi: İstanbul Örneği*. Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları, 2017.

- "Figures at a Glance: Statical Yearbooks," UNCHR,
<https://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html>, 2018, erişim: 22 Mayıs 2019.
- Folsom, Joseph K. *Social Psychology*. New York: Framer & Brothers, 1931.
- Garrison, Vivian, and Carol I. Weiss. "Dominican family networks and United States immigration policy: A case study." *International Migration Review* 13, no.2 (1979): 264-283.
- Giddens, Anthnoy. *Central Problems in Social Theory: Action, Structure and Contradiction in Social Analysis vol. 241*. California: University of California Press, 1979.
- Gigerenzer, Gerd, and Wolfgang Gaissmaier. "Heuristic decision making." *Annual review of Psychology* 62 (2011): 451-482.
- Granovetter, Mark S. "The Strength of Weak Ties." *Social networks* (1977): 347-367.
- Grigg, D. B. "The Laws Of Migration." review of *The Laws of Migration* by Ravenstein, *Journal of Historical Geography* 3, No.1, (1977): 41-54.
- Hansson, Sven Ove. *Decision Theory--A Brief Introduction*. Royal Institute of Technology, 1994.
- Harbison, Sarah F. "Family Structure and Family Strategy in Migration Decision Making." (1981): 225-51.
- Haug, Sonja. "Migration networks and migration decision-making." *Journal of Ethnic and Migration Studies* 34, No.4 (2008): 585-605.
- İç İşleri Bakanlığı, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Mart 2019,
http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik
- İçduygu, Ahmet and Evin Millet. "Syrian refugees in Turkey: Insecure lives in and environment of pseudo-integration." Working paper 13, *Global Turkey in Europe*, 2016.
- Jaeger, David A., Thomas Dohmen, Armin Falk, David Huffman. "Direct evidence on risk attitudes and migration." *The Review of Economics and Statistics* 92, No.3 (2010): 684-689.
- Johnston, Jane. "Measuring Attitudes in Science: What Exactly are we Measuring and Why?" Department of Primary Education, The Nottingham Trent University, Paper presented at B.E.R.A., (1997).
- Kahneman, Daniel and Amos Tversky, "A Rational choice and the framing of decisions." *Journal of business* 59, No.4 (1986): 251-278.

- Kahneman, Daniel and Amos Tversky. "Prospect theory: An analysis of decision under risk." *Handbook of the fundamentals of financial decision making: Part I* (2013): 99-127.
- Kuschminder, Katie. "Deciding Which Road to Take Insights into How Migrants and Refugees in Greece Plan Onward Movement." *Migration Policy Institute*, 2018.
- Katz, Daniel and Allport, Floyd Henry. *Students' Attitudes: a Report of the Syracuse University Reaction Study*. Newyork: Craftsman Press, 1931.
- Kaytaz, Esra S. "Afghan journeys to Turkey: Narratives of immobility, travel and transformation." *Geopolitics* 21, No.2 (2016): 284-302
- Keller, Stephen L. *Uprooting and social change: The role of refugees in development*. Manohar Book Service, 1975.
- Kunz, Ernest F. "The refugee in flight: Kinetic models and forms of displacement." *International migration review* 7, No.2, (1973): 125-146.
- LaPiere, Richard T. "Attitudes vs. Actions." *Social Forces* 13, No.2 (1934): 230-237.
- Lee, Everett S. "A Theory of Migration." *Demography* 3.1 (1966): 47-57.
- Lester R. Kurtz. "Review of *The Polish Peasant in Europe and America*" by William I. Thomas and Florian Znaniecki. *American Journal of Sociology* 91 (1985): 476-479.
- Litwak, Eugene. "Geographic mobility and extended family cohesion." *American Sociological Review* (1960): 385-394.
- Liu, Mao-Mei. "Migrant networks and international migration: Testing weakties." *Demography* 50.4 (2013): 1243-1277.
- Lundberg, George A. *Social Research Ch. IX*. New York: Longmans, Green & Co., 1929.
- MacDonald, John S. and Leatrice D. MacDonald. "Chain Migration Ethnic Neighborhood Formation and Social Networks." *The Milbank Memorial Fund Quarterly* 42, No.1 (1964): 82-97.
- Massey, Douglas S. "Social Structure, Household Strategies, and the Cumulative Causation of Migration." *Population Index* 56, no.1 (1990): 3-26.
- Moodod, Tariq. *Çokkültürcülük: Bir Yurttaşlık Tasarımı*, çev. İsmail Yılmaz, Phoenix Yayınları, 2004.

- Monsutti, A. *War and Migration: Social Networks and Economic Strategies of the Hazaras of Afghanistan*. Routledge, 2005.
- Murphy, Gardner and Murphy, L. B. *Experimental Social Psychology*. New York: Harpers & Brothers, 1931.
- Mutlu, Pedriye, Kıvanç Yiğit Mısırlı, Muhtafa Kahveci, Ayla Ezgi Akyol, Ertan Erol, İpek Gümüşcan, Ezgi Pınar and Cemal Salman. "Suriyeli Göçmen İşçilerin İstanbul Ölçeğinde Tekstil Sektörü Emek Piyasasına Eklemlenmeleri ve Etkileri." *Çalışma ve Toplum* 56, No.1 (2018): 69-92.
- Palloni, Alberto, Douglas S. Massey, Miguel Ceballos, Krsitin Espinosa, Michael Spittel. "Social capital and international migration: A test using information on family networks." *American Journal of Sociology* 106, No.5 (2001): 1262-1298.
- Petersen, William. "Internal migration and economic development in Northern America." *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 316, No.1, (1958): 52-59.
- Portes, Alejandro "Migration and Underdevelopment." *Politics & Society* 8, No.1 (1978): 1-48.
- Ravenstein, E. G. The Laws Of Migration. *Journal Of The Royal Statistical Society* 52, No.2, (1889): 241-305.
- Radcliffe-Brown, Alfred. "The Social Organization of Australian Tribes." *Oceania* 1, No.1 (1930): 34-63.
- Rice, S. A. *Quantitative Methods in Politics*. New York: Knopf, 1928.
- Robinson, Vaughan and Jeremy Segrott. *Understanding the decision-making of asylum seekers*. Vol. 12. London: Home Office, 2002.
- Sanbonmatsu, David M., Kort C. Prince, Sam Vanous, Steven S. Posavac, "The Multiple Roles of Attitudes in Decision Making" *The Routines of Decision Making*. Derleyen: Betsch, Tilmann, and Susanne Haberstroh. Routledge, Erlbaum, (2005): 101-116.
- Schnapper, Dominique. *Sosyolojik Düşüncenin Özünde Öteki ile İlişki*, Çev.: Ayşegül Sönmezay. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1998.
- Segre, Sandro. "A Durkheimian Network Theory." *Journal of Classical Sociology* 4, No.2 (2004): 215-235.
- Slattery, Martin. "Gemeinschaft und Gesellschaft by Tönnies, Ferdinand." *Key Ideas in Sociology. Theories of society* 1 (1957): 39-42.

- Stark, Oded. *The Migration of Labour*, Cambridge: Basic Blackwell, 1991.
- “Syria Conflict: What’s been happening in Aleppo?” BBC, 3 Jan 2017, <https://www.bbc.co.uk/newsround/38303230>
- Tabor, Aidan S., Taciano L. Milfont and Colleen Ward. “International migration decision-making and destination selection among skilled migrants.” *Journal of Pacific Rim Psychology* 9, no.1 (2015): 28-41.
- Taylor, J. Edward, and Philip L. Martin. "Human capital: Migration and rural population change." *Handbook of Agricultural Economics* 1 (2001): 457-511.
- Taylor, J. Edward. "Undocumented Mexico—US Migration and the Returns to Households in Rural Mexico." *American journal of agricultural Economics* 69, No.3 (1987): 626-638.
- Thomas, William Isaac and Florian Znaniecki. *The Polish peasant in Europe and America: Monograph of an immigrant group*. Vol. 2. University of Chicago Press, 1918.
- Thurstone, Louis L. "Attitudes Can Be Measured." *American journal of Sociology* 33, No.4 (1928): 529-554.
- Turton, D. “Conceptualising Forced Migration.” Refugee Studies Centre Working Paper No:12. October 2003.
- UNHCR, *The State of the World’s Refugees: In Search of Solutions*. Oxford: Oxford University Press, 1995.
- UNHCR, *Global Report 2000: Achievements and Impact*. Geneva: United Nations High Commissioner for Refugees, 2000.
- Vaughan, Robinson and Jeremy Segrott. *Understanding the decision-making of asylum seekers*. Vol. 12, London: Home Office, 2002.
- Weber, Elke U., Ann-Renee Blais, and Nancy E. Betz. "A domain-specific risk-attitude scale: Measuring risk perceptions and risk behaviors." *Journal of behavioral decision making* 15 No.4 (2002): 263-290.
- Wellman, Barry. “Structural Analysis: From Method and Metaphor to Theory and Substance.” in B. Wellman and S.D. Berkowitz (eds) *Social Structures: A Network Approach*. Cambridge: Cambridge University Press (1988): 19–61
- Weymann, Angsar. “*The Polish Peasant in Europe and America*” review of *The Polish Peasant in Europe and America*” by William I. Thomas and Florian Znaniecki. (2015): 18-22.

Williams, Allan M. and Vladimir Baláž. "Migration, risk, and uncertainty: Theoretical perspectives." *Population, Space and Place* 18 No.2 (2012): 167-180.

Zetter, Roger. *Lands of No Return: Population Exchange and Forced Displacement in the 20th Century*. Anemon Productions, 2012.

EKLER

A. Araştırma Etik Kurul Belgesi

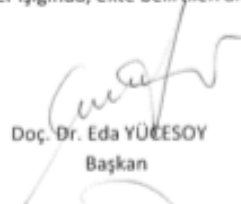
ARAŞTIRMA ETİK KURUL KARARLARI

Toplantı Tarihi : 14.12.2018
Toplantı Sayısı : 40/2018
Toplantı Saati : 10:00
Toplantıya Katılanlar : Doç. Dr. Eda YÜCESOY (Başkan)
Prof. Dr. Nihat BULUT
Prof. Dr. Cem BEHAR
Doç. Dr. Elif ÇELEBİ
Doç. Dr. Hızır Murat KÖSE
Doç. Dr. Sinem ELKATİP HATİPOĞLU
Dr. Öğr. Üyesi Betül NİZAM
Dr. Öğr. Üyesi Eyyüp Said KAYA

Karar No : 1- İstanbul Şehir Üniversitesi Araştırma Etik Kurulu, proje yürütücüsü Nihan Yapar tarafından sunulan, " Mülteci Ailelerin Göç Kararındaki Risk Davranışları Ve Bu Kararda Etkili Olan Sosyal Ağlar " isimli proje taslağını değerlendirilerek, projenin uygunluğuna karar verilmiştir.

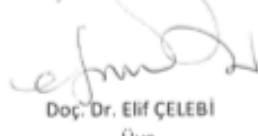
Aşağıda isimleri ve imzaları bulunan İstanbul Şehir Üniversitesi Araştırma Etik Kurulu üyeleri, araştırmacı tarafından kurula sunulan yukarıdaki bilgiler ışığında, ekte belirtilen araştırmanın yürütülmesinde etik açıdan bir sakınca görmemektedir.

Prof. Dr. Nihat BULUT
Üye

Doç. Dr. Eda YÜCESOY
Başkan

Prof. Dr. Cem BEHAR
Üye

Doç. Dr. Hızır Murat KÖSE
Üye

Doç. Dr. Elif ÇELEBİ
Üye

Dr. Betül NİZAM
Üye

Doç. Dr. Sinem ELKATİP HATİPOĞLU
Üye

Dr. Eyyüp Said KAYA
Üye

B. İl Göç İdaresi İzin Belgesi

Gelen Evrak Tarih ve Sayı: 08/04/2019-737

T.C.
İSTANBUL VALİLİĞİ
İstanbul İl Göç İdaresi Müdürlüğü

İSTANBUL VALİLİĞİ
İSTANBUL İL GÖÇ İDARESİ MÜDÜRLÜĞÜ

Sayı : 72104824-000-E.26237
Konu : Anket İzni Hk.

15/03/2019

İSTANBUL ŞEHİR ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE

İlgi : 07.03.2019 tarihli ve 62103649-000/14359 sayılı yazı.

İstanbul Şehir Üniversitesi'nde yüksek lisans öğrencisi olan Nihan Yapar "Mülteci Ailelerin Göç Kararındaki Risk Tutumlarını ve Bu Kararda Etkili Olan Sosyal Ağların İncelenmesi" konulu tez çalışması kapsamında Suriyeli aileler ile mülakat ve anket çalışması yapmak amacıyla araştırma izni talep etmektedir.

Talebiniz Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'ne iletilmiş olup işarımıza gelen ilgi cevapta; söz konusu çalışma, 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu 94 üncü maddesi ile 2014/6883 karar sayılı Geçici Koruma Yönetmeliği 51 inci maddesinde belirtilen gizlilik ilkelerine gerekli hassasiyetin gösterilmesi; çalışmaya konu kişilerden ve/veya aile üyelerinden yapılacak araştırmanın hiçbir aşamasında **ad, soyad, telefon, e-posta adresi, ikametgâh adresi ile uyruk, din, mezhep, etnik gruba mensubiyet gibi hassas bilgilerin istenmemesi ve hâlihazırda gönderilen anket sorularının içerisinde sayılan hususlardaki bilgi taleplerinin çıkarılması**; çalışmalar esnasında ses/video kaydı alınmaması kaydı ile anket soruları olumlu değerlendirilmiştir. İl Göç İdaresi Müdürlüğümüzce de uygun görülmüştür.

Bilgilerinize rica ederim.

Recep BATU
Vali a.
İl Göç İdaresi Müdürü

*Bu belge elektronik imzalıdır. imzalı suretinin aslını görmek için <https://www.e-icisleri.gov.tr/EvrakDogrulama> adresine girerek (ozQATm-beL+Cİ-gLuWlJ-1NERg/-dqz9KfWF) kodunu yazınız.

Adnan Menderes Bulvarı Vatan Caddesi No 64 Fatih/İstanbul
Telefon No: (212)499 40 00 Faks No: (212)499 40 05
E-Posta: istanbul@goc.gov.tr İnternet Adresi: <http://www.goc.gov.tr>

Bilgi için: Nürsel KEMAL
İl Göç Uzmanı
Telefon No:

C. Katılımcılara Uygulanan Anket Örneği

Name: ID:	أوافق بشدة	أوافق	غير محدد	لا أوافق	لا أوافق بشدة
1- كانت لدي معلومات عن الحالة الفيزيائية عن المكان الذي كنت سأهاجر له.					
2- كنت على علم بالحي الذي كنت سأنتقل إليه.					
3- كنت على علم بنوع المنزل الذي كنت سأنتقل إليه.					
4- وثقت بالشخص\أشخاص الذين أعطوني هذه المعلومات.					
5- أقربائي الذين هاجروا قبلي أعطوني الثقة للهجرة.					
6- كنت على ثقة بأن أقربائي الذين هاجروا قبلي سيقومون بحمايتي.					
7- كنت أعتقد أن رحلة اللجوء سوف تكون آمنة.					
8- كنت أعتقد أن حياتي سوف تكون في مأمن في المكان الذي سأهاجر إليه.					
9- كنت أعتقد أن ما أملكه سوف يكون في مأمن في المكان الذي سأهاجر إليه.					
10- كنت قد وضعت في عين الاعتبار أنني قد أبقى بلا مأوى لفترة من الزمان في المكان الذي سأهاجر إليه.					
11- كنت قد وضعت في عين الاعتبار أنني قد أبقى بلا طعام لفترة من الزمان في المكان الذي سأهاجر إليه.					
12- كنت أعرف ما هو العمل الذي كنت سأقوم به في المكان الذي سأهاجر إليه.					
13- كنت أعرف ما هو الراتب الذي كنت سأحصل عليه في المكان الذي سأهاجر إليه.					
14- كنت أعرف ما هي ظروف العمل الذي سأقوم به في المكان الذي سأهاجر إليه.					
15- حياتي كانت في خطر في مدينتي التي كنت أعيش بها في سوريا.					
16- ممتلكاتي كانت في خطر في مدينتي التي كنت أعيش بها في سوريا.					
17- كان هناك نزاع مسلح في مدينتي التي كنت أعيش بها في سوريا.					
18- رأيت نزاعات مسلحة تحدث أمام عيني في مدينتي التي كنت أعيش بها في سوريا.					
19- أثرت بي النزاعات المسلحة التي حدثت في مدينتي التي كنت أعيش بها في سوريا.					
20- كنت أستطيع الخروج إلى الشارع بأريحية في مدينتي التي كنت أعيش بها في سوريا.					

أسئلة الأجوبة القصيرة

- 1- كم عدد أقرباتك الذين هاجروا قبلك؟
- 2- كم فرد من عائلتك بقي في مدينتكم؟
- 3- قبل الهجرة، كم عدد الأشخاص الذين كنتم على تواصل معهم في البلد الذي ستهاجرون إليه؟
- 4- بعد أن اتخذتم القرار، مع من تواصلتم من أجل أن يساعدكم على الهجرة؟
- 5- ما هو العامل الأخير الذي جعلك تتخذ قرارك النهائي؟
- 6- بعد اتخاذ القرار، كم من الوقت مضى قبل أن تقوموا بالهجرة؟
- 7- لماذا أخذت كل هذا الوقت؟ ما الذي حدث وجعلك تقوم بتطبيق قرارك؟
- 8- في فترة ما بين اتخاذ قرارك النهائي والهجرة الفعلية، ما الذي حدث بشكل عام؟ ما كان أكثر شيء جعلك قلقاً في تلك الفترة؟
- 9- ما هي المدة الزمنية التي كنت تتوقع أن تبقاها في البلد الذي ستهاجر إليه؟

لا	نعم	
		1. في وقت الأحداث، هل كان هناك أي مركز لتقديم الخدمات الصحية في مدينتكم؟
		2. هل كان لديك عمل مستقر في مدينتك؟
		3. هل هاجرت مع كل أفراد عائلتك؟
		4. هل كنت تفكر بأنه قد يكون هناك خدمات صحية مجانية في البلد الذي ستهاجر إليه؟
		5. هل كنت تعتقد أنك سوف تكون قادراً على العودة إلى بلدك حينما تريد؟
		6. هل سبق وأن فكرت بالهجرة قبل أن تبدأ الأحداث؟
		7. هل كنت تعتقد أنك أنه سيكون لك أي حقوق كطالب لجوء؟
		8. هل كنت تعتقد أنه سوف يتم قبولك كلاجئ؟
		9. هل كنت تعتقد أنك سوف تكون محمي بالحصول على صفة "اللاجئ"؟
		10. هل دخلت إلى تركيا عبر البوابات الحدودية؟ هل كان عليك أن تستخدم أي طريق آخر لدخول تركيا؟